

МИХАИЛ БУЛГАКОВ

ТЕАТРАЛЕН РОМАН

Превод от руски: Лиляна Минкова, 1967

chitanka.info

ПРЕДГОВОР

Предупреждавам читателя, че нямам нищо общо с написването на тези записки и че се сдобих с тях при твърде странни и печални обстоятелства.

Точно в деня на самоубийството на Сергей Леонтиевич Максудов, извършено в Киев през пролетта на миналата година, получих изпратена своевременно от самоубиеца внушителна бандеролна пратка и писмо.

В пратката се оказаха тези записки, а съдържанието на писмото беше чудато.

Сергей Леонтиевич заявяваше, че напускайки живота, подарява записките си на мен, неговия единствен приятел, за да ги редактирам, да сложа под тях своето име и да ги издам.

Странно, но предсмъртно желание!

В продължение на година търсих да открия роднини или близки на Сергей Леонтиевич. Напразно! Той не бе излъгал в предсмъртното си писмо: нямаше никого на тоя свят.

И аз приемам подаръка.

Сега второ: съобщавам на читателя, че самоубиецът никога през живота си не е имал каквото и да било отношение към драматургията или към театрите, никога не е преставал да бъде това, което си беше — дребен сътрудник на вестник „Вестител на корабоплаването“, и само един-единствен път се е изявил като белетрист, и то несполучливо: романът на Сергей Леонтиевич не бе издаден.

Тъй че записките на Максудов са плод на неговата фантазия, и при това — уви — фантазия болна. Сергей Леонтиевич страдаше от болест с твърде неприятното име меланхолия.

Аз, който познавам добре театралния живот на Москва, съм готов да гарантирам, че такива театри и такива хора, каквито са описани в произведението на покойника, никъде няма и не е имало.

И най-сетне, трето и последно: работата ми върху записките се изрази в това, че им сложих заглавие и магнах епиграфа, който ми се

видя претенциозен, излишен и неприятен.
Този епиграф беше:

Коемуждо по делом его...^[1]

Освен това сложих препинателни знаци там, където липсваха.

Стилът на Сергей Леонтиевич не съм докосвал, макар че той явно е немарлив. Впрочем какво може да се иска от човек, който два дена след като е сложил точката в края на записките, се е хвърлил от Верижния мост надолу с главата.

И така...

[1] Всекиму според делата. — Б.пр. ↑

ЧАСТ ПЪРВА

ГЛАВА 1

НАЧАЛОТО НА ПРИКЛЮЧЕНИЯТА

На 29 април буря окъпа Москва и въздухът стана сладостен, и душата ми някак се смекчи, и изпитах желание да живея.

В новия си сив костюм и твърде прилично пардесю вървах по една от централните улици на столицата, запътен към място, където още никога не бях стъпвал. Причината за отиването ми беше внезапно полученото писмо, което лежеше в джоба ми. Ето го:

Дълбокоуважаеми Сергей Леонтиевич!

Извънредно много бих искал да се запозная с Вас, а също да поприказваме по една тайнствена работа, която може да се окаже съвсем не безинтересна за Вас. Ако сте свободен, бих бил щастлив да Ви видя в сградата на Учебната сцена на Независимия театър в сряда, 4 часа.

С поздрав,
К. Илчин

Писмото беше написано с молив върху лист, в левия ъгъл на който стоеше с печатни букви:

Ксаверий Борисович Илчин,
режисьор при Учебната сцена на Независимия театър

Името на Илчин срещях за пръв път, не знаех, че съществува Учебна сцена. За Независимия театър бях чувал, знаех, че е един от водещите театри, но никога не бях ходил там.

Писмото ме заинтригува извънредно много, още повече че тогава аз изобщо не получавах никакви писма. Трябва да кажа, че съм дребен сътрудник във вестник „Корабоплаване“. По онова време живеях в

лоша, но самостоятелна стая на седмия етаж близо до Красни ворта и до задънената уличка Хомутовска.

И тъй, аз вървах, вдишвайки освежения въздух, и си мислех, че бурята ще се разрази отново, а също за това, как ли е научил Ксаверий Илчин за моето съществуване, как ме е намерил и по каква ли работа може да ме търси. Но колкото и да мислех, последното не можах да разбера и най-сетне се спрях на предположението, че Илчин иска да смени стаята си с моята.

Всъщност трябваше да пиша на Илчин, че щом иска да ме види, нека дойде у дома, но трябва да кажа, че се срамувах от стаята си, от обстановката и от хората, които ме заобикаляха. Аз поначало съм си странен човек и малко се боя от хората. Представете си, влиза Илчин и вижда диван, а тапицерията му разпрана и от нея стърчи пружина, лампичката над масата е с абажур от вестник, в стаята се разхожда котка, а от кухнята долитат ругатните на Анушка.

Минах през портата от лят чугун, видях дюкянче, в което побелял човек продаваше значки и рамки за очила.

Прескочих утихващ мътен поток, озовах се пред жълта сграда и си помислих, че тази сграда е строена много, много отдавна, когато още нито аз, нито Илчин сме били родени.

Черна плоча със златни букви известяваше, че тук е Учебната сцена. Влязох и нисък човек с брадичка, в униформа със зелени петлици, моментално ми прегради пътя.

— Кого търсите, гражданино? — подозрително попита той и разпери ръце, като че ли искаше да хване кокошка.

— Трябва да видя режисьора Илчин — казах аз, като се мъчех гласът ми да звучи високомерно.

Човекът се промени рязко, буквално пред очите ми. Изпъна ръце като войник и се усмихна фалшиво.

— Ксаверий Борисич? Ей сегичка. Палтенцето, моля. Галошки нямате ли?

Човекът пое пардесюто ми така внимателно, като да беше скъпоценна свещеническа одежда.

Качвах се по желязната стълба, виждах по барелефите профилите на воители с шлемове и страшните мечове под тях, старинни холандски печки с отдушници, лъснати така, че блестяха като злато.

Сградата мълчеше: нямаше нийде никого и само човекът с петлиците се влачеше подире ми и когато се обръщах, виждах, че ми засвидетелства мълчаливо внимание, преданост, уважение, любов, радост затова че съм дошъл и че той, макар и да върви зад мен, ме насочва, води ме натам, където се намира самотният, загадъчен Ксаверий Борисович Илчин.

Изведнъж стана тъмно, печките загубиха мазния си белезникав блясък, тъмнината нахлу отведнъж — вълн зашумя втора буря. Почуках на вратата, влязох и в полумрака видях най-сетне Ксаверий Борисович.

— Максудов — казах аз с достойнство.

В този миг някъде далеч над Москва мълния раздра небето и озари за миг Илчин с фосфорична светлина.

— Значи това сте вие, любезни Сергей Леонтиевич! — каза с хитра усмивка Илчин.

И бързо ме прегърна през талията, поведе ме към същия диван като в моята стая, дори пружината стърчеше на същото място — в средата.

И до ден-днешен не зная какво бе предназначението на стаята, в която се състоя съдбоносната среща. Защо беше този диван? Какви ноти лежаха разпокъсани на пода в ъгъла? Защо на прозореца стояха везни с блюда? Защо Илчин ме чакаше в тази стая, а не, да речем, в съседната зала, където смътно в далечината сред сумрака на бурята се очертаваше роял?

И сред боботенето на гръмотевицата Ксаверий Борисович каза зловещо:

— Прочетох вашия роман.

Потреперах.

Работата е там...

ГЛАВА 2

ПРИСТЪП НА НЕВРАСТЕНИЯ

Работата е там, че заемайки скромната длъжност коректор в „Корабоплаване“, аз мразех тази своя длъжност и нощем, понякога до разсъмване, пишех в мансардата си роман.

Той се зароди една нощ, когато се събудих след тъжен сън. Присъни ми се моят роден град, сняг, зима, гражданската война. Край мен прелетя безшумна виелица, после се появи поолющен роял и край него хора, които не са вече на този свят. В съня ме потресе моята самота, дожая ми за мене. И се събудих разплакан. Щракнах и запалих прашната лампичка, окачена над масата. Тя освети моята беднотия — евтинката мастилница, няколко книги, връзка стари вестници. Левият хълбок ме болеше от пружината, страх обземаше сърцето ми. Усетих, че ще умра ей сега, до масата; жалкият страх от смъртта ме унизи дотам, че изстенах, озърнах се тревожно, търсейки помощ и закрила от смъртта. И намерих тази помощ. Тихо измяука котката, която бях прибрал преди време във входа. Животното се разтревожи. След секунда вече стоеше върху вестниците, гледаше ме с кръгли очи, питаше: какво има?

Сивкавото кльоцаво животно беше заинтересувано да не се случи нищо. И наистина, кой щеше да храни тази стара котка?

— Това е пристъп на неврастения — обясних аз на котката. — Тя вече се е загнездила в мен, ще се развива и ще ме изсмуче. Но засега още може да се живее.

Къщата спеше. Погледнах навън. В петте реда прозорци не светеше нито един и разбрах, че това не е къща, а многоетажен кораб, който лети под неподвижното черно небе. Развесели ме мисълта за движението. Успокоих се, успокои се и котката, затвори очи.

Така почнах да пиша романа. Описах сънната виелица. Постарах се да изобразя как блещука под лампата с абажура хълбокът на рояла. Това не ми се удаде. Но аз се амбицирах.

Денем гледах само едно: да изразходвам колкото може по-малко сили за моя принудителен труд. Вършех го механично, така че да ми се

отразява на главата. При всеки удобен случай гледах да се измъкна от работа под предлог, че съм болен. Разбира се, не ми вярваха и животът ми стана неприятен. Но аз търпях всичко и постепенно свикнах. Както нетърпеливият юноша очаква часа на срещата, така аз очаквах нощния час. Тогава проклетата квартира се успокояваше. Сядах до масата... Заинтригувана, котката сядаше върху вестниците, но романът страшно я интересуваше и тя гледаше да се премести от листа на вестника върху изписания лист. А аз я хвацах за врата и я въдворявах на мястото ѝ.

Една нощ вдигнах глава и се учудих. Корабът ми не летеше, къщата си стоеше на мястото и беше съвсем светло. Лампата не осветяваше нищо, беше отвратителна и досадна. Угасих я и гадната стая се яви пред мен в утринната светлина. През асфалтирания двор с крадлива, безшумна стъпка минаваха разноцветни котараци. Всяка буква върху листа можеше да се прочете без лампа.

— Боже! Вече е април! — възкликнах аз, кой знае защо, уплашен и написах с едри букви: „Край!“

Край на зимата, край на виелиците, край на студа. През зимата бях загубил малобройните си познанства, дрехите ми бяха овехтели, бях се разболял от ревматизъм и бях малко подивял. Но се бръсних всеки ден.

Докато си мислех за всичко това, пуснах котката да излезе, после се върнах и заспах — за пръв път, струва ми се, през цялата зима, — без да сънувам.

Романът трябва дълго да се обработва. Трябва да се зачеркват много места, да се заменят стотици думи с други. Огромна, но необходима работа!

Но се поддадох на съблазънта и след като редактирах първите шест страници, аз се върнах при хората. Поканих гости. Двама журналисти от „Корабоплаване“ — трудови хора като мен, жените им и двама литератори. Единият — млад, ме смайваше с това, че с непостижима ловкост пишеше разкази, другият, възрастен човек, много видял и патил, се оказа, след като го опознах по-отблизо, отвратителен подлец.

За една вечер прочетох горе-долу четвърт от романа си.

Жените така се одрямаха от четенето, че почна да ме гризе съвестта. Но журналистите и литераторите се оказаха хора

издръжливи. Преценките им бяха братски искрени, твърде сурови и както разбирам сега, справедливи.

— Езикът! — възкликаваше литераторът (оня, дето излезе подлец). — Езикът е най-важното! Езикът нищо не струва!

Той изпи голяма чашка водка, лапна една сарделка. Налях му втора чашка. Той я изпи, замези си с парче салам.

— Метафората! — викна след това.

— Да — учтиво потвърди младият литератор, — бедничък е езикът.

Журналистите не казаха нищо, но кимнаха съчувствено, обърнаха по чашка. Дамите не кимаха, не говореха, решително се отказаха от купения специално за тях портвайн и пиха водка.

— Че как няма да е бедничък — възкликаваше възрастният, — метафората не е шега работа, моля да не се забравя! Без нея е голо! Голо! Голо! Запомнете това, старче!

Думата „старче“ явно се отнасяше за мен. Изстинах.

На раздяла се уговорихме да дойдат пак у дома. И след седмица пак се събраха. Прочетох втората порция. Вечерта бе ознаменувана с това, че възрастният литератор пи с мен съвсем неочаквано и против волята ми брудершафт и започна да ме нарича Леонтич.

— Езика ти никакъв го няма. Но е забавно! Забавно е, дяволи те яли (мен, значи)! — викаше възрастният, омитайки направената от Дуся пача.

На третата вечер се появи нов човек. Също литератор — с лице зло и мефистофелско, кривоглед с лявото око, небръснат. Каза, че романът е лош, но изяви желание да чуе четвъртата и последна част. Имаше и някаква разведена жена и един с китара в калъф. Имах голяма полза от тази вечер. Моите скромни приятели от „Корабоплаване“ посвикнаха с нарасналата компания и изказаха мненията си.

Единият каза, че седемнадесетата глава е разтеглена, другият — че характерът на Васенка не е очертан достатъчно ярко. И едното, и другото беше вярно.

Четвъртото и последно четене се състоя не у дома, а у младия литератор, който ловко съчиняваше разкази. Събраха се вече двадесетина души и се запознах с бабата на литератора, много приятна старица, загрозяваше я само едно — изразът на уплаха, от който, кой

знае защо, не се освободи цялата вечер. Освен това видях слугинята, която спеше на една ракла.

Романът беше завършен. И тогава дойде катастрофата. Всички слушатели заявиха в един глас, че моят роман не може да бъде отпечатан, защото няма да го пусне цензурата.

Чувах за пръв път тази дума и едва сега съобразих, че докато пишех романа, нито веднъж не бях помислил ще го пуснат ли, или не.

Започна една дама (после научих, че и тя била разведена). Тя каза така:

— Кажете, Максудов, вашия роман ще го пуснат ли?

— Не-не-не! — възкликна възрастният литератор. — В никакъв случай! За „пускане“ и дума не може да става! Изобщо няма никаква надежда. Можеш да не се вълнуваш, старче — няма да го пуснат.

— Няма да го пуснат! — обади се в хор откъм тясната страна на масата.

— Езикът... — почна оня, дето беше брат на китариста, но възрастният го прекъсна...

— По дяволите езика! — извика той, като си слагаше в чинията салатата. — Работата не е в езика. Старчето е написало лош, но забавен роман. Ти, хитрецо, си наблюдателен. Да ти се не надява човек! Наистина, никак не съм очаквал! Но... съдържанието!

— Хм, да, съдържанието...

— Именно съдържанието! — крещеше, та чак щеше да събуди слугинята, възрастният. — Ти знаеш ли какво се изисква?... Не знаеш? Аха! Видя ли!

Той примигваше с едно око и същевременно пиеше. После ме прегърна и ме разцелува, като викаше:

— В тебе има нещо несимпатично, повярвай ми! Да, да, повярвай ми. Но аз те обичам. Обичам те, да умра, ако лъжа! Лукав е той, шмекерът, има си едно наум! А? Какво? Обърнахте ли внимание на четвърта глава? Какво казва той на героинята? На, виждате ли!...

— Първо на първо, какви са тия думи... — обади се аз, страдайки от неговата фамилиарност.

— Ти първо ме целуни! — викаше възрастният литератор. — Не искаш? Ето на, веднага личи какъв си приятел! Не, братко, ти не си прост човек!

— Разбира се, че не е прост — подкрепи го втората разведена жена.

— Първо... започнах аз пак, вече злобно, но нищо не излезе.

— Няма никакво първо! — викаше възрастният. — Ама си я носиш ти Достоевщинката! Да! Хайде, добре, не ме обичаш, бог да ти прости, аз не ти се сърдя. Но ние всички искрено те обичаме и ти желаем доброто! — Той посочи брата на китариста и още един, непознат човек с тъмночервено лице, който, щом дойде, се извини за закъснението и обясни, че ходил в Централната баня. — И ти го казвам направо — продължи възрастният, — защото съм свикнал никому да не цепя басма: ти, Леонтич, с тоя роман изобщо никъде не се навирай. Ще си навлечеш неприятности и ще трябва ние, твоите приятели, да страдаме при мисълта за мъченията ти! Вярвай ми! Аз съм човек с голям и горчив опит. Познавам живота. Ето на — възкликна той обидено и прикани с жест всички за свидетели, — вижте, гледа ме е вълчи очи. Това му е благодарността за доброто отношение! Леонтич! — изпищя той така, че зад завеската слугинята стана от раклата. — Разбери! Разбери, че не са чак толкова големи художествените достойнства на романа ти (в този миг откъм канапето се чу мек акорд на китара), та да се изкачиш заради него на Голгота. Разбери!

— Ти р-разбери, разбери, разбери!... — запя с приятен тенор китаристът.

— И ето ти последната ми дума — крещеше възрастният: — ако веднага не ме разцелуваш, ще стана, ще си ида, ще напусна приятелската компания — защото ти ме обиди!

Изпитвайки неизразима мъка, аз го разцелувах. През това време хорът се беше разпял добре и над гласовете маслено и нежно се извисяваше тенорът:

— Т-ти разбери, разбери...

Като котарак се измъквах от апартамента с тежкия ръкопис под мишница.

Слугинята, със зачервени, сълзящи очи, пиеше вода, наведена над чешмата в кухнята.

Кой знае защо, подадох й рубла.

— Я се махайте — злобно каза слугинята, отблъсквайки рублата, — четири часът! Че това са адски мъки!

В този миг отдалеч познат глас проряза хора:

— Но къде е той? Избяга ли? Задръжете го! Ето на, виждате, другари...

Но тапицираната с мушама врата вече ме бе пуснала и аз избягах, без да се озърна.

ГЛАВА 3

МОЕТО САМОУБИЙСТВО

— Да, това е ужасно — говорех си сам в своята стая, — всичко е ужасно. И тази салата, и слугинята, и възрастният литератор, и незабравимото „разбери“, изобщо целият ми живот.

Навън виеше есенният вятър, дрънчеше откъснат лист ламарина, по стъклата пълзеше на ивици дъжд. След вечерта със слугинята и китарата се случиха много събития, но толкова отвратителни, че просто не ми се пише за тях. Преди всичко се запретнах да проверявам романа от гледна точка на това дали ще го пуснат, или няма да го пуснат. И стана ясно, че няма да го пуснат. Възрастният беше абсолютно прав. За това, както ми се струваше, крещеше всеки ред в романа.

След като прегледах романа, изхарчих последните си пари за преписване на два откъса и ги занесох в редакцията на едно дебело списание. След две седмици получих откъсите обратно. В ъгъла на ръкописа пишеше: „Неподходящо“. Отризах с ножица за нокти тази резолюция и занесох същите откъси в друго дебело списание и след две седмици ги получих обратно с абсолютно същия надпис: „Неподходящо“.

После умря котката. Тя престана да яде, свря се в ъгъла и така мяукаше, че ме влудяваше. Това продължи три дена. На четвъртия я намерих неподвижна в ъгъла, обърната настрана.

Взех от портиера лопата и зарових котката в празното място зад къщата. Останах съвсем сам на този свят, но, да си призная, в дъното на душата си се зарадвах. Какъв товар беше за мен нещастното животно!

А после заваляха есенните дъждове, отново ме заболя рамото и лявото коляно.

Но най-тежкото беше друго — това, че романът ми беше лош. А щом той беше лош, значи, настъпваше краят на моя живот.

Цял живот да работиш в „Корабоплаване“? Подигравате ли се!

Всяка нощ лежах, облецил очи в черния мрак, и повтарях: „Това е ужасно!“ Да бяха ме попитали: „Какво помните от времето, когато сте работили в «Корабоплаване»?“ — с чиста съвест бих отвърнал: „Нищо.“

Мръсни галоши до закачалката, нечия мокра шапка с дълги, дълги уши на закачалката — и нищо друго!

— Това е ужасно! — повторих аз, заслушан как бучи в ушите ми нощното мълчание.

Последиците от безсънието се проявиха след около две седмици.

Пътувах с трамвая за Самотечна-Садовая, където живееше в къща, чийто номер ще запазя, разбира се, в най-строга тайна, един човек, който имаше право поради характера на заниманията си да носи оръжие.

При какви обстоятелства се бяхме запознали — не е важно.

Като влязох, заварих приятеля си да лежи на дивана. Докато той вареше чай на примуса в кухнята, аз отворих лявото чекмедже на бюрото му и откраднах оттам броунинга му, после пих чай и си отидох.

Беше към девет часът вечерта. Прибрах се вкъщи. Всичко беше както винаги. От кухнята миришеше на пържено овнешко, коридорът беше изпълнен с добре познатата вечна мъгла, в него светеше мътно крушката на тавана. Влязох в стаята си. Светлината блисна отгоре и миг след това стаята потъна в мрак. Крушката изгоря.

— То веднъж като тръгне!... — казах аз сурово. — И съвсем справедливо.

Запалих примуса на пода в ъгъла. На лист хартия написах: „С това съобщавам, че броунинг № (забравих номера), система еди-каква си, откраднах от Парфьон Иванович“ (написах фамилното име, № на къщата, улица, всичко, както му е редът). Подписах се, легнах на пода до примуса. Смъртен ужас ме обзе.

Страшно е да умираш. Тогава си представих нашия коридор, овнешкото и баба Пелагия, възрастния и „Корабоплаване“, поразвеселих се от мисълта как ще къртят с трясък вратата на стаята ми и т.н.

Опрях дулото о слепоочието, с треперещ пръст напипах спусъка. В това време отдолу долетяха много познати звуци, пресипнало засвири оркестър и тенорът в грамофона запя:

Но ще ли ми възвърне всичко бог?!

„Господи! «Фауст»! — помислих си аз. — Тъкмо сега трябваше, няма що. Но ще почакам да запее Мефистофел. За последен път. Никога вече няма да го чуя.“

Оркестърът ту изчезваше под пода, ту се чуваше пак, но тенорът крещеше по-силно:

Проклинам аз живота, вярата и всичките науки!...

„Ей сега; ей сега — мислех си аз, — но колко бързо пее...“

Тенорът изкрещя отчаяно, после гръмна оркестърът.

Треперещият пръст легна на спусъка и в същия миг ме оглуши грохот, сърцето ми потъна някъде, стори ми се, че пламъкът от примуса лумна към тавана, аз изпуснах пистолета.

Сега грохотът се повтори. Отдолу долетя тежък басов глас:

— Ето ме и мен!

Обърнах се към вратата.

ГЛАВА 4

АЗ ШПАГА НОСЯ

Чукаше се. Властно и настойчиво. Пъхнах пистолета в джоба на панталона и глухо извиках:

— Влезте!

Вратата се разтвори и аз се вцепених на пода от ужас. Беше той, без всякакво съмнение. В полумрака високо над мен се появи лицето с властен нос и гъсти надвиснали вежди. Сенките трептяха и ми се стори, че под квадратната брадичка стърчи острието на черна брада. Баретата беше накривена предизвикателно над ухото. Перо, наистина, нямаше.

С една дума, пред мен стоеше Мефистофел. Сега видях, че е с палто и лъскави дълбоки галоши, а под мишницата си носи чанта. „Това е естествено — помислих си аз, — не би могъл иначе да върви из Москва през XX век.“

— Рудолфи — каза злият дух с тенор, а не с бас.

Впрочем той можеше и да не ми се представя. Аз го познах. В стаята ми се намираше една от най-забележителните личности в литературния свят от ония години, редакторът — издател на единственото частно списание „Родина“, Иля Иванович Рудолфи.

Станах от пода.

— Не може ли да запалите лампата? — попита Рудолфи.

— За съжаление, не мога да направя това — отвърнах аз, — защото крушката изгоря, а друга нямам.

Злият дух, приел образа на редактор, направи един от простите си фокуси — извади тутакси от чантата електрическа крушка.

— Винаги ли носите крушки? — изумих се аз.

— Не — студено обясни духът, — просто съвпадение, преди малко я купих.

Когато в стаята стана светло и Рудолфи си свали палтото, аз махнах бързо от масата бележката с признанието за кражбата на пистолета, а духът се направи, че не е забелязал.

Седнахме. Помълчахме.

— Вие сте написали роман? — строго се осведоми най-сетне Рудолфи.

— Откъде знаете?

— Ликоспастов ми каза.

— Вижте какво... — почнах аз (Ликоспастов е именно оня, възрастният) — наистина аз... но... с една дума, романът е слаб.

— Тъй — каза духът и внимателно ме погледна.

Изведнъж се оказа, че той няма никаква брада. Сенките се бяха пошегували.

— Дайте го — властно каза Рудолфи.

— За нищо на света — отвърнах аз.

— Дайте ми го — повтори натъртено Рудолфи.

— Цензурата няма да го пусне...

— Дайте го.

— Но той е писан на ръка, а почеркът ми е нечетлив. Буквата „о“ излиза като пръчица, а...

И сам не забелязах как ръцете ми отвориха чекмеджето, в което лежеше злополучният роман.

— Аз разчитам всякакъв почерк като печатен текст — обясни Рудолфи, — професионален навик. — И тетрадките се озоваха в ръцете му.

Мина час. Аз седях до примуса и топлех вода, а Рудолфи четеше романа. Куп мисли се въртяха в главата ми. Първо, мислех за Рудолфи. Трябва да кажа, че Рудолфи беше великолепен редактор и да печаташ в списанието му, се смяташе за чест и удоволствие. Трябваше да ме радва обстоятелството, че редакторът бе дошъл при мен, та макар и като Мефистофел. Но, от друга страна, романът можеше да не му хареса, а това би било неприятно... Освен това чувствах, че самоубийството, прекъснато на най-интересното място, сега вече няма да стане и следователно утре пак ще потъна в бездната на негодите. Освен това би трябвало да предложа чай, а нямах масло. Изобщо в главата ми беше каша, към която се добавяше и напразно откраднатият пистолет.

В това време Рудолфи гълташе страница след страница и аз напразно се опитвах да отгатна какво впечатление му прави романът. Лицето на Рудолфи не изразяваше абсолютно нищо.

Когато той направи пауза, за да изтрие стъклата на очилата си, към изречените вече глупости добавих още една:

— А какво каза Ликоспастов за моя роман?

— Каза, че романът нищо не струвал — отговори студено Рудолфи и обърна страницата. (Виж го ти какъв мръсник бил тоя Ликоспастов! Вместо да подкрепи приятеля си и т.н.)

В един часа през нощта пихме чай, а в два Рудолфи дочете последната страница.

Размърдах се нервно на дивана.

— Тъй — каза Рудолфи.

Помълчахме.

— Подражавате на Толстой — каза Рудолфи.

Аз се разсърдих.

— По-точно на кого от Толстоевците? — попитах. — Те са били много... На Алексей Константинович ли, известния писател, или на Пьотър Андреевич, който заловил в чужбина престолонаследника Алексей, на нумизмата Иван Иванович ли, или на Лев Николаевич?

— Къде сте учили?

Тук се налага да открия една малка тайна. Работата е там, че съм завършил два факултета и криех това.

— Завършил съм енорийско училище — казах аз и се изкашлях.

— Виж ти! — каза Рудолфи и лека усмивка раздвижи устните му.

После попита:

— Колко пъти седмично се бръснете?

— Седем пъти.

— Извинете за неделикатния въпрос — продължи Рудолфи, — а как се сресвате така хубаво на път?

— Мажа си косата с брилянтин. Но позволете да попитам защо е всичко това...

— Но моля ви се — отвърна Рудолфи, — просто тъй.

— И добави: — Интересно: човек, който е завършил енорийско училище, бръсне се всеки ден и да лежи на пода до примуса. Мъчен човек сте вие! — После рязко промени гласа си и заговори сурово: — Главлит няма да пусне вашия роман и никой няма да го издаде. Няма да го вземат нито в „Зори“, нито в „Рассвет“.

— Зная — отвърнах твърдо.

— И въпреки това аз вземам вашия роман — каза строго Рудолфи (сърцето ми почна да прескача), — като ще ви платя... (той спомена чудовищно малка сума, забравих каква) на кола. Утре той ще бъде преписан на машина.

— Но това са четиристотин страници! — възкликнах дрезгаво.

— Ще го разделя на части — продължи с железен глас Рудолфи — и дванадесетте машинописки в редакцията ще го препишат до утре вечер.

Тогава престанах да се опъвам и реших да се подчиня на Рудолфи.

— Преписването за ваша сметка — добави Рудолфи и аз само кимнах като кукла, — и още: трябва да се махнат три думи на страница първа, седемдесет и първа и триста и втора.

Надникнах в тетрадките и видях, че първата дума беше „апокалипсис“, втората — „архангели“ и третата — „дявол“. Послушно ги задрасках, наистина искаше ми се да отбележа, че това са наивни поправки, но погледнах Рудолфи и премълчах.

— Освен това — продължи Рудолфи — вие ще дойдете с мен в Главлит. И най-покорно ви моля да не произнасяте там нито дума.

Все пак аз се обидих.

— Ако смятате, че мога да кажа нещо... — запелтечих с достойнство — мога и да си остана вкъщи.

Рудолфи не обърна внимание на този опит за възмущение и продължи:

— Не, не можете да си останете вкъщи, а ще дойдете с мен.

— Но какво ще правя там?

— Ще седите на стола — командуваше Рудолфи — и на всичко, което ви кажат, ще отвърщате с любезна усмивка...

— Но...

— А ще говоря аз — завърши Рудолфи.

После ме помоли за чист лист, написа върху него с молив нещо, което съдържаше, доколкото си спомням, няколко точки, подписа го, накара и мен да подпиша, после извади от джоба две пращящи банкноти, сложи тетрадките ми в чантата и изчезна от стаята.

Не спях цяла нощ, разхождах се из стаята, оглеждах банкнотите на лампата, пиех студен чай и си представях лавиците на книжарниците. Много хора влизаха в магазина, питаха за книжката на

списанието. В домовете си седяха под лампите, четяха книжката, някои на глас.

Боже мой! Колко глупаво е това, колко е глупаво! Но тогава аз бях сравнително млад и не бива да ми се присмивате.

ГЛАВА 5

НЕОБИКНОВЕНИ ПРОИЗШЕСТВИЯ

Да откраднеш, не е трудно. Да върнеш откраднатото на мястото му — това е майсторлъкът. С броунинга в кобур в джоба отидох при своя приятел.

Сърцето ми замря, когато чух още през вратата виковете му:

— Майко! И кой още?...

Глухо долиташе гласът на старата му майка:

— Водопроводчикът...

— Какво се е случило? — попитах аз, докато си свалях палтото.

Приятелят се озърна и прошепна:

— Задигнали са ми днес пистолета... ама че гадове...

— Тц-тц-тц! — казах аз.

Старата му майка сновеше из цялото малко жилище, пълзеше по пода в коридора, надничаше в някакви кошници.

— Майко, това е глупаво! Стига сте се влачили по пода!

— Днес ли? — попитах радостно. (Той грешеше, пистолетът беше изчезнал вчера, но кой знае защо, му се струваше, че миналата нощ още го е гледал в чекмеджето.) — А кой е идвал тук?

— Водопроводчикът! — викаше моят приятел.

— Парфьоша, той не е влизал в кабинета ти — обясняваше плахо майката, — право към чешмата отиде...

— Ах, майко! Ах, майко!

— И никой друг ли не е влизал? Ами вчера?

— И вчера никой не е идвал! Само вие се отбихте и никой друг.

И моят приятел изведнъж опули очи срещу мен.

— Моля ви се! — казах аз с достойнство.

— У, пък сте едни докачливи, това интеллигентите! — възкликна приятелят. — Хич мога ли да си помисля, че вие сте го задигнали!

И веднага се юрна да види към коя чешма бил отишъл водопроводчикът. А майка му представяше водопроводчика и дори имитираше интонациите му.

— Ето тъй влезе — говореше старицата, — каза „Добър ден“, окачи си шапката и отиде...

— Къде отиде?...

Старицата тръгна към кухнята, имитирайки водопроводчика, приятелят ми се втурна след нея, аз направих лъжливо движение, че уж ги следвам, бързо се вмъкнах в кабинета, сложих броунинга не в лявото, а в дясното чекмедже на бюрото и отидох в кухнята.

— Къде го държите? — попитах аз съчувствено и вече в кабинета.

Приятелят отвори лявото чекмедже и показа празното място.

— Не разбирам — казах аз, свивайки рамене, — наистина загадъчна история. Да, ясно, че са го откраднали.

Приятелят ми съвсем се разстрои.

— И все пак мисля, че не са го откраднали — казах след известно време, — нали щом не е влизал никой, не може да са го откраднали?

Приятелят ми скочи и претърси джобовете на стария шинел в антрето. Не намери нищо.

— Трябва да са го откраднали — казах замислено, — ще се наложи да съобщите в милицията.

Приятелят изстена нещо.

— Някъде другаде да сте го пъхнали?

— Винаги го слагам на едно и също място! — възкликна нервно приятелят ми и за доказателство отвори средното чекмедже на бюрото. После прошепна нещо беззвучно с устни, отвори лявото и дори пъхна в него ръка, после под него — най-долното, и най-сетне с проклетие отвори дясното.

— Ама че номер! — хриптеше той и ме гледаше. — Виж ти!... Майко! Намери се!

Той беше ужасно щастлив този ден и ме покани на обед.

След като ликвидирах тежация на съвестта ми въпрос за пистолета, направих стъпка, която може да се нарече рискована — напуснах работата си във „Вестител на корабоплаването“.

Аз преминавах в друг свят, ходех у Рудолфи и почнах да се срещам с писатели, между които имаше и вече много известни. Но сега всичко е някак избледняло в паметта ми, оставило е в нея само скука,

всичко съм забравил. Не мога да забравя само едно — познанството си с издателя на Рудолфи Макар Рвацки.

Работата е там, че Рудолфи притежаваше всичко: и ум, и съобразителност, и дори известна ерудиция, липсваше му само едно — пари. А страстната любов на Рудолфи към работата му го тласкаше на всяка цена да издава дебело списание. Без това той, струва ми се, би умрял.

Поради тази причина се озовах един ден в странно помещение на един от московските булеварди. Както ми обясни Рудолфи, там се настанил издателят Рвацки. Порази ме фирмата над входа за помещението, която гласеше: „Бюро за фотографски принадлежности“.

Още по-странно беше, че в помещението нямаше никакви фотографски принадлежности, а само няколко парчета басма и сукно, увито във вестникарска хартия.

Вътре гъмжеше от хора. Всички бяха с палта и шапки, разговаряха оживено. Долових мимоходом две думи: „тел“ и „вендузи“, страшно се учудих, но и мен ме посрещнаха с учудени погледи. Казах, че идвам при Рвацки по работа. Веднага и много учтиво ме заведоха зад шперплатова преградка, където учудването ми нарасна до краен предел.

На бюрото, зад което седеше Рвацки, бяха струпани една върху друга кутии с цаца.

Но самият Рвацки ми хареса още по-малко от цацата в неговото издателство. Той беше човек сух, слаб, нисък, за моето око, свикнало с рубашките в „Корабоплаване“, облечен извънредно странно. Носеше полуфрак, раиран панталон, колосаната му якичка беше мръсна, вратовръзката зелена, а на вратовръзката беше забодена рубинена карфица.

Рвацки ме изуми, а аз уплаших Рвацки или по-точно — разстроих го, когато обясних, че съм дошъл да подпиша с него договор за отпечатването на моя роман в издаваното от него списание. Все пак той бързо се окопоти, пое донесените от мен два екземпляра на договора, извади автоматична писалка, подписа почти без да чете и двата и ми подбутна двата екземпляра заедно с писалката. Вече се бях въоръжил с последната, но погледнах изведнъж кутиите с надпис „Първокачествена астраханска цаца“ и мрежа, до която стоеше рибар със засукани панталони — и някаква угнетяваща мисъл нахлу в мен.

— Веднага ли ще получа парите, както е означено в договора? — попитах аз.

Рвацки се превърна целият в усмивка, сладка и любезна.

Той се покашля и каза:

— Точно след две седмици, сега сме малко затруднени...

Оставих писалката.

— ... или след седмица — бързо каза Рвацки, — но защо не подписвате?

— Ами тогава и договора ще подпишем, когато преодолеете затруднението — казах аз.

Рвацки се усмихна горчиво, поклащайки глава.

— Вие не ми вярвате? — попита той.

— Но моля ви!

— Е, добре, в сряда — каза Рвацки, — щом имате нужда от пари.

— За съжаление, не мога.

— Важното е да се подпише договорът — разсъдливо каза Рвацки, — а парите можете да получите още във вторник.

— За съжаление, не мога. — Отместих договорите и закопчах едно копче.

— Една минутка, ах, какъв сте! — възкликна Рвацки. — Пък разправят, че писателите били непрактични хора.

И изведнъж на бледото му лице се изписа мъка, той се озърна тревожно, но дотича някакъв млад човек и подаде на Рвацки картонено билетче, увито в бяла хартийка.

„Това е билет със запазено място — помислих си, — той заминава за някъде...“

По бузите на издателя изби червенина, очите му блеснаха, нещо, което съвсем не допусках, че е възможно.

С една дума, Рвацки ми изплати сумата, посочена в договора, а за останалите суми ми написа полици. За пръв и последен път в живота си държах в ръцете си полици, издадени на мое име. (Някой изтича за бланки, а аз чаках, седнал върху някакви сандъци, от които се носеше остра миризма на кожа за обуца.) Бях много поласкан, че притежавам полици.

По-нататък от паметта ми са се изтрили близо два месеца. Помня само, че у Рудолфи се възмущавах, задето ме е пратил при човек като Рвацки, че не може да има издател с мътни очи и рубинена карфица.

Помня също как замря сърцето ми, когато Рудолфи каза: „Я ми покажете полиците“ и как се успокоих, когато процеди през зъби: „Всичко е наред.“ Освен това никога няма да забравя как отидох да получа пари срещу първата полица. Оказа се, че фирмата „Бюро за фотографски принадлежности“ липсваше и беше заменена с фирма „Бюро за вендузи“.

Влязох и казах:

— Търся Макар Борисович Рвацки.

Много добре помня как ми се подкосиха краката, когато ми отговориха, че Рвацки... е в чужбина.

Ах, сърцето ми, моето сърце!... Но впрочем сега това няма значение.

Пак с две думи: зад шперплатовата преградка седеше братът на Рвацки. (Рвацки бе заминал за чужбина десет минути след като подписал договора с мен — нали помните билета със запазено място?) По външност пълна противоположност на своя брат, Алоизий Рвацки, човек с атлетическо телосложение и тежък поглед, изплати полицата.

Срещу втората, месец по-късно, проклинайки живота, си получих парите вече в някакво официално учреждение, където се протестираат полици (нотариална кантора навярно или банка, където имаше гишета с мрежи).

За третата полица вече бях поумнял, отидох при втория Рвацки две седмици преди срока и казах, че повече нямам сили.

Мрачният брат на Рвацки за пръв път обърна към мен очи и измърмори:

— Разбирам. Защо да изчаквате сроковете? Можете да си ги получите още сега.

Вместо осемстотин рубли получих четиристотин и с огромно облекчение дадох на Рвацки двете продълговати хартийки.

Ах, Рудолфи, Рудолфи! Благодаря ви и за Макар, и за Алоизий! Впрочем да не избързваме, нататък ще става още по-зле.

Впрочем купих си палто.

И най-сетне настъпи денят, когато в лют мраз влязох в същото помещение. Беше вечер. Крушката от сто свещи заслепяваше нетърпимо очите. Под крушката зад шперплатовата преградка нямаше никого от семейство Рвацки (необходимо ли е да обяснявам, че и вторият бе заминал!). Под тази крушка седеше с палто Рудолфи, а пред

него на масата и на пода, и под масата лежаха сиво-сините книжки на току-що отпечатания брой на списанието. О, миг! Сега ми е смешно, но тогава бях по-млад.

Очите на Рудолфи сияеха. Трябва да кажа, че той обичаше работата си. Беше истински редактор.

Има една порода млади хора и вие, разбира се, сте ги срещали в Москва. Тези млади хора са в редакциите на списанията, когато излиза новата книжка, но те не са писатели. Ще ги видите на всички генерални репетиции във всички театри, макар че не са актьори. Ходят на художествени изложби, но те самите не рисуват. Оперните примадони наричат не по фамилия, а по име и презиме; така наричат и лица, заемащи отговорни постове, въпреки че не ги познават лично. В Большой театър на премиера те си проправят път между седмия и осмия ред, махат приветливо с ръка някому на първи балкон, в „Метропол“ заемат масичката до самия шадраван и разноцветните лампички осветяват клош панталоните им.

Един от тях седеше пред Рудолфи.

— Е, как ви хареса новият брой? — питаше Рудолфи младия човек.

— Иля Иванич! — прочувствено възкликна младият човек, въртейки в ръце книжката. — Очарователен брой, но, Иля Иванич, позволете да ви кажа съвсем откровенно: ние, вашите читатели, не разбираме как вие с вашия вкус сте могли да поместите този Максудов.

„Ами сега!“ — помислих си аз и изстинах.

Но Рудолфи ми намигна съзаклятнически и каза:

— Че защо?

— Но моля ви! — възклищаваше младият човек. — Та преди всичко... Иля Иванович, ще ми позволите ли да бъда откровен?

— Но моля, моля — каза сияещ Рудолфи.

— Преди всичко, защото е просто неграмотно! Наемам се да ви подчертая двадесет места с груби синтактични грешки!

„Ще трябва веднага да го препрочета“ — помислих си аз и замрях.

— Ами стилът! — викаше младият човек. — Боже мой, какъв ужасен стил! Освен това всичко е еkleктично, подражателско, някак беззъбо. Евтина философия, плъзгане по повърхността... Лошо, плоско, Иля Иванович! Освен това той подражава!

— Кому! — попита Рудолфи.

— На Аверченко! — възкликна младият човек, като въртеше и прелистваше книжката, разкъсвайки с пръст слепените страници. — На най-обикновен Аверченко! Сега ще ви покажа. — И младият човек почна да рови в книжката, а аз, изпънал врат като гъсок, следях ръцете му. Но той, за съжаление, не намери каквото търсеше.

„Ще го намеря вкъщи“ — мислех си аз.

— Ще го намеря вкъщи — обеща младият човек, — но книжката е развалена, честна дума, Иля Иванович. Та той е просто неграмотен! Кой е той? Къде е учил?

— Казва, че бил свършил енорийско училище — отвърна със святкащи очи Рудолфи, — но впрочем попитайте го вие. Моля, запознайте се.

Зелена гниестата плесен изби по бузите на младия човек, а очите му се изпълниха с неописуем ужас.

Поклонихме се един на друг, младият човек оголи зъби, страдание обезобрази приятните черти на лицето му. Той охна, измъкна от джоба си носна кърпа и тогава видях, че по бузата му потече кръв. Вцепених се.

— Какво ви е? — извика Рудолфи.

— Гвоздей — отвърна младият човек.

— Е, аз да си вървя — казах с вдървен език, като се мъчех да не поглеждам към младия човек.

— Вземете книжките.

Взех връзката авторски екземпляри, стиснах ръка на Рудолфи, поклоних се на младия човек — а той, продължавайки да притиска кърпата към бузата си, изпусна на пода книжката и бастуна си, — тръгнах заднишком към изхода, ударих лакътя си о масата и излязох.

Валеше сняг, едър, елхов сняг.

Не си струва да описвам как седях цяла нощ над книжката, препрочитайки разни места от романа. Достойно за отбелязване е, че на места романът ми харесваше, а после веднага почваше да ми се струва отвратителен. Призори бях в ужас от него.

Събитията през следния ден са незабравими за мен. Сутринта дойде да ме види сполучливо ограбеният ми приятел, на когото подарих екземпляр от романа, а вечерта отидох на вечер, организирана от група писатели по повод на изключително важно събитие —

благополучното завръщане от чужбина на именития литератор Измаил Александрович Бондаревски. Случаят придобиваше още по-голяма тържественост, защото щяха да честват едновременно и друг именит литератор — Егор Агапъонов, който се бе завърнал от пътуване в Китай.

Докато се обличах и после по пътя, бях страшно възбуден. Все пак това беше оня нов свят, към който се стремях. Този свят трябваше да се разкрие пред мен, и то откъм най-добрата си страна — на вечерта щяха да присъстват най-изтъкнатите представители на литературата, целият неин цвят.

И наистина, когато влязох в квартирата, изпитах радостна приповдигнатост.

Първият, който ми се хвърли в очи, беше същият вчерашен млад човек, който си разпра ухото с гвоздей. Познах го, въпреки че беше целият омотан с белоснежни марлени бинтове.

Той ми се зарадва като на близък, дълго ми стиска ръката и добави, че цяла нощ е чел романа ми и той почнал да му харесва.

— Аз също го четох цяла нощ — казах, — но той престана да ми харесва.

Разприказвахме се сърдечно и младият човек ми съобщи, че ще има желирана есетра и изобщо беше весел и възбуден.

Огледах се — новият свят ме приемаше и този свят ми хареса. Жилището беше огромно, масата беше сервирана за около двадесет и пет души; кристалът преливаше в огньовете, дори в черния хайвер проблясваха искри; зелените пресни краставици пораждаха глуповато весели мисли за някакви излети, кой знае защо, и за слава и тъй нататък. Веднага ме запознаха с много известния автор Лесосеков и с новелиста Тунски. Дами имаше малко, но все пак имаше.

Ликоспастов се държеше толкова тихо и скромно, че някак веднага усетих — в сравнение с другите той ще да е по-долна категория и не може да бъде сравняван дори с начинаещия рус и къдрокос Лесосеков, да не говорим, разбира се, за Агапъонов или за Измаил Александрович.

Ликоспастов си проби път към мен, ръкувахме се.

— Е, хубаво — каза Ликоспастов и, кой знае защо, въздъхна, — поздравявам те. Поздравявам те от сърце. И направо ще ти кажа: бива си те, братко. Главата си залагах, че от романа ти нищо няма да излезе,

просто е невъзможно. Как си обработил Рудолфи, умът ми не го побира. Но ти предсказвам — далече ще стигнеш! А като те гледа човек — тихичък един... Ама тя, тихата вода...

В този момент поздравленията на Ликоспастов бяха прекъснати от силни звънци откъм официалния вход и изпълняващият задълженията на домакин, критикът Конкин (всичко това ставаше в неговото жилище) възкликна: „Той е!“

И наистина: беше Измаил Александрович. В антрето се чу звучен глас, после целувки и в трапезарията влезе нисичък човек с целулоидна яка, с куртка. Той беше смутен, тих, любезен и в ръцете си държеше — кой знае защо, не беше я оставил в антрето — фуражка с кадифен кант и прашна кръгла следа от гражданска кокарда.

„Но моля ви се, тук има някакво недоразумение...“ — помислих си аз: толкова не съответстваше видът на влезлия човек със силния смях и думата „банички“, която се чу от антрето.

Оказа се, че наистина е недоразумение. След влезлия Конкин въвлече в трапезарията, като го придържаше нежно през талията, висок, набит хубавец със светла, къдрава, добре гледана брада, с грижливо вчесани къдрици.

Присъстващият тук белетрист Фиалков, за когото Рудолфи ми пошепна, че страшно бързо напредвал, беше прекрасно облечен (изобщо всички бяха добре облечени), но костюмът на Фиалков не можеше да се сравнява с дрехите на Измаил Александрович. От великолепен плат и ушит от първокласен парижки шивач, кафявият костюм лежеше чудесно на стройната, но възпълна фигура на Измаил Александрович. Ризата колосана, лачени обувки, аметистови копчета на ръкавелите. Чист, бял, свеж, бодър, весел, непосредствен беше Измаил Александрович. Зъбите му блеснаха и той извика, обгръщайки с поглед сложената за пиршество трапеза:

— Брей! Дяволи!

Веднага затрептя лек смях, ръкопляскане и се чуха целувки. С някои Измаил Александрович се ръкуваше, с други се целуваше по три пъти, от някои шеговито се извъръщаше, закривайки лице с бялата си длан, като заслепен от слънце, и прихваше.

Мен навярно ме сбърка с някого, целуна ме три пъти и от Измаил Александрович ми лъхна на коняк, одеколон и пура.

— Баклажанов! — извика Измаил Александрович, сочейки човека, който бе влязъл първи. — Да ви го представя: Баклажанов, мой приятел.

Баклажанов се усмихна с мъченическа усмивка и от смущение сред това чуждо многолюдно общество окачи фуражката си на шоколадената статуя на девойка, държаща в ръце електрическа крушка.

— Домъкнах и него — продължи Измаил Александрович, — защо да кисне вкъщи. Препоръчвам ви го: чудесно момче и страшно ерудиран. И помнете ми думата: година няма да мине, и ще ни натика до един в джоба си! Бе ти, дяволе, защо окачи върху нея фуражката? Баклажанов!

Баклажанов потъна в земята от срам и понечи да се ръкува, но нищо не излезе, защото закипя водовъртежът на настаняването край масата и между сядащите потече бухналата, сякаш лакирана кулебяка^[1].

Пиршеството тръгна някак изведнъж дружно, весело, бодро.

— Баничките ни бяха грешката! — чувах гласа на Измаил Александрович. — Защо ги ядохме тия банички, а, Баклажанов?

Звънтенето на кристала галеше слуха, светлината на полилея стана сякаш по-силна. След третата чашка всички погледи се насочиха към Измаил Александрович. Чуха се молби: „За Париж! За Париж!“

— Ами ходихме например на автомобилна изложба — разказваше Измаил Александрович, — откриване, както му е редът, министър, журналисти, речи... между журналистите, гледам, оня мошеник Кондюков Сашка... Е, французинът, разбира се, произнася реч... на бърза ръка де, кратко приветствийце... Шампанско, разбира се. И изведнъж, гледам, Кондюков издува бузи и докато се усетим, той повърна. Дами, министърът! А той, мръсникът!... Какво му стана, и до ден-днешен не мога да разбера! Колосален скандал. Министърът, естествено, се прави, че нищо не забелязва, но как да не забележиш... Фракът, цилиндърът, панталонът хиляда франка струват — всичкото по дяволите!... Е, изведоха го, дадоха му вода, откараха го...

— Още! Още! — викаха край масата.

В това време слугинята с бяла престилка вече поднасяше есетрата. Звънтенето се засили, чуваха се вече гласове. Но аз изпитвах мъчително желание да чуя за Париж и сред звънтенето, тропота и

възклицанията ухото ми долавяше разказите на Измаил Александрович.

— Баклажанов! Защо не ядеш?...

— А после? Молим ви! — викаше млад човек и ръкопляскаше.

— После какво стана?

— Е, после се сблъскват тия двама мошеници на Шанз-Елизе, нос срещу нос! Картинка! Тоя не успял и да се обърне, а оня нехранимайко Каткин да вземе да му плюе право в муцуната!...

— Тц-тц-тц!

— Даа... Баклажанов! Недей да спиш, дяволе неден!... Мда, и от възмущение — той е ужасен неврастеник — не улучил него, ами една дама, съвсем непозната дама, право върху шапчицата!

— На Шанз-Елизе!?

— Голяма работа! Там такива неща лесно стават. Пък тя — само шапчицата й три хиляди франка струва! Е, разбира се, него пък някакъв господин го фрасна с бастун по муцуната... Ужасен скандал!

В ъгъла изхвърча тапа и жълтото „Абрау“ заискри пред мен в тясната чаша за шампанско. Спомням си, че пихме за здравето на Измаил Александрович.

И отново слушах за Париж.

— Той, без да се смуцава, му казва: „Колко?“ А оня м-мошеник! — Измаил Александрович чак зажумя. — „Осем хиляди!“, казва. А оня му отговаря: „Заповядайте!“ И му показва среден пръст!

— В Гранд Опера?!

— Голяма работа! Пука му на него, че било Гранд Опера! Пък там двама министри на втория ред.

— Ами оня? Оня какво? — питаше през смях някой.

— Напсува го, разбира се!

— Майчице!

— Е, изведоха ги и двамата, там тия неща лесно стават...

Пиршеството навлезе в разгара си. Над масата вече плуваше, наслояваше се дим. Усетих под крака си нещо меко и хлъзгаво и когато се наведох, видях, че е парче съомга, попаднало там кой знае как. Смяхът заглушаваше думите на Измаил Александрович и последвалите парижки разкази останаха неизвестни за мен.

Не бях успял да се замисля както трябва над чудатостите на живота в чужбина, и звънецът възвести пристигането на Егор

Агапъонов. Всичко се беше превърнало вече в някаква бъркотия. От съседната стая се чуваше пиано, някой свиреше тихичко фокстрот и аз виждах как тъпче на едно място моят познайник, притиснал към себе си дама.

Егор Агапъонов влезе бодро, със замах и след него влезе китаец, мъничък, сух, жълтеникав, с очила с черна рамка. Зад китаеца — дама с жълта рокля и едър брадат мъж на име Василий Петрович.

— Измаша бил тук! — възкликна Егор и се устреми към Измаил Александрович.

Онзи се разтресе от радостен смях, възкликна:

— Ха, Егор!... — И потопаи брадата си в рамото на Агапъонов. Китаецът се усмихваше приветливо на всички, но не издаваше нито звук и чак до края не издаде.

— Запознайте се с моя приятел китаец! — викна Егор, след като се целунаха с Измаил Александрович.

Но после стана шумно, всичко се обърка. Спомням си, че в стаята танцуваха върху килима и това беше неудобно. На писалището стоеше чашка кафе. Василий Петрович пиеше коняк. Виждах спящия в едно кресло Баклажанов. Беше много задимено. И почувствах някак, че всъщност е време да си вървя.

Но съвсем неочаквано се разговорих с Агапъонов. Забелязах, че като взе да приближава три часът, той почна да проявява признаци на някаква тревога. Подхващаше ту с един, ту с друг разговор за нещо и доколкото разбирах сред мъглата и дима, получаваше решителни откази. Потънал в едно кресло до писалището, пиех коняк и не разбирах защо ми се свива душата и защо изведнъж си представих Париж някак скучен и дори отведнъж ми се отця да го видя.

В това време над мен се наведе широко лице с огромни очила. Беше Агапъонов.

— Максудов? — попита той.

— Да.

— Чух, чух — каза Агапъонов, — от Рудолфи. Вие, казват, сте издали роман?

— Да.

— Голям роман, казват. Ей, Максудов — изведнъж зашепна Агапъонов, като ми намигаше, — обърнете внимание на този екземпляр... виждате ли го?

— Оня с брадата?

— Той, той, шурейт ми.

— Писател? — попитах, разглеждайки Василий Петрович, който се усмихваше с тревожно-любезна усмивка и пиеше коняк.

— Не! Кооператор от Тетюши... Максудов, не губете време — шепнеше Агапъонов, — ще съжалявате. Изключителен тип! За вашите произведения той ви е просто необходим. От него за една нощ можете да изстискате десетина разказа и да ги продадете изгодно до един. Ихтиозавър, бронзов век! Разказва потресаващи истории! Представяте ли си на какво се е нагледал там в своите Тетюши! Хващайте го, че ще го пипнат други и ще го изпортят.

Василий Петрович, усетил, че става дума за него, се усмихна още по-тревожно и изпи чашата си.

— Най-добре ще е... Идея! — хриптеше Агапъонов. — Ей сега ще ви запозная... Ерген ли сте? — тревожно запита Агапъонов.

— Ерген... — казах, опулил очи срещу Агапъонов.

Лицето на Агапъонов светна от радост.

— Чудесно! Ще се запознаете и ще го заведете у вас да пренощува! Идея! Някакъв диван имате ли? Ще преспи на дивана, нищо няма да му стане! А след два дена ще си замине.

Втрещен, не намерих какво друго да отговоря освен:

— Имам само един диван...

— Широк? — попита тревожно Агапъонов.

Но аз вече се бях поокопитил. И съвсем навреме, защото Василий Петрович вече се раздвижваше нетърпеливо с явна готовност да се запознае, а Агапъонов ме задърпа за ръката.

— Извинете — казах, — за съжаление в никакъв случай не мога да го взема. През стаята ми се минава, жилището не е мое, а зад паравана спят децата на хазайката. — Исках да добавя още, че имат скарлатина, после реших, че това е излишно струпване на лъжи, и все пак добавих: — И са болни от скарлатина.

— Василий! — провикна се Агапъонов. — Прекарал ли си скарлатина?

Колко пъти през живота си е трябвало да чувам по свой адрес думата „интелигент“. Не възразявам, може и да съм заслужил това печално име. Но този път все пак събрах сили и преди Василий

Петрович да успее с молеца усмивка да отвърне: „Пре...“ — аз твърдо казах на Агапъонов:

— Категорично отказвам да го взема. Не мога.

— Може би все пак — тихо прошепна Агапъонов, — а?

— Не мога.

Агапъонов клюмна, замърда устни.

— Но, извинете, той е дошъл при вас, нали? Къде живее?

— При мен живее, дявол да го вземе — каза тъжно Агапъонов.

— Е, тогава...

— Абе тъщата пристигна днес със сестра си, разберете, човече божи, а на всичкото отгоре и китаецът... Отде ги мъкне дяволът тия шуреи — добави изведнъж Агапъонов. — Да си беше седял в Тетюши...

И Агапъонов ме остави.

Обзе ме, кой знае защо, смътна тревога, сбогувах се само с Конкин и напуснах квартирата.

[1] Кулебяка — млин с пълнеж от месо, риба и пр. — Б.пр. ↑

ГЛАВА 6

КАТАСТРОФА

Да, тази глава ще бъде като че ли най-късата. На разсъмване усетих как по гърба ми полазиха тръпки. После пак. Свих се и пъгнах глава под одеялото, поолекна ми, но само за минута. Изведнъж ми стана горещо. После пък толкова студено, че чак зъбите ми загракаха. Имах термометър. Той показа 38,8. Значи бях се разболял.

Чак призори се опитах да заспя и досега помня това утро. Щом затворя очи, и над мен се надвесва лице с очила и боботи: „Вземи го“, а аз повтарям все едно и също: „Не, няма да го взема.“ Не знам присънваше ли ми се Василий Петрович, или наистина се бе настанил в стаята ми, но ужасното беше, че той наливаше коняк на себе си, а го пиех аз. Париж беше станал съвсем непоносим. Гранд Опера — и в нея някой показва среден пръст. Свие го, покаже го и пак го скрие. Свие го, покаже го...

— Искам да кажа истината — пелтечех аз, когато денят вече се разля зад скъсаното мръсно перде, — цялата истина. Вчера видях един нов свят и този свят ми беше гаден. Няма да вляза в него. Той е чужд свят. Отвратителен свят! Трябва да пазите това в пълна тайна, шшт!

Устните ми пресъхнаха някак необикновено бързо. Кой знае защо, сложих до себе си екземпляр от списанието; навярно за да чета. Но не прочетох нищо. Исках да сложа още веднъж термометъра, но не го сложих. Термометърът лежи до мен на стола, пък аз, кой знае защо, трябва да отида да го взема отнякъде. После почнах съвсем да се унасям. Лицето на моя колега от „Корабоплаване“ помня, а лицето на лекаря е разлято. С една дума, това беше грип. Няколко дена се люшках в треска, после температурата спадна. Престанах да виждам Шанз-Елизе и никой не плюеше върху шапчицата, и Париж не се разпростираше на сто версти.

Огладнях и добрата съседка, жената на майстора, ми свари бульон. Пиех го от чаша със счупена дръжка, опитвах се да чета собственото си съчинение, но прочитах по десетина реда и се отказвах от това занимание.

Към дванадесетия ден бях здрав. Учуден бях, че Рудолфи не ме посети, въпреки че му пратих бележка да дойде.

На дванадесетия ден излязох, отидох в „Бюрото за вендузи“ и видях на него голям катинар. Тогава се качих в трамвая и дълго пътувах, като се държах от слабост за касата на прозореца и дишах върху замръзналото стъкло. Стигнах там, дето живееше Рудолфи. Позвъних. Не отварят. Още веднъж позвъних. Отвори ми едно старче и ме погледна с отвращение.

— Рудолфи вкъщи ли си е?

Старчето погледна върховете на домашните си пантофи и отвърна:

— Няма го.

На въпросите ми къде се е дянал, кога ще се върне и дори на нелепия въпрос защо на „Бюрото“ е окачен катинар, старчето замънка, осведоми се кой съм. Обясних му всичко, дори за романа му разправих. Тогава старчето каза:

— Той замина преди една седмица за Америка.

Убийте ме, ако зная къде се дяна Рудолфи и защо.

Къде се дяна списанието, какво стана с „Бюрото“, каква Америка, как е заминал — не зная и никога няма да науча. И кое беше старчето — дявол го знае!

Под влияние на слабостта след грипа през изтощения ми мозък мина дори мисълта дали не съм сънувал всичко — тоест и самия Рудолфи, и отпечатания роман, и Шанз-Елизе, и Василий Петрович, и разпраното с гвоздей ухо. Но като се прибрах, намерих девет светлосини книжки. Романът беше отпечатан. Беше. Ето го.

От останалите автори в книжката не познавах за съжаление никого. Тъй че не можех и никого да попитам за Рудолфи.

Отидох още веднъж в „Бюрото“ и се убедих, че там вече няма никакво „Бюро“, а кафене с масички, покрити с мушама.

Не, вие ми обяснете, къде се дянаха неколкостотин книжки? Къде са те?

Такъв загадъчен случай като с този роман и с Рудолфи не е имало никога в живота ми.

ГЛАВА 7

При тези странни обстоятелства най-разумно ми изглеждаше просто да забравя всичко и да престана да мисля за изчезването на Рудолфи и заедно с него на броя на списанието. Така и направих.

Но това не ме спасяваше от жестоката необходимост да продължавам да живея. Направих преглед на миналото си.

— И тъй — казвах сам на себе си през една мартенска виелица, седнал до примуса, — живял съм в следните светове.

Свят първи: университетската лаборатория, от която съм запомнил камината и колбите върху стативите. Този свят напуснах през гражданската война. Няма да спорим дали съм постъпил лекомислено, или не. След невероятни приключения (впрочем защо пък невероятни? — че кой не е изживявал през гражданската война невероятни приключения?), с една дума, след това се озовах в „Корабоплаване“. По каква причина? Няма да крия. Мечтаех да стана писател. И какво излезе? Напуснах и света на „Корабоплаване“. Всъщност пред мен се откри и светът, към който се бях стремил, и ето, стана така, че той отведнъж ми се видя непоносим. Като си представя Париж, веднага ме разтърсва някакъв гърч и не мога да мина през вратата. И всичкото заради този отвратителен Василий Петрович! Да беше си седял в Тетюши! Колкото и да е талантлив Измаил Александрович, но този Париж е ужасно отвратителен. Та значи аз се озовах в някакъв омагьосан кръг? Точно така.

Е, няма как, седи и съчинявай втори роман, щом си се заловил за тая работа, а на вечери можеш и да не ходиш. Работата не е във вечерите, ами най-лошото беше, че аз просто не знаех за какво трябва да е този втори роман. Какво да кажа на човечеството? Там е бедата.

Да, за романа. Да погледнем истината в очите. Никой не беше го чел. Нямаше как да го прочетат, защото Рудолфи изчезна явно преди да успее да разпространи книжката. А и приятелят, на когото бях подарил екземпляр, и той не го прочете. Уверявам ви.

Да, още нещо: убеден съм, че като прочетат тези редове, мнозина ще ме нарекат интелigent и неврастеник. За първото не споря, а що се

отнася до второто, предупреждавам най-сериозно, че това е заблуда. Нямам и сянка от неврастения. И изобщо, преди да почне да дрънка наляво и надясно тази дума, човек би трябвало първо да разбере поточно какво е неврастения и да послуша разказите на Измаил Александрович. Но да оставим това. Преди всичко трябваше да се живее, а за това трябваше да се печелят пари.

И тъй, сложих край на мартенската бърливост и тръгнах да си вадя хляба. Животът ме спипа за яката и ме заведе пак в „Корабоплаване“ като блуден син. Казах на секретаря, че съм написал роман. Това не го трогна. С една дума, споразумяхме се да пиша по четири очерка на месец. И да получавам полагаемото се според законите възнаграждение. Така си осигурявах известна материална база. Намерението ми беше да се отървам колкото може по-бързо от тези очерци и през нощта пак да пиша.

Първата част изпълних, а от втората излезе дявол знае какво. Преди всичко обиколих книжарниците и купих произведенията на съвременниците си. Исках да разбера за какво пишат те, как пишат, къде се крие вълшебната тайна на тоя занаят.

Не pestих средства и купих всичко най-хубаво, което имаше на пазара. На първо място се снабдих с произведенията на Измаил Александрович, с книжката на Агапъонов, два романа от Лесосеков, два сборника разкази от Флавиан Фиалков и още много неща. Най-напред се нахвърлих, разбира се, върху Измаил Александрович. Неприятно предчувствие ме бодна още щом хвърлих поглед върху корицата. Книжката се наричаше „Парижки късчета“. Оказа се, че са ми известни от първото късче до последното. Познах и проклетия Кондюков, дето повърнал на автомобилната изложба, и ония двамата, дето се сбили на Шанз-Елизе (единият бил, оказа се, Помадкин, а другият Шерстяников), и скандалджията, дето показал среден пръст в Гранд Опера. Измаил Александрович, трябва да му се признае, имаше блестящо перо и ми вдъхна някакъв ужас от Париж.

Оказа се, че през времето, изтекло от вечерята, Агапъонов бе успял да пусне книжка разкази „Тетюшанска гомоза“. Не беше трудно да се досетя, че Агапъонов не бе успял да настани Василий Петрович, че той е нощувал у Агапъонов, комуто се е наложило да използва лично историите на бездомния си шурей. Всичко беше ясно с изключение на абсолютно неясната дума „гомоза“.

На два пъти зачитах романа на Лесосеков „Лебеди“, двата пъти стигнах до четиридесет и пета страница и почвах пак от първата, защото забравях началото. Това сериозно ме уплаши. Нещо лошо ставаше с главата ми — бях престанал или още не можех да вниквам в сериозни творби. Оставих Лесосеков и се залових за Флавиан и дори за Ликоспастов и при последния налетях на изненада. Четейки разказ, в който беше описан някакъв журналист (разказът се наричаше „Квартирант със съдебно решение“), познах съдрания диван с щръкнала пружина, попивателната на масата... С други думи, в разказа бях описан... аз!

Същият панталон, хлътнала в раменете глава и вълчи очи... Е, с една дума, аз! Но кълна се във всичко скъпо, което съм имал в живота си, описан съм несправедливо. Аз съвсем не съм хитър, не съм алчен, не съм лукав, лъжец, кариерист и такива глупости като в този разказ никога не съм произнасял! Неизразима беше тъгата ми, след като прочетох Ликоспастовия разказ, и реших да се взра все пак по-строго в себе си отстрани и за това решение съм много задължен на Ликоспастов.

Но тъгата и размислите за моето несъвършенство не бяха всъщност нищо в сравнение с мъчителното съзнание, че не съм извлякъл нищо от книжките на най-най-добрите писатели, че не бях съзрял, тъй да се каже, пътища, не бях видял пред себе си светлини, и всичко ми опротивя. И като червей почна да гложди сърцето ми преотвратителната мисъл, че от мен всъщност няма да излезе никакъв писател. И веднага се сблъсках с още по-ужасната мисъл... ами ако вземе, че излезе такъв като Ликоспастов? Събрал смелост, ще кажа и повече: ами дори такъв като Агапъонов? Гомоза? Какво значи гомоза? И защо кафри? Всичко това са глупости, уверявам ви!

Като махнем очерците, прекарвах много време на дивана, четях разни книжки, с които се сдобивах постепенно, а после ги нареждах върху куцата етажерка, по масата и направо в ъгъла. Със собственото си произведение постъпих така: сложих останалите девет екземпляра и ръкописа в чекмеджетата на бюрото, заключих ги и реших никога, никога през живота си да не се връщам към тях.

Веднъж ме събуди виелица. Много виелици имаше този месец март и той бушуваше, макар че беше вече към края си. И пак, както тогава, се събудих облян в сълзи! Каква слабост, ах, каква слабост! И

пак същите хора, и пак далечният град, и хълбокът на рояла, и изстрели, и освен това някакъв човек, паднал върху снега.

Тези хора се бяха родили в сънищата, излезли бяха от сънищата и се бяха настанили трайно в моята килия. Явно беше, че няма лесно да се разделя с тях. Но какво да ги правя?

Отначало просто разговарях с тях и все пак ми се наложи да извадя от чекмеджето един екземпляр от романа. И тогава почна да ми се струва вечер, че от бялата страница се подава нещо цветно. Взрях се с присвити очи и се убедих, че е картинка. Нещо повече, че картинката не е плоска, а триизмерна. Като кутийка — и в нея през редовете се вижда светлина и сред нея се движат същите фигурки, които са описани в романа. Ах, колко увлекателна беше тази игра и неведнъж съжالياвах, че котката вече не е жива и няма кому да покажа как върху страницата в малката стаичка шават хора. Уверен съм, че животното би протегнало лапа и би почнало да дращи страницата. Представям си какво любопитство щеше да пламти в котешкото око, как лапата щеше да драска буквите!

С течение на времето килийката в книжката зазвуча. Ясно чувах звуците на рояла. Вярно, че ако бях казал някому, предполагам, щяха да ме посъветват да ида на лекар. Щяха да ми кажат, че се свири долу, под пода, щяха може би да ми кажат дори какво именно се свири. Но аз не бих обърнал внимание на тези думи. Не, не! Свири се на роял върху моята маса, тук се разнася тихото звънтене на клавишите. Нещо повече. Когато къщата утихва и долу на абсолютно нищо не свирят, чувам през виелицата хем тъжна, хем злобна хармоника, а към хармониката се присъединяват и сърдити, и печални гласове и хленчат, хленчат. О, не, не е под пода! Иначе защо ще гасне стаичката, защо върху страниците ще се спуска зимна нощ край Днепър, защо се подават конски муцуни, а над тях лицата на хора с папахи. И аз виждам острите саби, и чувам раздиращо душата ми изсвирване.

Ето, тича задъхано човече. Следя го през цигарения дим, напрягам зрението си и виждам: зад човечето проблясва изстрел, то охва и пада по гръб, сякаш са му забили остър нож отпред в сърцето. То лежи неподвижно и край главата му се разлива черна локвичка. А във висината — луна, а в далечината — като наниз, тъжните червеникави светлини на селището.

Цял живот може да се играе на тази игра, да се гледа страницата... Но как да се задържат тези фигурки, та да не си отидат вече никога?

И една нощ реших да опиша тази вълшебна килийка. Но как да я опиша?

Ами много просто. Каквото виждаш, това пиши, а което не виждаш, не бива да го пишеш. Ето: картинката светва, картинката се обагря. Харесва ли ми? Безкрайно. Значи пиша: картинка първа. Виждам вечер, гори лампа. Ресните на абажура. Нотите върху рояла са отворени. Свирят „Фауст“. Изведнъж „Фауст“ замлъква, но зазвучава китара. Кой свири? Ето, той излиза през вратата с китара в ръка. Чувам го — тананика. Пиша — тананика.

Но то било чудесна игра! Не ти трябва да ходиш нито на вечери, нито на театър.

Близо три нощи си играх с първата картинка и в края на последната нощ разбрах, че съчинявам пиеса.

През април, когато снегът изчезна от двора, първата картинка беше разработена. Героите ми се движеха, ходеха и говореха.

Именно в края на април дойде и писмото от Ил чин.

А сега, когато на читателя е вече известна историята на романа, мога да продължа повествованието от момента, когато се срещнах с Илчин.

ГЛАВА 8

ЗЛАТНИЯТ КОН

— Да — присвил хитро и тайнствено очи, повтори Илчин, — прочетох вашия роман.

Гледах с широко отворени очи събеседника си, ту озарен от треперлива светлина, ту гаснещ. Навън плющеше вода. За първи път в живота си виждах пред себе си читател.

— Но къде го намерихте? Защото... Книжката... — Намеквах за романа.

— Познавате ли Гриша Айвазовски?

— Не.

Илчин вдигна вежди, той се изуми.

— Гриша е драматург на Кохортата на задружните.

— Каква е тази Кохорта?

Илчин така се изуми, че дочака мълния, за да ме разгледа.

Светна ярко и угасна и Илчин продължи:

— Кохортата е театър. Никога ли не сте ходили?

— В никакви театри не съм ходил. Аз, да ви обясня, отскоро съм в Москва.

Силата на бурята намаля, денят се завръщаше. Виждах, че будя у Илчин весело изумление.

— Гриша беше във възторг — кой знае защо, още по-тайнствено продължаваше Илчин — и ми даде книжката. Прекрасен роман.

Не знаех как се постъпва в такива случаи и се поклоних дълбоко на Илчин.

— И знаете ли каква мисъл ми мина през ума — зашепна Илчин, присвивайки от тайнственост лявото си око, — от този роман трябва да направите пиеса!

„Пръстът на съдбата!“ — помислих си и казах:

— Знаете ли, аз вече почнах да я пиша.

Илчин така се изуми, че зачеса с дясната ръка лявото си ухо и присви още по-силно очи. Стори ми се, че отначало дори не повярва на такова съвпадение, но се овладя.

— Чудесно, чудесно! Непременно продължавайте, не спирайте нито за секунда. Познавате ли Миша Панин?

— Не.

— Нашият драматург.

— Аха.

След това Илчин каза, че тъй като в списанието е поместена само една трета от романа, а искат на всяка цена да чуят продължението, ще трябва да прочета ръкописа на него и на Миша, а също и на Евлампия Петровна, и научен от опита си, вече не попита дали я познавам, а сам обясни, че тя е режисьорка.

Огромно вълнение събуждаха в мен всички проекти на Илчин.

А той шепнеше:

— Ще напишете пиесата, а ние ще я поставим. Чудесно ще бъде! Нали?

Гърдите ми се повдигаха, бях опиянен от дневната буря, от някакви предчувствия. А Илчин продължаваше:

— И знаете ли, дяволът с какво ли не си прави шеги, току-виж, сме успели да склоним стареца... А?

Като разбра, че не зная кой е старецът, той чак поклати глава и в очите му се изписа: „Какво дете на природата!“

— Иван Василиевич! — прошепна той. — Иван Василиевич! Как? Не знаете кой е? Не сте чували, че той стои начело на Независимия? — И добави: — Я виж ти!...

Всичко се въртеше в главата ми и най-вече защото заобикалящият ме свят ме вълнуваше с нещо. Сякаш в отколешни сънища вече бях го виждал и ето че се озовах в него.

Излязохме с Илчин от стаята, минахме през зала с камина и тази зала ми хареса до опияняваща радост. Небето се изясни и изведнъж един лъч легна върху паркета. После минахме край странна врата и като забеляза любопитството ми, Илчин съблазнително ме помами с пръст да вляза. Стъпките се стопиха, възцариха се беззвучие и пълен подземен мрак. Спасителната ръка на моя спътник ме измъкна, през продълговат процепа проникна изкуствена светлина — спътникът ми беше отметнал втора завеса, и се озовахме в малка зрителна зала с около триста места. В полилея светеха слабо две лампи, завесата беше вдигната и сцената зееше. Тя беше тържествена, загадъчна и пуста.

Ъглите ѝ тънеха в мрак, а в средата се извисяваше златен, изправен на задните си крака кон и слабо блестеше.

— Днес няма представление — шепнеше тържествено, като в храм, Илчин, после се оказа до другото ми ухо и продължи: — Младежта ще посрещне пиесата с възторг. Салонът само ви изглежда малък, той всъщност е голям и, трябва да ви кажа, винаги е пълен. Пък ако успеем да надвием на ината на стареца, де да знаем, току-виж, сме я поставили и на голямата сцена! А?

„Той ме изкушава — мислех си и сърцето ми замираще и тръпнеше от предчувствия, — но защо говори излишни неща? Наистина, какво ме интересува дали салонът е претъпкан, когато има значение само този златен кон и крайно интересен е загадъчният старец, когото трябва да увещават и придумват, за да бъде поставена пиесата...“

— Този свят е мой... — прошепнах аз, без да забележа, че почвам да говоря на глас.

— А?

— Не, нищо.

Разделихме се с Илчин и той ми написа бележчица:

Уважаеми Пьотър Петрович!

Бъдете така добър, намерете непременно за автора на „Черен сняг“ място за „Фаворит“.

Искрено Ваш Илчин

— Това се нарича гратис — обясни ми Илчин и аз напуснах с вълнение сградата, отнасяйки първия в живота си гратис.

От този ден животът ми рязко се промени. През деня работех трескаво върху пиесата, но на дневна светлина картинките вече не излизаха от страниците, а кутийката стана широка колкото учебна сцена.

Вечер с нетърпение очаквах срещата със златния кон.

Не мога да кажа хубава пиеса ли беше „Фаворит“, или лоша. Това и не ме интересуваше. Но в представлението имаше някаква необяснима прелест. Щом в малкия салон угаснеше светлината, някъде зад сцената зазвучаваше музика, в кутията се появяваха хора, облечени

с костюми от XVIII век. Златният кон стоеше отстрани на сцената, действащите лица понякога излизаха и седяха до копитата на коня или водеха разпалени разговори до муцуната му, а аз се наслаждавах.

Горчиви чувства ме обземаха, когато представлението свършваше и трябваше да изляза навън. Много ми се искаше да облека и аз такъв кафтан, какъвто носеха актьорите, и да взема участие в действието. Струваше ми се, например че ще е много хубаво да изляза изведнъж отстрани, със залепен огромен чип пиянски нос, с тютюнев кафтан, с бастун и табакера в ръка, и да кажа нещо много смешно и това смешно го измислях, седнал в гъстата редица зрители. Но други произнасяха смешни неща, съчинени от друг, и залата от време на време се смееше. Никога в живота ми, нито преди, нито след това, нищо друго не ми е доставяло по-голяма наслада.

На „Фаворит“ ходих три пъти, предизвиквайки учудването на мрачния и затворен Пьотър Петрович, който седеше зад прозорче с надпис „Администратор на Учебната сцена“; първия път бях на 2-и ред, втория — на 6-и, а третия — на 11-и. Илчин продължаваше редовно да ме снабдява с бележчици и гледах още една пиеса, където излизаха облечени в испански костюми и един актьор играеше слугата така смешно и великолепно, че от наслада по челото ми избиваше ситна пот.

После дойде май и една вечер се събрахме най-сетне и Евлампия Петровна, и Миша, и Илчин, и аз. Озовахме се в тесничка стая в същата сграда на Учебната сцена. Прозорецът вече стоеше отворен и градът се обаждаше с клаксоните си.

Оказа се, че Евлампия Петровна е царствена дама с царствено лице и брилянтни обеци на ушите, а Миша ме порази със смеха си. Почваше да се смее внезапно — „ах, ах, ах“ — и тогава всички прекъсваха разговора и чакаха. Като се насмееше, изведнъж остаряваше, притихваше.

„Какви траурни очи има — почвах аз с болезнения си навик да фантазирам. — Убил е някога приятеля си на дуел в Пятигорск — мислех си — и сега този приятел го спохожда нощем, когато има луна, кима му през прозореца.“ Миша много ми хареса.

И Миша, и Илчин, и Евлампия Петровна проявиха необичайно търпение и аз им прочетох неведнъж онази трета от романа, която

следваше отпечатаната. Изведнъж, усетил угризения на съвестта, спрях и казах, че по-нататък и без туй всичко е ясно. Беше късно.

Между слушателите се поведе разговор и макар че говореха на руски, нищо не разбрах, толкова загадъчен беше.

Миша имаше навик, обсъждайки нещо, да тича по стаята и от време на време внезапно да спира.

— Осип Иванич? — тихо попита Илчин, присвивайки очи.

— Не, не, не — отвърна Миша и изведнъж се затресе от смях. Като се насмя, пак си спомни за убития и остаря.

— Изобщо старейшините... — почна Илчин.

— Не мисля — измърмори Миша.

След това чух:

— Само с такива като Галин и с дубльорите много-много няма да... (Евлампия Петровна)

— Извинете — подхвана рязко Миша и почна да сече въздуха с ръка, — аз отдавна твърдя, че е време да поставим този въпрос пред целия театър!

— Ами Сивцев Вражек? (Евлампия Петровна.)

— И за Индия не се знае как ще се отнесе към подобно начинание — добави Илчин.

— Да можеше направо да почнем репетиции — шепнеше Илчин, — няма и да усетят как ще се навият.

— Сивцев! — многозначително каза Евлампия Петровна.

В този миг на лицето ми трябва да се е изписало пълно отчаяние, защото слушателите прекъснаха своя неразбираем разговор и се обърнаха към мен.

— Ние всички настойчиво ви молим, Сергей Леонтиевич — каза Миша, — пиесата да бъде готова не по-късно от август... Крайно, крайно необходимо ни е в началото на сезона да можем вече да я прочетем.

Не помня как свърши май. Изтри се от паметта ми и юни, но помня юли. Настъпи страшна горещина. Седях гол, увит в чаршаф, и съчинявах пиесата. Тя ставаше все по-трудна. Кутийката ми отдавна не звучеше, романът помръкна и лежеше мъртъв, а сякаш и нелюбим. Пъстрите фигурки не се движеха по масата, никой не идваше на помощ. Сега пред очите ми се изправяше кутията на Учебната сцена. Героите пораснаха и се вместиха в нея лесно и много чевръсто, но,

изглежда, толкова им хареса там, до златния кон, че нямаха намерение да си вървят, а събитията си се развиваха и краят им не се виждаше. После жегата намаля, стъклената кана, от която пиех преварена вода, се изпразни, на дъното плуваше муха. Заваля дъжд, дойде август. Тогава получих писмо от Миша Панин. Той питаше за пиесата.

Събрах смелост и през нощта спрях развитието на събитията. В пиесата имаше тринадесет картини.

ГЛАВА 9

ЗАПОЧНА

Щом вдигнех глава, виждах над себе си матово кълбо, пълно със светлина, отстрани, в стъклен шкаф, огромен сребърен венец с ленти и надпис: „На любимия Независим театър от московските съдебни...“ (една дума се бе подгънала), пред себе си виждах усмихнати лица на актьори, повечето от тях се меняха.

Отдалеч долиташе тишина и нарядко някакво задружно тъжно пеене, после шум като в баня. Докато четях пиесата си, там давах представление.

Непрекъснато триех челото си с кърпа и виждах пред себе си широкоплещест, набит човек, гладко избръснат, с гъста коса на главата. Той стоеше до вратата и не сваляше от мен очи, като че ли обмисляше нещо.

Само него запомних, всичко останало подскачаше, светеше и се менеше; неизменен беше освен това венецът — него най-ярко съм запомнил. Такова беше четенето, но вече не на Учебната сцена, а на Главната.

Когато си отивах през нощта, обърнах се да видя къде съм бил. В центъра на града, там, където до театъра има гастроном, а отсреща „Бандажи и корсети“, се издигаше най-обикновена сграда, която приличаше на костенурка и имаше матови, кубически фенери.

На следния ден тази сграда се изправи пред мен в есенния полумрак, който я изпълваше. Спомням си, че вървах по мека пътека от войнишко сукно край нещо, което, струваше ми се, беше вътрешна стена на зрителна зала, и край мен сновяха много хора. Започваше сезонът.

И аз вървах по беззвучното сукно и стигнах в много приятно мебелиран кабинет, където заварих възрастен, също тъй приятен човек, бръснат и с весели очи. Това именно беше завеждащият приемането на пиесите Антон Антонович Княжевич.

Над бюрото на Княжевич висеше ярка радостна картинка... спомням си, на нея имаше завеса с алени пискюли, а зад завесата

бледозелена весела градина...

— А, другарят Максудов — възкликна приветливо Княжевич, навеждайки глава встрани, — а ние вече ви очакваме, очакваме ви! Моля ви, бъдете така добър, седнете, седнете!

И аз седнах в особено приятно кожено кресло.

— Чух, чух, чух за вашата пиеса — говореше усмихнат Княжевич и, който знае защо, разпери ръце, — прекрасна пиеса! Наистина ние никога не сме поставяли такива пиеси, но тази, току-виж, сме я поставили, да, току-виж, сме я поставили...

Колкото повече говореше Княжевич, толкова по-весели ставаха очите му.

— ... и ще станете страшно богат — продължи Княжевич, — с карети ще се разхождате! Да, да, с карети!

„Хм — мислех си аз, — сложен човек е тоя Княжевич... много сложен...“

И колкото по-весело му ставаше на Княжевич, толкова по-напрегнат ставах за свое собствено учудване аз.

След като поприказва още с мен, Княжевич позвъни.

— Сега ще ви заведем при Гавриил Степанович, право в ръцете му, тъй да се каже, ще ви предадем, право в ръцете му! Чудесен човек е този наш Гавриил Степанович... На мравката път сторва! На мравката!

Но човекът със зелени петлици, който се отзова на звънеца, се изрази така:

— Гавриил Степанович още не са дошли в театъра.

— Е, като не е дошъл, ще дойде — все така весело отвърна Княжевич, — половин час няма да мине, и ще дойде! А вие, докато чакате, поразходете се из театъра, полюбувайте се, пийте чай в бюфета и не жалете сандвичите, не ги жалете, не наскърбявайте Ермолай Иванович, нашия бюфетчия!

И аз тръгнах да се разхождам из театъра. Стъпването върху сукното ми доставяше физическо удоволствие, радваха ме и тайнственият сумрак навсякъде, и тишината.

В полумрака завързах още едно познанство. Човек горе-долу на моите години, слаб, висок, се доближи до мен и се представи:

— Пьотър Бомбардов.

Бомбардов беше актьор в Независимия театър, каза, че е чул пиесата ми и че според него това е хубава пиеса.

Още от първия миг, кой знае защо, се сприятелих с Бомбардов. Направи ми впечатление на много умен, наблюдателен човек.

— Не искате ли да разгледате нашата портретна галерия във фоайето? — попита учтиво Бомбардов.

Благодарих му за предложението и ние влязохме в огромно фоайе, също застлано със сиво сукно. По стените на фоайето бяха накачени няколко реда портрети и увеличени снимки в позлатени овални рамки.

От първата рамка ни погледна нарисувана с маслени бои жена на тридесетина години, с екстатични очи, с бухнал бретон, с деколте.

— Сара Бернар — обясни Бомбардов.

До прославената актриса беше сложена в рамка фотография на човек с мустаци.

— Севастианов, Андрей Пахомович, завеждащ осветлението — учтиво каза Бомбардов.

Съседът на Севастианов познах сам — беше Молиер.

До Молиер висеше дама с мъничка, накривена шапчица като чиния, с шал, забоден на гърдите със стрела, и с дантелена кърпичка, която дамата държеше в ръка с кокетно вирнато малко пръстче.

— Людмила Силвестровна Пряхина, артистка от нашия театър — каза Бомбардов и някакво огънче припламна в очите му. Но после Бомбардов ме погледна някак отстрани и не добави нищо.

— Извинете, а този кой е? — учудих се аз, гледайки жестокото лице на човек с лаврови листа в къдрокосата глава. Човекът беше в тога и държеше петструнна лира.

— Император Нерон — каза Бомбардов и окото му припламна и угасна.

— Но защо?

— По заповед на Иван Василиевич — каза Бомбардов с все така неподвижно лице, — Нерон е бил певец и артист.

— Тъй, тъй, тъй.

След Нерон идваше Грибоедов, след Грибоедов — Шекспир с широка колосана яка, след него — неизвестен човек, който се оказа Плисов, отговарял четиридесет години за въртящия се кръг в театъра.

Следваха Живокини, Голдони, Бомарше, Стасов, Шчепкин. А след това от рамката ме погледна предизвикателно накривена уланска

шапка, под нея господарско лице, намазани с брилянтин мустаци, генералски кавалерийски еполети, червен ревер, чанта през рамо.

— Покойният генерал-майор Клавдий Александрович Комаровски-Ешапар дьо Бионкур, командир на гвардейския улански на Нейно Величество полк. — И като видя любопитството ми, Бомбардов веднага ми разказа:

— Историята му е наистина необикновена. Пристигнал веднъж от Питер в Москва за два дена, обядвал у Тестов, а вечерта дошъл в нашия театър. Е, седи, разбира се, на първия ред, гледа... Не помня коя пиеса са давали, но очевидци разправяха, че по време на действието, което се развивало в гората, на генерала нещо му станало. Залез в гората, птиците се разпели, преди да заспят, зад сцената в далечно село камбанен звън приканва за вечерня... Гледат, генералът седи и си бърше очите с батистена кърпа.

След представлението отишъл в кабинета на Аристарх Платонович. Контрольорът после разправял, че като влизал в кабинета, генералът изрекъл глухо и страшно: „Кажете ми какво да правя?!“

И се затворил с Аристарх Платонович...

— Извинете, а кой е Аристарх Платонович? — попитах.

Бомбардов ме погледна учудено, но веднага махна учудването от лицето си и обясни:

— Начело на нашия театър има двама директори — Иван Василиевич и Аристарх Платонович. Извинете, не сте ли московчанин?

— Не, аз — не... Моля ви, продължете.

— ... затворили се и какво си приказвали, не се знае, но се знае, че същата нощ генералът пратил в Петербург телеграма със следното съдържание: „Петербург. До Негово Величество. Почувствал призвание да стана актьор в Независимия на Ваше Величество театър, смирено-поданически моля за оставка. Комаровски-Бионкур“

Аз ахнах и попитах:

— И какво станало?

— Ами станала една каша, да си умреш от кеф — отвърна Бомбардов. — Предали на Александър Трети телеграмата в два часа през нощта. Заради нея го събудили. Той по долни дрехи, с брадата, с кръстчето... „Дайте! — казал. — Какво се е случило с моя Ешапар?“ Прочел и две минути не могъл дума да продума, само лицето му

кървясало и засумтял, после казал: „Дайте ми молив!“ — и веднага написал резолюцията си върху телеграмата: „Кракът му да не е стъпил вече в Петербург. Александър.“ И легнал да спи.

А на другия ден генералът с полуфрак и панталон дошъл направо на репетиция.

Покрили с лак резолюцията, а след революцията предали телеграмата на театъра. Можете да я видите в нашия музей за рядкост.

— А какви роли е играл? — попитах.

— Царе, пълководци и лакеи в богати къщи — отговори Бомбардов, — ние нали най-вече Островски... там повечето са търговци... После дълго играхме „Силата на мрака“... Обноските ни, естествено, сам разбирате... А той всичко с тънкостите го знаеше, на дама кърпичката да подаде, вино да налее, френски говореше идеално, по-добре от французин... И още една страст имаше: страшно обичаше да пее като птичка зад сцената. Когато даваха пиеси, в които действието става през пролетта на село, той винаги седеше на една стълба зад кулисите и пееше като славей. Виждате ли каква странна история!

— Не! Не съм съгласен с вас! — възкликнах разпалено. — Толкова е хубаво при вас в театъра, че на мястото на генерала и аз бих постъпил точно така.

— Каратигин, Талиони — изброяваше Бомбардов, като ме водеше от портрет на портрет. — Екатерина Втора, Карузо, Теофан Прокопович, Игор Северянин, Батистини, Еврипид, ръководителката на дамския гардероб Бобильова.

Но в това време с безшумен тръс във фоайето дотича един от онези със зелените петлици и шепнешком доложи, че „Гавриил Степанович са вече в театъра“. Бомбардов прекъсна по средата на думата, стисна ми здраво ръката и произнесе тихо загадъчните думи:

— Бъдете твърд... — И се стопи някъде в полумрака.

А аз тръгнах след човека с петлиците, който вървеше в раван пред мен, от време на време ме помамваше с пръст и се усмихваше с болезнена усмивка.

По стените на широкия коридор, през който минавахме, на всеки десет крачки срещяхме огнени електрически надписи: „Тишина! Репетиция!“

Човек със златно пенсне и също зелени петлици, седнал в кресло в края на този обикалящ в кръг коридор, като видя, че ме водят, скочи, лавна шепнешком: „Здраве желая!“ — и разтвори тежката завеса с бродиран златен монограм на театъра НТ.

Озовах се в шатра. Таванът беше драпиран със зелена коприна, която вървеше на радиуси от центъра, където светеше кристален фенер. Имаше копринена мека мебел. Още една завеса, а зад нея врата с матово стъкло. Новият ми водач с пенсне не се приближи към нея, а направи жест, който означаваше: „Почукайте, моля!“, и тутакси изчезна.

Почуках, хванах посребрената дръжка с форма на орлова глава, пневматичната пружина изсъска и вратата ме пусна да вляза. Забих нос в една завеса, оплетох се, отметнах я...

Аз ще умра, много скоро ще умра! Реших се и все пак страшно е... Но умирайки, ще си спомням кабинета, в който ме прие завеждащият материалния фонд на театъра Гавриил Степанович.

Щом влязох, и огромният часовник в левия ъгъл нежно иззвъня и засвири менует.

В очите ми блиснаха разни светлини. Зелена — от масата, тоест по-точно не маса, а бюро, тоест не бюро, а някаква много сложна постройка с десетки чекмеджета, с вертикални преградки за писма, с втора лампа върху подвижен сребрист крак, с електрическа запалка за пури.

Адска червена светлина изпод масата от палисандрово дърво, върху която стояха три телефона. Мъничка бяла светлинка от малката масичка с плоска вносна пишеща машина, с четвърти телефон и купчинка хартия със златни краища и с герба НТ. Отразената светлина от тавана.

Подът на кабинета беше покрит със сукно, но не войнишко, а билиардно, а над него беше постлан вишнев килим, дебел пет сантиметра. Огромно канапе с възглавници и до него турско наргиле. Вън беше ден в центъра на Москва, но нито един лъч, нито един звук не проникваше в кабинета през трите плътни ката завеси на прозореца. Тук цареше вечна мъдра нощ, тук миришеше на кожа, пури, парфюм. Затопленият въздух галеше лицето и ръцете.

На стената, тапицирана с марокен с релефни златни винетки, висеше голяма снимка на човек с артистична буйна коса, с присвити

очи, засукани мустаци и лорнет в ръката. Сетих се, че това ще е или Иван Василиевич, или Аристарх Платонович, но кой именно от двамата, не знаех.

Като се завъртя рязко с табуретката, към мен се обърна нисък човек с френска черна брадичка, с мустаци като стрели, щръкнали към очите.

— Максудов — казах аз.

— Извинете — каза новият познат с висок тенор и ми направи знак, че „ей сега, само да прегледам книжата, и...“.

Той прегледа книжата, отметна пенснето с черно шнурче, разтри уморените си очи и като се обърна съвсем с гръб към бюрото, взря се в мен, без да казва нищо. Гледаше ме направо и откровено в очите, изучаваше ме внимателно, както се изучава нов, току-що получен механизъм. Той не криеше, че ме изучава, дори присви очи. Извърнах поглед — не помогна, размърдах се върху канапето... Най-сетне си рекох: „Ехе-хе...“, и след като направих наистина много голямо усилие над себе си, взрях се на свой ред и аз в очите на този човек. И изпитах, кой знае защо, смътна неприязън към Княжевич.

„Що за чудатост — мислех си, — сляп ли е тоя Княжевич... на мравката... на мравката... не зная... не зная... стоманени, дълбоко поставени малки очи... в тях желязна воля, дяволска смелост, непреклонна решимост... френска брадичка... и на мравката път струвал?... Той ужасно прилича на предводителя на мускетарите у Дюма... Как се казваше... Забравил съм, дявол да го вземе!“

По-нататъшното мълчание стана нетърпимо и го прекъсна Гавриил Степанович. Той се усмихна, кой знае защо, закачливо и изведнъж ми стисна коляното.

— Е, значи договорче ще трябва да подпишем, а? — заговори той.

Завъртване върху табуретката, обратно завъртване и в ръцете на Гавриил Степанович се появи договорът.

— Само че просто не зная как ще го подписваме, като не е съгласувано с Иван Василиевич? — И Гавриил Степанович хвърли неволен мигновен поглед към портрета.

„Аха! Е, слава богу... сега зная — помислих си, — това е Иван Василиевич.“

— Да не стане после някоя беля! — продължи Гавриил Степанович. — Ама, хайде, щом е за вас! — Той се усмихна дружелюбно.

В този миг вратата се отвори без почукване, завесата се отметна и влезе дама с властно южняшко лице, погледна ме. Аз ѝ се поклоних, казах: „Максудов“...

Дамата ми стисна здраво, мъжки ръката, отвърна:

— Августа Менажраки. — Седна на столчето, извади от джобчето на зеления си джемпър златно цигаре, запали и тихо затрака на машинката.

Прочетох договора, откровено казвам, че нищо не разбрах, а и не се мъчех да разбера.

Искаше ми се да кажа: „Играйте моята пиеса, а аз нищо не искам, стига да имам право да идвам тук всеки ден, два часа да лежа на това канапе, да вдишвам медения мирис на тютюн, да слушам звъна на часовника и да мечтая!“

За щастие не произнесох това.

Спомням си, че в договора често се срещаха думите „ако“ и „в случай че“ и че всяка точка почваше с думите: „Авторът няма право.“

Авторът нямаше право да даде пиесата си на друг театър в Москва.

Авторът нямаше право да даде пиесата си на който и да било театър в град Ленинград.

Авторът нямаше право да даде пиесата си на никой театър в РСФСР.

Авторът нямаше право да даде пиесата си на никой театър в СССР.

Авторът нямаше право да печата пиесата си.

Авторът нямаше право да иска нещо от театъра, но какво именно — забравих (точка 21-а).

Авторът нямаше право да протестира срещу нещо, но какво именно — пак не помня.

Впрочем една точка нарушаваше еднообразието на този документ — беше точка 57-а. Тя почваше с думите: „Авторът се задължава.“ Според тази точка авторът се задължаваше „безпрекословно и незабавно да нанася в пиесата си поправки, промени, добавки или съкращения, в случай че дирекцията или

някакви комисии, или учреждения, или организации, или корпорации, или отделни лица със съответните пълномощия поискат такива, без да претендира за никакъв друг хонорар освен посочения в точка 15-а“.

Когато обърнах внимание на тази точка, видях, че в нея след „хонорар в размер“ имаше празно място.

Това място подчертах въпросително с нокът.

— А какво възнаграждение бихте сметнали за приемливо? — попита Гавриил Степанович, без да сваля поглед от мен.

— Антон Антонович Княжевич — отговорих аз — каза, че ще получа две хиляди рубли...

Събеседникът ми почтително сведе глава.

— Тъй — изрече той, помълча и добави: — Ех, пари, пари! Колко злини на тоя свят идат от тях! Ние всички само за пари мислим, а за душата помислил ли е някой?

През моя тежък живот дотам бях отвикнал от подобни сентенции, че, да си призная, се смутих... помислих си: „Кой знае, може пък Княжевич и да е прав... Просто съм закоравял и съм станал мнителен...“ За да спазя приличие, изпуснах въздишка, а събеседникът ми отвърна на свой ред с въздишка, после изведнъж палаво ми смигна, което съвсем не вървеше с въздишката, и ми пошепна интимно:

— Четиристотин рублички! А? Само за вас? А?

Трябва да си призная, че се разстроих. Защото в момента нямах пукната пара и много разчитах на тези две хиляди.

— Не може ли хиляда и осемстотин? — попитах. — Княжевич казваше...

— Търси популярност — отвърна ми с горчивина Гавриил Степанович.

В това време се почука на вратата и човек със зелени петлици внесе поднос, покрит с бяла салфетка. На подноса имаше сребърно кафениче, съдинка за мляко, две порцеланови чашки, портокалови отвън и позлатени отвътре, два сандвича с хайвер, два с прозрачно оранжево рибно филе, два със сирене, два със студен ростбиф.

— Занесохте ли пакета на Иван Василиевич? — попита Августа Менажраки влезлия.

Лицето на влезлия помръкна, той изкриви подноса.

— Аз, Августа Авдеевна, изтичах до бюфета, а Игнутов изтича с пакета — заговори той.

— Аз наредих не на Игнутов, а на вас — каза Менажраки, — не е работа на Игнутов да носи пакети на Иван Василиевич. Игнутов е глупав, ще обърка нещо, няма да го каже както трябва... Или искате Иван Василиевич да качи температура?

— Иска да го убие — студено каза Гавриил Степанович.

Човекът с подноса изстена тихо и изтърва една лъжичка.

— Къде беше Пакин, докато вие се мотаехте в бюфета? — попита Августа Авдеевна.

— Пакин изтича за кола — обясни запитаният, — пък аз изтичах в бюфета и рекох на Игнутов — „тичай при Иван Василиевич“.

— А Бобков?

— Бобков се разправяше с билетите.

— Сложете го тук! — каза Августа, натисна едно копче и от стената изскочи поставка.

Човекът с петлиците се зарадва, остави подноса, отметна със задник завесата, отвори с крак вратата и се напъха в нея.

— За душата, за душата си помислете, Клювкин! — извика подире му Гавриил Степанович и като се обърна към мен, интимно каза:

— Четиристотин двадесет и пет. А?

Августа Авдеевна отхапа от сандвича и тихо зачука с един пръст.

— Може би хиляда и триста? Наистина неудобно ми е, но в момента съм без пари, а трябва да платя на шивача...

— Този костюм ли ви ши? — попита Гавриил Степанович, сочейки панталона ми.

— Да.

— Лошо го е ушил, мошеникът — отбеляза Гавриил Степанович, — пратете го да върви по дяволите!

— Но вижте какво...

— Ние — каза, запъвайки се, Гавриил Степанович — изобщо не сме имали такива прецеденти, да плащаме на авторите пари при сключване на договора, но заради вас... четиристотин двадесет и пет!

— Хиляда и двеста — по-бодро се обадох аз, — без тях няма да се оправя... затруднено положение...

— Не сте ли опитвали да залагате на надбягвания? — попита съчувствено Гавриил Степанович.

— Не — със съжаление отговорих аз.

— Един наш актьор също се беше пооплел, отишъл на надбягвания и, представете си, спечелил хиляда и петстотин. А от нас няма смисъл да взимате. Като приятел ви го казвам: който заламтява, се опропастява! Ех, пари! И защо ли са! Ето, аз нямам и ми е толкова леко на душата, толкова спокойно... — Гавриил Степанович обърна джоба си, в който наистина нямаше пари, а имаше връзка ключове на синджирче.

— Хиляда — казах аз.

— Ех, да става каквото ще! — възкликна живо Гавриил Степанович. — Ако ще после да ми откъснат главата, ама ще ви дам петстотин рубли. Подписвайте!

Аз подписах договора и Гавриил Степанович ми разясни, че парите, които ще получа, са аванс, който се задължавам да погася още от първите представления. Споразумяхме се, че днес ще ми дадат седемдесет и пет рубли, след два дена — сто рубли, после в събота — още сто, а останалите — на четиринадесети.

Боже! Колко прозаична, колко унила ми се видя улицата след кабинета. Ръмеше, каруца с дърва се беше залостила в един вход и каруцарят крещеше на коня със страшен глас, гражданите минаваха с недоволни лица — заради времето. Носех се към къщи и се мъчех да не виждам картините на печалната проза. Свидният договор бях скътал до сърцето си.

В стаята си заварих моя приятел (виж историята с пистолета).

С мокри ръце измъкнах от пазвата си договора, извиках:

— Четете!

Приятелят ми прочете договора и за мое голямо учудване ми се разсърди.

— Тая дивотия пък каква е? Такова нещо, дръвнико, подписва ли се?! — попита ме той.

— Вие нищо не разбирате от театър, така че няма какво да говорите! — разсърдих се и аз.

— Какво значи това „задължава се, задължава се“, ами те поне за нещо задължават ли се? — замърмори приятелят ми.

Почнах да му разказвам разпалено какво представлява картинната галерия, какъв мил човек е Гавриил Степанович, споменах за Сара Бернар и за генерал Комаровски. Искях да опиша как звъни менуеът на часовника, как дига пара кафето, как тихо, как вълшебно

звучат стъпките върху сукното, но часовникът беше в главата ми, да, бях видял и златното цигаре, и адския огън в електрическата печка, и дори император Нерон, но не можах нищо да опиша.

— При тях Нерон ли съставя договорите? — дивашки се пошегува приятелят ми.

— Е, стига де! — извиках аз и дръпнах договора.

Решихме да хапнем, пратихме брата на Дуся до магазина. Ръмеше есенен дъждец. Каква шунка ядохме, какво масло!

Минути на щастие.

Московският климат е известен с капризите си. След два дена беше прекрасен, сякаш летен, топъл ден. И аз бързах за Независимия. Със сладко предчувствие, че ще получа сто рубли, се приближих към театъра и видях на средната врата скромен афиш.

Прочетох:

Репертоар, набелязан за текущия сезон:

Есхил — „Агамемнон“

Софокъл — „Филоктет“

Лопе де Вега — „Примамките на Фениса“

Шекспир — „Крал Лир“

Шилер — „Орлеанската дева“

Островски — „Витаец в облаците“

Максудов — „Черен сняг“

Стоях на тротоара с отворена уста — чудя се как не ми измъкнаха в това време портфейла. Блъскаха ме, говореха ми нещо неприятно, а аз продължавах да стоя, съзерцавайки афиша. После се поотместих с намерение да видя какво впечатление прави афишът на минувачите.

Оказа се, че никакво. Ако не се сметнат трима-четирима, които погледнаха към афиша, може да се каже, че никой не го прочете.

Но не минаха и пет минути, и бях стократно възнаграден за чакането. В потока на отиващите към театъра различих ясно едрата глава на Егор Агапъонов. Той вървеше към театъра с цяла свита, в която се мярна Ликоспастов с лула в зъбите и един непознат с пълно приятно лице. Последен се мъкнеше един кафър с лятно палто с

необикновен жълт цвят и, кой знае защо, без шапка. Скрих се навътре в нишата, в която стоеше сляпа статуя, и гледах.

Компанията се изравни с афиша и спря. Не зная как да опиша онова, което стана с Ликоспастов. Той пръв се спря и прочете. Усмивката още трептеше на лицето му, устните му още довършваха някакъв виц. Ето той стигна до „Примамките на Фениса“... Изведнъж Ликоспастов пребледня и някак внезапно се състари. На лицето му се изписа искрен ужас.

Агапъонов прочете, каза: „Хм...“

Дебелият непознат запримига... „Спомня си къде е чувал името ми...“

Кафърът почна да пита на английски какво са видели спътниците му... Агапъонов каза: „Афиш, афиш“ — и почна да чертае във въздуха четириъгълник. Кафърът въртеше глава, нищо не разбираше.

Минувачите прииждаха на вълни и ту закриваха, ту откриваха главите на компанията. Думите ту долитаха до мен, ту потъваха в уличния шум.

Ликоспастов се обърна към Агапъонов и каза:

— Не, не, видяхте ли, Егор Нилич? Но какво значи това? — Той се огледа с нещастна физиономия. — Та те са полудели!...

Вятърът отнесе края на изречението.

Долитаха откъслеци ту от Агапъоновия бас, ту от Ликоспастовия тенор.

Отде изникна пък тоя?... Та нали аз го открих... Оня същият... Уф... уф... уф... кошмарен тип...

Излязох от нишата и се запътих право към четящите.

Ликоспастов пръв ме видя и бях поразен от промяната, станала с очите му. Това бяха Ликоспастовите очи, но в тях се бе отразило нещо ново, отчуждено, някаква пропаст бе легнала между нас...

— Е, братле — извика Ликоспастов, — е, братле! Благодаря, не очаквах! Есхил, Софокъл и ти! Как си го уредил, не зная, но е гениално! Е, ти сега, разбира се, вече няма да познаваш приятелите си! Къде можем ние да дружим с шекспировци!

— Ти можеш ли да не дрънкаш глупости — казах аз смутено.

— Брей, вече да не смееш и дума да му кажеш! Виж го ти какъв бил! Е, аз не ти мисля злото. Дай да се целунем, старче. — И аз усетих как ме докосна бузата на Ликоспастов, по която беше набола къса тел.

— Запознайте се. — И аз се запознах с дебелия, който не ме изпускаше из очи. Той каза: — Круп.

Запознах се и с кафъра, който произнесе много дълго изречение на лош английски. Тъй като не разбрах изречението, не казах нищо на кафъра.

— На Учебната сцена ще я поставят, разбира се? — разпитваше ме Ликоспастов.

— Не зная — отвърнах, — казват, че на Главната...

Ликоспастов пак пребледня и погледна тъжно към сияещото небе.

— Е, хубаво — каза той дрезгаво, — на добър час. Дерзай, дерзай, с романа нищо не излезе, но, кой знае, с пиесата може пък да сполучиш. Само не се възгордявай. Помни: няма нищо по-лошо от това да забравиш приятелите си!

Круп ме гледаше и, кой знае защо, ставаше все по-замислен; освен това забелязах, че най-внимателно изучава косата и носа ми.

Трябваше да се сбогувам. Това беше тягостно. Докато ми стискаше ръката, Егор се осведоми дали съм прочел книгата му. Изстинах от страх и казах, че не съм я чел. Сега пребледня Егор.

— Къде може той да чете — заговори Ликоспастов, — той няма кога да чете съвременна литература... Е, шегувам се, шегувам се...

— Прочетете я — каза натъртено Егор, — хубава книжка стана.

Влязох в преддверието към балкона. Прозорецът към улицата беше отворен. Човек със зелени петлици го бършеше с парцал. Главите на литераторите проплуваха зад мътното стъкло, долетя гласът на Ликоспастов:

— Блъскаш се, блъскаш се като риба в лед!... Обидно!

Афишът преобърна всичко в главата ми и чувствах само едно — че всъщност пиесата ми, между нас казано, е слаба и че би трябвало да се предприеме нещо, но какво — не знаех.

... И тогава при стълбите за балкона пред мен се изправи набит рус човек с решително лице и разтревожени очи. Държеше в ръце претъпкана чанта.

— Другарят Максудов? — попита русият.

— Да, аз съм...

— Търся ви из целия театър — заговори новият познат, — позволете да ви се представя: Фома Стриж, режисьор. Е, всичко е

наред. Не се вълнувайте и не се тревожете, пиесата ви е в добри ръце. Подписахте ли договор?

— Да.

— Сега вие сте наш — решително продължи Стриж. Очите му блестяха. — Добре би било да направите следното: да сключите с нас договор за цялата си бъдеща продукция! Пожизнено! Всичко да давате на нас. Ако желаете, можем да го направим още сега. Докато плюете — и готово! — И Стриж плю в плювалника.

— М-да, пиесата ще поставям аз. За два месеца ще я отупаме. На петнадесети декември ще бъде готова генералната. Шилер няма да ни забави. С Шилер всичко е наред...

— Извинете — казах неуверено, — на мен ми казваха, че Евлампия Петровна ще я поставя...

Лицето на Стриж се източи.

— Каква Евлампия Петровна? — сурово ме попита той.

— Никакви Евлампии! — Гласът му стана метален. — Евлампия няма нищо общо с тази работа, тя ще поставя с Илчин „На двора в пристройката“. Аз съм се разбрал окончателно с Иван Василиевич! И ако някой почне да действа подмолно, ще пиша в Индия! И препоръчано, ако се наложи! — развика се заканително и, кой знае защо, разтревожено Стриж. — Дайте тук екземпляра! — изкомандва той и протегна ръка.

Обясних му, че екземплярът още не е преписан.

— Къде им е бил умът! — извика Стриж, като се озърташе възмутено. — При Поликсена Торопецка в потилнята ходихте ли?

Не разбрах нищо и само диво гледах Стриж.

— Не сте ходили? Днес тя има свободен ден. Още утре си вземете екземпляра и вървете при нея. Действайте от мое име! Смело!

В този миг много възпитан и изискан човек, със завалено „р“ се появи до нас и каза учтиво, но настойчиво:

— Фома Сергеевич, моля, елате в репетиционната зала! Започваме.

Фома стисна чантата под мишница и изчезна, като ми викна на сбогуване:

— Още утре в потилнята! От мое име!

А аз останах да стоя и дълго стоях неподвижно.

ГЛАВА 10

СЦЕНИ В ПОТИЛНЯТА

Осени ме! Осени ме! В пиесата ми имаше тринадесет картини. Седях в стаичката си с един стар сребърен часовник пред мен, четях си на глас пиесата и навярно много учудвах съседа през стената. След прочитането на всяка картина си отбелязвах на едно листче. Когато свърших, се оказа, че четенето трае три часа. Тогава съобразих, че представленията имат антракти, през време на които публиката отива в бюфета. Като добавих времето за антрактите, разбрах, че е невъзможно пиесата ми да се изиграе за една вечер. Нощните терзания, свързани с този въпрос, ме докараха дотам, че магнах една картина. Това скъси представлението с двадесет минути, но не спаси положението. Спомних си, че освен антрактите има и паузи. Например артистката стои, плаче и подрежда цветята във вазата. Нищичко не казва, ама времето си тече. Значи, да си каканижеш текста вкъщи, е едно, а да го произнасяш от сцената — съвсем друго.

Трябваше да изхвърля от пиесата още нещо, но какво — не знаех. Всичко ми се струваше важно и освен това, щом си набележех нещо за махане, и цялата издигната с труд сграда почваше да се руши и ми се присънваше, че падат корнизи и се срутват балкони, и тези сънища бяха пророчески.

Тогава пропъдих едно действащо лице и от това една от картините някак се разкриви, после изобщо изхвъркна и останаха единадесет картини.

Но след това, колкото и да си блъсках главата, колкото и да пуших, не можах вече нищо да съкратя. Всеки ден ме болеше лявото слепоочие. Като разбрах, че няма да направя нищо повече, реших да оставя нещата на естественото им развитие.

И тогава се запътих при Поликсена Торопецка.

„Не, без Бомбардов няма да се оправя...“ — мислех си аз.

И Бомбардов наистина много ми помогна. Той ми обясни, че и тази Индия, с която се сблъсках вече втори път, и потилнята — съвсем не са плод на блънуване и не са ми се счули. Сега ми стана

съвсем ясно, че начело на Независимия театър стоят двама директори: Иван, както вече знаех, Василиевич и Аристарх Платонович...

— Кажете, моля, защо в кабинета, където подписах договора, има само един портрет — на Иван Василиевич?

Този път Бомбардов, обикновено много находчив, се запъна:

— Защо?... Долу?... Хм... хм... Не Аристарх Платонович... той е... там... неговият портрет е горе...

Разбрах, че Бомбардов още не е свикнал с мен и не се отпуска. То пролича от неясния му отговор... От деликатност не продължих да го разпитвам... „Този свят очарова, но той е пълен със загадки...“ — мислех си.

Индия? Много просто. Аристарх Платонович е сега в Индия и значи Фома се е заканвал да му прати препоръчано писмо. А потилнята, това е актьорска шега. Така кръстили (и така си останало) стаята пред горния директорски кабинет, в която работи Поликсена Василиевна Торопецка. Тя е секретарка на Аристарх Платонович...

— Ами Августа Авдеевна?

— Но на Иван Василиевич, разбира се.

— Аха, аха...

— Бе то, че е аха, аха е — каза Бомбардов, като ме гледаше замислено, — но аз най-сериозно ви съветвам, помъчете се да направите на Торопецка добро впечатление.

— Но аз не умея!

— Нищо, помъчете се!

С навит на тръба манускрипт се качих на горния етаж на театъра и стигнах до мястото, където според указанията се намираще потилнята.

Пред потилнята имаше някакво антре с канапе; там спрях, постоях развълнуван, оправих си връзката, размисляйки как да направя на Поликсена Торопецка добро впечатление. И изведнъж ми се стори, че откъм потилнята долитат ридания. „Сторило ми се е...“ — помислих си, влязох в потилнята и веднага разбрах, че съвсем не ми се е сторило. Досетих се, че дамата с великолепен цвят на лицето и ален джемпър, седнала зад високото жълто писалище, е именно Поликсена Торопецка и ридаеше тъкмо тя.

Смаян и незабелязан, спрях до вратата.

Сълзи се стичаха по бузите на Торопецка, в едната си ръка мачкаше кърпичка, с другата удряше по писалището. Сипаничав здравеняк, със зелени петлици, с блуждаещи от ужас и мъка очи, стоеше пред писалището, ръкомахайки във въздуха.

— Поликсена Василичевна! — с див от отчаяние глас възклищаваше човекът. — Поликсена Василичевна! Още не са подписали! Утре ще подпишат!

— Това е подло! — изкрещя Поликсена Торопецка. — Вие сте постъпили подло, Демян Кузмич! Подло!

— Поликсена Василичевна!

— Долните са скалпили интрига срещу Аристарх Платонович, използват, че е в Индия, а вие сте им помагали!

— Поликсена Василичевна! Майчице! — завика със страшен глас човекът. — Какво говорите! Аз — интриги срещу благодетеля си...

— Не искам нищо да слушам — закрещя Торопецка, — всичко е лъжа, подла лъжа! Подкупили са ви!

Като чу това, Демян Кузмич извика:

— Поли... Поликсена. — И изведнъж зариде и той със страшен, глух, лаещ бас.

А Поликсена махна с ръка, за да удари по писалището, удари и заби в дланта си крайчеца на перото, което стърчеше от една вазичка. Тя изскимтя тихо, изскочи иззад писалището, строполи се в едно кресло и замаха с крака, обути във вносни обувки със стъклени брилянти на катарамите.

Демян Кузмич дори не извика, а някак зави от дълбочината на утробата си:

— Божичко! Лекар! — И се втурна навън, а след него избягах в антрето и аз.

След минута край мен изтича човек в сив костюм, с марля и бурканче в ръка, и изчезна в потилнята. Чух неговия вик:

— Скъпа, успокойте се!

— Какво се е случило? — попитах шепнешком в антрето Демян Кузмич.

— Ами, моля ви се — забоботи Демян Кузмич, обръщайки към мен отчаяни, насълзени очи, — пратиха ме до комисията, която раздава картите за почивка, да взема за нашите за Сочи за октомври... И на, четири карти ми дадоха хората, а за племенника на Аристарх

Платонович комисията, кой знае как, забравила да разпише... Ела, казват, утре в дванайсет... Пък сега излиза, че съм правел интриги! — А по страдалческите очи на Демян Кузмич личеше, че той е чист, никакви интриги не е правил и изобщо с интриги не се занимава.

От потилнята се чу слабо „ох!“ и Демян Кузмич изхвърча от антрето и изчезна безследно. След десетина минути си отиде и докторът. Поседях известно време на канапето, докато откъм потилнята не се чу тракането на пишеща машина, тогава събрах смелост и влязох.

Поликсена Торопецка, напудрена и успокоена, седеше до писалището и пишеше. Поклоних се, като се мъчех това да бъде любезен и в същото време изпълнен с достойнство поклон, заговорих ѝ с глас достоен и приятен, от което той зазвуча, за мое учудване, сподавено.

Като обясних, че съм еди-кой си и че ме е пратил Фома да диктувам пиеса, получих от Поликсена покана да седна и да почакам, което и направих.

Стените на потилнята бяха изобилно украсени със снимки, дагеротипи и картинки, сред които царуваше голям портрет с маслени бои на представителен мъж в редингот и с бакенбарди по модата от седемдесетте години. Досетих се, че това е Аристарх Платонович, но не разбрах коя е ефирната бяла девойка или дама, която се подаваше иззад главата на Аристарх Платонович и държеше в ръка прозрачно було. Тази загадка така ме измъчваше, че като избрах благоприличен момент, аз се покашлях и попитах.

Настъпи пауза, през време на която Поликсена спря върху мен погледа си, като да ме изучаваше, и най-сетне отвърна, но някак принудено:

— Това е муза.

— Аа! — казах аз.

Пак затрака машината, а аз заразглеждах стените и се убедих, че на всяка снимка или дагеротип беше представен Аристарх Платонович в компания с други лица.

Така на една пожълтяла стара снимка Аристарх Платонович стоеше край някаква гора. Аристарх Платонович беше облечен с есенни градски дрехи, с галоши, палто и цилиндър. А спътникът му

носеше някаква жилетка, ловджийска чанта и двуцевна пушка. Лицето на спътника, пенснето, бялата брада ми се видяха познати.

Сега Поликсена Торопецка прояви забележителна способност — едновременно да пише и да вижда по някакъв вълшебен начин какво става в стаята. Аз дори потреперих, когато тя, без да чака да я попитам, каза:

— Да, да. Аристарх Платонович с Тургенев на лов.

По същия начин научих, че двамата с кожусите пред входа на Славянския базар, до впрегнатия с чифт коне файтон, са Аристарх Платонович и Островски.

Четирима около маса, а зад тях фикус: Аристарх Платонович, Писемски, Григорович и Лесков.

За следващата снимка нямаше нужда да питам: старецът, бос, с дълга риза, пъхнал ръце в колана, с рунтави вежди, със занемарена брада и плешив, не можеше да бъде никой друг освен Лев Толстой. Аристарх Платонович стоеше срещу него с плоска сламена шапка, с копринено лятно сако.

Но следващият акварел ме порази извънредно. „Не може да бъде!“ — помислих си аз. В бедна стая, в кресло седеше човек с много дълъг птичи нос, с болни и тревожни очи, с коса, която падаше на прави кичури върху хлътналите бузи, облечен с тесен светъл панталон с щипки, обувки с квадратни носове, син фрак. На коленете му — ръкопис, в свещника на масата — свещ.

Млад човек на около шестнадесет години, още без бакенбарди, но със същия високомерен нос, с една дума, несъмнено Аристарх Платонович, със скромна куртка, стоеше, опрял ръце о масата.

Аз облеших очи срещу Поликсена, а тя отвърна сухо:

— Да, да, Гогол чете на Аристарх Платонович втората част на „Мъртви души“.

Косата ми на темето се изправи, като че ли някой ми беше духнал отзад, и някак от само себе си ми се изтръгна неволно:

— Но колко годишен е Аристарх Платонович?

На неприличния въпрос получих и подобаващ отговор, а в гласа на Поликсена прозвуча някаква вибрация:

— Хора като Аристарх Платонович нямат възраст. Вас, изглежда, много ви учудва, че през време на дейността на Аристарх Платонович мнозина са имали възможността да се радват на неговото общество?

— Но моля ви се! — възкликнах уплашено. — Тъкмо обратното!... Аз... — но нищо свястно не казах, защото си помислих: „Какво обратно? Какви ги дрънкам!“

Поликсена млъкна и аз си казах: „Не, не успях да ѝ направя добро впечатление. Уви! Това е ясно!“

В същия миг вратата се отвори и в потилнята с енергична походка влезе една дама; достатъчно ми бе да я погледна, за да позная в нея Людмила Силвестровна Пряхина от портретната галерия. Всичко върху дамата беше както на портрета: и шалът, и същата кърпичка в ръката, и я държеше по същия начин, с кокетно вирнато малко пръстче.

Помислих си, че не би било зле да се опитам и на нея да направя добро впечатление, щом без туй се старая, затова учтиво ѝ се поклоних, но това мина някак незабелязано.

Дамата влезе бурно, засмя се с кръшен смях и възкликна:

— Не, не! Нима не виждате? Нима не виждате?

— Какво има? — попита Торопецка.

— Ами я вижте — слънчице, слънчице! — възклицаваше Людмила Силвестровна, като си играеше с кърпичката и дори леко подскачаше. — Циганско лято! Циганско лято!

Поликсена погледна Людмила Силвестровна със загадъчни очи и каза:

— Трябва да попълните един въпросник.

Веселостта на Людмила Силвестровна секна изведнъж, а лицето ѝ така се промени, че сега в никакъв случай не бих я познал по портрета.

— Какъв въпросник? Ах, боже мой! Боже мой! — Вече и гласът ѝ стана неузнаваем. — Преди малко се радвах на слънчицето, бях се съсредоточила в себе си, бях изградила нещо, едно зърно беше покълнало в мен и бяха зазвънтели струни, бях се запътила сякаш за храм... и изведнъж... Е добре, дайте го, дайте ми го!

— Няма защо да викате, Людмила Силвестровна — обади се тихо Торопецка.

— Аз не викам! Аз не викам! И нищо не виждам. Печатът е отвратителен. — Пряхина плъзгаше бързо поглед по сивия лист на въпросника и изведнъж го отмести: — Ах, попълнете го вие, попълнете го, аз нищо не разбирам от тези работи!

Торопецка сви рамене, взе перото.

— Е, Пряхина, Пряхина — възклидаваше нервно Людмила Силвестровна, — да, Людмила Силвестровна! И всички го знаят, пък и аз нищо не крия!

Торопецка попълни три думи във въпросника и попита:

— Кога сте родена?

Този въпрос оказа върху Пряхина странно въздействие: на скулите ѝ избиха червени петна и тя изведнъж зашепна:

— Пресвета Богородице! Какво значи това? Не разбирам кому е дотрябвало да знае, защо? За какво? Е, добре, добре. Родена съм през май, през май! Какво още искате от мен? Какво?

— Годината ми трябва — каза тихо Торопецка.

Очите на Пряхина се изкривиха към носа и раменете ѝ взеха да потреперват.

— О, как бих искала — зашепна тя — Иван Василиевич да види как изтезават артиста пред репетиция!...

— Не, Людмила Силвестровна, така не може — обади се Торопецка, — занесете въпросника вкъщи и си го попълнете сама, както си искате.

Пряхина грабна листа и почна с отвращение да го напъхва в чантичката си, а устните ѝ потреперваха.

В този момент загърмя телефонът и Торопецка рязко извика:

— Да! Не, другарю! Какви билети! Никакви билети няма при мен! Какво? Гражданино! Вие ми губите времето! При мене няма ника... Какво? Ах! — Лицето на Торопецка стана червено. — Ах! Извинете! Не познах гласа ви! Да, разбира се! Разбира се! На контролата ще бъдат оставени. И програма ще наредя да ви запазят! А Теофил Владимирович няма ли да дойде? Много ще съжаляваме! Много! Всичко, всичко, всичко най-хубаво!

Засрамена, Торопецка затвори слушалката и каза:

— Заради вас нагрубих не когото трябваше!

— Ах, оставете, оставете всичко това! — възкликна нервно Пряхина. — Стъпкано е зърното, развален е денят!

— А, да — каза Торопецка, — завеждащият трупата помоли да се отбие при него.

Лека розовина обагри бузите на Пряхина, тя вдигна надменно вежди.

— За какво съм му дотрябвала? Това е извънредно любопитно!

— Костюмерката Королкова се е оплакала от вас.

— Коя е пък тази Королкова? — възкликна Пряхина. — Коя е тя? Ах, да, сетих се! Как да не се сетя — и Людмила Силвестровна се разсмя така, че тръпки ми полазиха по гърба — някак на „у“ и без да разлепва стиснатите си устни, — как да не се сетя за тая Королкова, която ми развали подгъва на роклята? Та какво ме е клеветила?

— Оплаква се, че в гримьорната злобно сте я ощипали пред фризьорите — каза меко Торопецка и в кристалните ѝ очи за миг се появи някакъв блясък.

Ефектът от думите на Торопецка ме порази. Пряхина изведнъж отвори широко и криво уста, като при зъболекар, а от очите ѝ рукохна два потока сълзи. Аз се свих в креслото и, кой знае защо, вдигнах крака. Торопецка натисна копчето на звънеца и тутакси през вратата се подаде главата на Демян Кузмич и моментално изчезна.

А Пряхина притисна юмрук към челото си и завика с рязък, висок глас:

— Искат да ме уморят! Боже господи! Боже господи! Боже господи! Поне ти, пречиста майко, виж какво правят с мен в театъра! Пеликан е подлец! А Герасим Николаевич е предател! Представям си какви ги е дрънкар за мен в Сивцев Вражек! Но аз ще падна в краката на Иван Василиевич! Ще му се примоля да ме изслуша! — Гласът ѝ спадна и секна.

В това време вратата се разтвори широко, влезе същият лекар. В ръцете си държеше шишенце и чашка. Без да пита някого за нищо, той отля с привично движение от шишенцето в чашката мътна течност, но Пряхина дрезгаво извика:

— Оставете ме! Оставете ме! Подли хора! — и изтича навън.

Докторът се втурна подире ѝ, възкликавайки: „Скъпа!“, а след доктора, изникнал кой знае откъде, се заклати с разкривените си от подаграта крака и се понесе и Демян Кузмич.

От някаква разтворена врата долиташе плисък на клавиши и далечен, мощен глас страстно пропя: ще бъдеш ти царица на свеее... — разля се по-широко, разгърна се смело — таа..., но вратата шумно се затвори и гласът угасна.

— Е, вече съм свободна, да започнем — каза Торопецка с блага усмивка.

ГЛАВА 11

АЗ СЕ ЗАПОЗНАВАМ С ТЕАТЪРА

Торопецка владееше в съвършенство изкуството да пише на машина. Не бях виждал нищо подобно. Нямахе нужда да ѝ се диктуват препинателните знаци, нито да ѝ се повтаря чия е репликата. Стигнах дотам, че докато се разхождах напред-назад из потилнята и диктувах, почнах да се спирам, да се замислям, после казвах: „Не, почакайте...“ — променях написаното, изобщо престанах да споменавам действащите лица, мърморех или говорех високо, но каквото и да правех, изпод ръцете на Торопецка излизаше почти без поправки идеално чиста страница от пиесата, без нито една граматична грешка — готова да върви за печат.

Изобщо Торопецка си разбираше от работата и я вършеше добре. Пишехме под акомпанимента на телефонните звънци. Отначало те ми пречеа, но после така свикнах с тях, че почнаха да ми харесват. Поликсена се справяше с изумителна лекота с всички. Веднага викаше:

— Да? Казвайте по-бързо, другарю, заета съм. Да?

От такъв прием другарят на другия край на жицата се смущаваше и почваше да дрънка разни дивотии, но веднага биваше поставян на място.

Дейността на Торопецка беше изключително широка. В това се убедих от разговорите.

— Да — казваше Торопецка, — не, не се обаждате, където трябва. При мене няма никакви билети... Ще те застрелям! (Вече към мен, повтаряйки написаното вече изречение.)

Пак телефонът.

— Всички билети са продадени — казваше Торопецка, — гратиси нямам... С това нищо няма да докажеш! (Към мен.)

„Сега почвам да разбирам — мислех си — колко много са в Москва мераклиите да ходят гратис на театър. А чудно нещо: никой от тях не се опитва да пътува гратис в трамвая. И никой няма да влезе в някой магазин и да помоли да му дадат без пари кутия цаца. Защо смятат, че за театър няма нужда да се плаща?“

— Да! Да! — викаше Торопецка в слушалката. — Калкута, Пенджаб, Мадрас, Алогобад... Не, адреса не даваме! Да? — обръщаше се тя към мен.

— Няма да позволя той да пее испански серенади под прозореца на моята годеница — разпалено казвах аз, тичайки из потилнята.

— Годеница... — повтаряше Торопецка. Машината всеки миг иззвънтяваше. Отново трещеше телефонът.

— Да! Независимият театър! Нямам никакви билети! Годеница...

— Годеница! — казвах аз. — Ермаков хвърля китарата на пода и изтичва на балкона.

— Да? Независимият! Нямам никакви билети!... Балкона.

— Ана се втурва... не, просто излиза след него.

— Излиза... да? Ах, да. Другарю Бутович, билетите ще ви бъдат оставени при Филя в канцеларията. Всичко хубаво.

— Ана. Той ще се самоубие!

Бахтин. Няма да се самоубие!

— За съжаление не мога да ви дам адреса, Алберт Албертович...

— Да! Добър ден. Да, с нея. После Андамонските острови... Няма да се самоубие.

Трябва да се признае на Поликсена Торопецка: вършеше си добре работата. Пишеше с десет пръста — с двете ръце; щом телефонът иззвъняваше, почваше да пише с едната ръка, с другата вдигаше слушалката, викаше: „Калкута не им харесала! Настроението е добро...“ Демян Кузмич влизаше често, източваше до бюрото, подаваше някакви книжа. Торопецка ги прочиташе с дясното око, слагаше печати с дясната ръка, а с лявата пишеше на машината: „Хармониката свири весело, но от това...“

— Не, чакайте, чакайте — възкликвах аз. — Не, не весело, а нещо бравурно... Или не... чакайте. — Взирах се диво в стената и не знаех как свири хармониката. В това време Торопецка се пудреше, казваше по телефона на някаква Миси, че Алберт Албертович ще купи във Виена банели за корсет. Разни хора се появяваха в потилнята и отначало се срамувах да диктувам пред тях, сякаш бях гол между облечени, но бързо свикнах.

Вестяваше се и Миша Панин, стискаше всеки път насърчително рамото ми и изчезваше през една врата, зад която, вече знаех, се намираще неговият аналитичен кабинет.

Идваше гладко избръснатият, с римски упадъчен профил и капризно издадена долна устна председател на режисьорското обединение Иван Александрович Полторацки.

— Мил пардон. Вече второто действие ли пишете? Грандиозно! — възкликваше той и тръгваше към другата врата, като подвиваше комично крака, за да покаже, че се мъчи да не вдига шум. Ако вратата се откряваше, чуваше се как казва по телефона:

— Все ми е едно... аз съм човек без предразсъдъци... Това е дори оригинално — дошли на конни състезания по долни гащи. Но Индия няма да се съгласи... На всичките ги е ушил еднакво — и на княза, и на съпруга, и на барона... Същински долни гащи и по цвят, и по кройка!... Ами вие кажете, че ви трябват панталони. Мен какво ме засяга! Да ги преправят. Абе я го пратете по дяволите! Защо лъже! Петя Дитрих не може да нарисова такива костюми. Той е нарисувал панталони. Скиците са на масата ми! Петя... Изтънчен, неизтънчен, той самият нали панталон носи! Опитен човек!

В разгара на деня, когато се хвацах за косата и се опитвах да си представя как по-точно да изразя, че ето... човекът пада... изпуска пистолета... кръвта тече или не тече?... В потилнята влезе млада, скромно облечена актриса и възкликна:

— Добър ден, Поликсена Василиевна, миличка! Донесох ви цветенца!

Тя разцелува Поликсена и сложи на писалището четири жълтеникави астри.

— Да има нещо от Индия за мен?

Поликсена отговори, че има, и извади от писалището дебел плик. Актрисата се развълнува.

— „Кажете на Вешнякова — прочете Торопецка, — че аз разгадах ролята на Ксения...“

— Ах, е, и?!... — възкликна Вешнякова.

— „Стояхме с Прасковя Фьодоровна на брега на Ганг и там ме осени. Работата е там, че Вешнякова не бива да излиза от средната врата, а отстрани, където е пианото. Нека не забравя, че неотдавна е загубила мъжа си и в никакъв случай няма да се реши да излезе през средната врата. Тя върви с походка на монахиня, свела смирено очи, държи в ръце букетче лайкучка — нещо типично за всяка вдовица...“

— Господи! Колко вярно! Колко дълбоко! — възкликна Вешнякова. — Наистина! Затова ми беше толкова неудобно с тази средна врата.

— Почакайте — продължи Торопецка, — има още — и прочете: — „Но впрочем, нека Вешнякова излиза откъдето си иска! Като се върна, всичко ще се изясни. Ганг не ми хареса, според мен на тази река нещо не ѝ достига...“ Е, това вече не ви засяга — забеляза Поликсена.

— Поликсена Василичевна — заговори Вешнякова, — пишете на Аристарх Платонович, че аз безумно, безумно съм му благодарна!

— Добре.

— А не може ли аз самата да му пиша?

— Не — отговори Поликсена, — той изяви желание да не му пише никой освен мен. Това би го изморявало през време на неговите размисли.

— Разбирам, разбирам! — възкликна Вешнякова, разцелува Торопецка и си отиде.

Влезе пълен енергичен човек на средна възраст и още от вратата възкликна, сияещ:

— Чухте ли новия виц? Ах, вие пишете?

— Нищо, сега сме в антракт — каза Торопецка и пълният човек, който явно умираше от желание да разкаже вица, се наведе, светнал от радост, над ухото на Торопецка. А в същото време свикваше с ръце останалите. Миша Панин и Полторацки, и още неколцина дойдоха да чуят вица. Главите се сведоха над бюрото. Аз чух: „И в това време мъжът се връща в гостната...“ Зад бюрото се засмяха. Пълният пошепна още малко, а после Миша Панин заприпада от смях: „Ах, ах, ах!“ Полторацки възкликна: „Грандиозно!“, а пълният се запревива от щастлив смях и веднага изхвъркна навън с вика:

— Вася! Вася! Стой! Чу ли? Ще ти косна нов виц.

Но не можа да косне на Вася вица, защото Торопецка го върна.

Оказа се, че Аристарх Платонович бил писал и за пълния.

— „Предайте на Елагин — четеше Торопецка, — че най-много трябва да се пази да не изиграе резултата, нещо, към което винаги е бил склонен.“

Елагин помръкна и надникна в писмото.

— „Кажете му — продължаваше Торопецка, — че в сцената на вечеринката у генерала той не бива да поздравява веднага съпругата на

полковника, нека преди това да обиколи масата и да се усмихне смутено. Той има винен завод и за нищо на света няма да поздрави веднага, а...“

— Не разбирам! — заговори Елагин. — Извинете, не разбирам. — Елагин описа кръг в стаята, като че ли заобикаляше нещо. — Не, не мога да го почувствам. Неудобно ми е!... Съпругата на полковника е пред него, а той, който знае защо, ще върви да... Не го чувствам!

— Искате да кажете, че разбирате тази сцена по-добре от Аристарх Платонович? — с леден глас попита Торопецка.

Този въпрос смути Елагин.

— Не, не казвам това... — Той се изчерви. — Но помислете... — И пак описа кръг по стаята.

— Мисля, че трябва доземи да се поклоните на Аристарх Платонович, задето той от Индия...

— Вие какво все доземи, доземи — изведнъж измърмори Елагин. „Брей, ама той бил смелчага“ — казах си аз.

— По-добре изслушайте какво пише по-нататък Аристарх Платонович. — И прочете: — „Но впрочем да прави каквото иска. Ще се върна и пиесата ще стане ясна за всички.“

Елагин стана пак весел и изтърси следния номер. Махна с длан край бузата си, после край другата и ми се стори, че пред очите ми му поникнаха бакенбарди. После се смали, изду надменно ноздри и като скубеше косъмчета от въображаемите бакенбарди, процеди през зъби всичко, което пишеше за него в писмото.

„Какъв актьор!“ — помислих си. Разбрах, че той имитира Аристарх Платонович.

Кръв нахлу в лицето на Торопецка, тя задиша тежко:

— Бих ви помолила!...

— Но впрочем — процеди през зъби Елагин, сви рамене и вече с обикновения си глас каза: — Не разбирам! — и излезе. Видях как в антрето направи още един кръг, сви недоумяващо рамене и изчезна.

— Ох, тия средняци! — заговори Поликсена. — Нищо свято няма за тях. Чухте ли ги как приказват?

— Кхм — отговорих аз, защото не знаех какво да кажа и, най-важното, не разбирах какво значи думата „средняци“.

Към края на първия ден стана ясно, че да се пише пиесата в потилнята, е невъзможно. Освободиха Поликсена за два дена от

преките ѝ задължения и ни настаниха двамата в една дамска гримьорна. Демян Кузмич, сумтейки, домъкна там машината.

Циганското лято се предаде и отстъпи мястото си на мократа есен. През прозореца нахлуваше сива светлина. Аз седях на канапето и се отразявах в дебелиите стъкла на шкафа, а Поликсена седеше на едно столче. Усещах се двуетажен. На горния царяха суматоха и безредие, което трябваше да бъде превърнато в ред. Взискателните герои на пиесата изпълваха душата ми с безкрайни грижи. Всеки изискваше необходимите думи, всеки се мъчеше да заеме първото място, изтласквайки другите. Да се редактира пиеса, е ужасно уморително. Горният етаж шумеше и се движеше в главата ми, пречеше ми да се наслаждавам на долния, където цареше установен, траен покой. От стените на малката гримьорна, която приличаше на бонбоньерка, ме гледаха, усмихнати с изкуствени усмивки, жени с неестествено подчертани устни и сенки под очите. Тези жени носеха кринолини. Между тях от снимките святкаха зъбите на мъже с цилиндри в ръце. Един имаше тлъсти еполети. Пиянски дебел нос, провиснал до устата, бузите и шията прорязани от гънки. Не познах в него Елагин, докато Поликсена не ми каза кой е.

Гледах снимките, ставах от канапето и докосвах угасените лампиони, празната пудриера, вдишвах едва доловимия мирис на някаква боя и ароматния мирис на Поликсенините цигари. Тук беше тихо, само тракането на машината и тихите ѝ звънчета нарушаваха тази тишина и понякога слабо изскърцваше паркетът. През отворената врата се виждаше как от време на време минават на пръсти някакви възрастни, съсухрени жени, понесли купища колосани фусти.

Нарядко великото мълчание на този коридор се нарушаваше отнякъде от глухи взривове музика и от далечни страшни викове. Сега знаех, че на сцената, нейде дълбоко, отвъд паяжината на старите коридори, стълби и стълбички, се репетира пиесата „Степан Разни“.

Почвахме да пишем в дванадесет, а в два правехме почивка, Поликсена отиваше в кабинета си, да нагледа своето царство, а аз отивах в бюфета.

За да стигна до него, трябваше да мина коридора и да изляза на стълбите. Тук очарованието на тишината вече се нарушаваше. По стълбите се качваха актьори и актриси, зад бяла врата звънеше телефон, друг телефон се обаждаше някъде отдолу. Долу дежуреше

един от дресираните от Августа Менажраки куриери. Следваше желязна средновековна врата, зад нея — тайнствени стъпала и някаква тухлена клисура, която ми се струваше безкрайно висока и беше тържествена и полутъмна. В тази клисура, подпрени на стените ѝ, се извисяваха няколко реда декори. Върху белите им дървени рамки се мяркаха тайнствени условни надписи с черно: „I ляв проспект“, „Граф пано“, „Спалня III действие“. Отдясно имаше широка, висока, почерняла от времето порта, с вратичка с чудовищен катинар и аз разбрах, че тя води към сцената. Такава порта имаше и вляво, тя водеше към двора и през тази порта работниците подаваха от складовете декорите, които не се побираха в клисурата. Всеки път спирах в клисурата и в усамотение се отдавах на мечтите си: то беше лесно, защото само рядък пътник можеше да се срещне по тясната пътечка между декорите, където трябваше да се прилепиш към стената, за да се разминеш.

Цилиндричната пружина над желязната врата всмукваше с тихо змийско съскане въздух и ме пускаше да мина. Звуците под краката изчезваха, стъпах върху килим, по медната лъвска глава познавах кабинета на Гавриил Степанович и пак по същото войнишко сукно се запътвах натам, където вече се виждаха и чуваха хора — към бюфета.

Пръв се хвърляше в очи блестящият самовар върху тезгяха, побиращ много кофи вода, а след него нисичък възрастен човек с клюмнали мустаци, плешив и с толкова печални очи, че съжаление и тревога обземаха всеки, който още не беше свикнал с него. Въздишайки печално, тъжният човек стоеше зад тезгяха и гледаше купчината сандвичи с хайвер и със сирене. Актьорите се приближаваха към бюфета, взимаха от тези лакомства и тогава очите на бюфетчията се пълнеха със сълзи. Не го радваха нито парите, които му плащаха за сандвичите, нито съзнанието, че работи в най-хубавото място на столицата, в Независимия театър. Нищо не го радваше, явно беше, че душата му се свива при мисълта, че ето на, ще изядат всичко, сложено на чинията, ще го изядат до трохичка, ще изпият целия гигантски самовар.

През двата прозореца се процеждаше светлината на сълзливия есенен ден, зад тезгяха гореше окачена на стената лампа с абажур, която никога не гасяха, ъглите тънеха във вечен полумрак.

Аз се стеснявах от непознатите хора, насядали около масичките, страхувах се да се присъединя към тях, въпреки че ми се искаше. Около масичките се чуваше заглушен смях, навсякъде си разказваха нещо...

Изпивах чаша чай, изяхдах един сандвич със сирене и тръгнах из театъра. Най-много обикнах онова място, което носеше името „канцелария“.

То рязко се различаваше от всички други в театъра, защото беше единственото шумно място, където се вливаше, тъй да се каже, животът отвън.

Канцеларията се състоеше от две части. Предна тясна стая, към която от двора водеше толкова извита стълбичка, че всеки, който влизаше за пръв път в театъра, непременно падаше. Там седяха двама куриери, Катков и Баквалин. Върху масичката пред тях имаше два телефона. И тези телефони звъняха почти без прекъсване.

Много бързо разбрах, че по телефона търсят един и същ човек и този човек се намираще в съседната стая, на чиято врата имаше надпис:

Завеждащ вътрешния ред
Филип Филипович Тулумбасов

Никой в Москва нямаше и навярно никога няма да има по-голяма популярност от тази на Тулумбасов. Струваше ми се, че целият град намира по телефоните към Тулумбасов и ту Катков, ту Баквалин свързваха с Филип Филипович жадуващите да говорят с него.

Казвал ли ми е някой, или ми се е присънило, че Юлий Цезар притежавал способността да върши няколко неща едновременно, например да чете нещо и да слуша някого.

Твърдя обаче, че Юлий Цезар би оплел конците по най-жалък начин, ако го сложеха на мястото на Филип Филипович.

Освен двата телефона, които гърмяха под ръцете на Баквалин и Катков, пред самия Филип Филипович стояха още два, а друг, стар модел, висеше на стената.

Филип Филипович, пълен блондин с приятно кръгло лице, с необикновено живи очи, в които бе дълбоко скрита невидима за никого

тъга — спотаена, навярно вечна, неизлечима, — седеше зад един парапет в извънредно уютно кътче. Ден и нощ, при Филип Филипович винаги беше вечер и гореше лампа със зелен абажур. На писалището пред Филип Филипович имаше четири календара, целите изписани с тайнствени бележки, като например: „Прян. 2, парт. 4“, „13 сутр. 2“, „Мон. 77727“ и други подобни.

Със същите знаци бяха запълнени пет разтворени бележника на масата. Над Филип Филипович стоеше препарирана кафява мечка с електрически крушки вместо очи. Филип Филипович беше отделен от външния свят с парапет и по всяко време на деня към този парапет притискаха кореми хора с най-различно облекло. Тук пред Филип Филипович минаваше цялата страна, това може да се каже със сигурност, имаше представители на всички класи, групи, прослойки, възгледи, полове, възрасти. След някакви бедно облечени гражданки с вехти шапки идеха военни с различни по цвят петлици. Военните отстъпваха място на добре облечени мъже с яки от бобър на палтата и колосани яки на ризите. Между колосаните яки се мяркаше от време на време басмена рубашка. Каскет върху буйни къдри. Разкошна дама с хермелин на раменете. Шапка ушанка, насинено око. Съвсем младичко от женски пол с напудрено носле. Човек с рибарски ботуши, с препасан с ремък кафтан. Още един военен, един ромб. Някакъв бръснат, с бинтована глава. Старица с трепереща челюст, с мъртви очи; тя, кой знае защо, говореше със спътницата си на френски, а спътницата ѝ беше с мъжки галоши. Кожух.

Онези, които не можеха да легнат по корем върху парапета, се трупаха отзад, току вдигаха нагоре изпомачкани бележки, плахо извикваха: „Филип Филипович!“ От време на време в тълпата, обсаждаща парапета, се вклиняваха жени или мъже без върхна дреха, само по блузки или сака, и аз разбирах, че това са актриси и актьори от Независимия театър.

Но който и да приближеше парапета, с много редки изключения, се подмазваше, усмихваше се угоднически. Всички, които идваха, молеха Филип Филипович, всички зависеха от неговия отговор.

Три телефона звъняха, без да спират нито миг, а понякога и трите отведнъж изпълваха с грохот кабинетчето. Това никак не смуцаваше Филип Филипович. С дясната ръка той вдигаше слушалката на десния телефон, слагаше я на рамо и я притискаше с буза, с лявата взимаше

втората слушалка и я притискаше към лявото си ухо, а като освободеше дясната, поемаше с нея една от бележките, които му подаваха, и почваше да говори едновременно с трима: в лявата, в дясната слушалка, после с посетителя, после пак в лявата, в дясната, с посетителя. В дясната, с посетителя, лявата, лявата, дясната, дясната...

Отведнъж тракваше двете слушалки върху вилките и тъй като се освобождаваха и двете му ръце, поемаше две бележки. Отместваше едната, вдигаше слушалката на жълтия телефон, слушаше един миг, казваше: „Обадете се утре в три“, окачваше слушалката, на посетителя казваше: „Не мога нищо да направя.“

С течение на времето почнах да разбирам за какво молеха Филип Филипович. Молеха го за билети.

Молеха го за билети в най-разнообразна форма. Едни казваха, че са пристигнали от Иркутск и заминават през нощта, но не могат да заминат, преди да гледат „Без зестра“. Някой казваше, че е екскурзовод от Ялта. Представител на някаква делегация. Друг, не екскурзовод, нито сибирец и за никъде не заминава, ами просто казваше: „Петухов, спомняте ли си?“ Актрисите и актьорите казваха: „Филя, е, Филя, нареди нещо...“ Някой казваше: „Колкото и да струва, цената не ме интересува...“

— Познавам Иван Василиевич от двадесет и осем години — почваше да фъфли изведнъж някаква бабка, с проядена от молец дупка на баретата, — сигурна съм, че той няма да ми откаже...

— Ще ви дам правостоящ — казваше внезапно Филип.

Филипович и без да чака отговора на зашеметената бабка, ѝ подаваше някакво късче хартия.

— Ние сме осем души — почваше някакъв здравеняк и пак думите засядаха на гърлото му, защото Филя вече казваше:

— От свободните! — И му подаваше хартийка.

— Изпраща ме Арнолд Арнолдovich — почваше някакъв млад човек, облечен с претенция за разкош.

„Ще ви дам правостоящ“ — мислено подсказвах аз, но не познавах.

— Не мога нищо да направя — изведнъж отвърщаше Филя, след като плъзваше само един поглед по лицето на младия човек.

— Но Арнолд...

— Не мога!

И младият човек изчезваше, сякаш потъваше в дън земя.

— Ние с жената... — почваше пълен гражданин.

— За утре? — питаше Филя отривисто и бързо.

— Слушам.

— На касата! — извикваше Филя и пълният си пробиваше път с листчето в ръка, а Филя вече викаше по телефона: „Не! Утре!“ и в същото време с лявото око четеше подадената бележка.

С течение на времето разбрах, че той се ръководи съвсем не от външния вид на хората и, разбира се, не от техните омазнени хартийки. Имаше скромно, дори бедно облечени хора, които неочаквано за мен получаваха два гратиса за четвърти ред, а имаше някои добре облечени, които си отиваха с празни ръце. Хората носеха огромни красиви пълномощни от Астрахан, Евпатория, Вологда, Ленинград, но те не даваха резултат или можеха да дадат чак след пет дена сутринта, а идваха понякога скромни и мълчаливи хора и изобщо нищо не казваха, само протягаха ръка през парапета и веднага получаваха място.

Като вникнах във всичко това, разбрах, че пред мен стои човек, който познава великолепно хората. Като го разбрах, усетих вълнение и лек трепет под сърцето. Да, пред мен стоеше изключителен сърцевед. Той познаваше хората до най-съкровените им дълбини. Отгатваше тайните им желання, като на длан виждаше страстите им, пороците, известно му беше всичко затаено в тях, но също и доброто. А най-важното, знаеше техните права. Знаеше кой и кога трябва да дойде в театъра, кой имаше право да седи на четвъртия ред, а кой трябва да се измъчва в галерията, да седи на стъпалото с лудата надежда, че някак изведнъж, по вълшебен начин и за него ще се освободи местенце.

Разбрах, че школата на Филип Филипович е велика школа.

И как да не познава хората, когато за петнадесет години служба пред него бяха минали десетки хиляди души. Между тях имаше инженери, хирурзи, актьори, дейци от женските организации, злоупотребители, домакини, машинисти, учители, мецосопрани, предприемачи, китаристи, джебчии, зъболекари, пожарникари, госпожици с неопределена професия, фотографи, плановици, летци, пушкиновеци, председатели на колхози, тайни кокотки, жокеи, монтьори, продавачи в универсални магазини, студенти, бръснари, конструктори, лирици, углавни престъпници, професори, бивши

домопритежатели, пенсионерки, селски учители, винари, виолончелисти, фокусници, разведени жени, управители на кафенета, играчи на покер, хомеопати, акомпанятори, графомани, разпоредители от консерваторията, химици, диригенти, лекоатлети, шахматисти, лаборанти, нехранимайковци, деловодители, шизофреници, дегустатори, маникюристики, счетоводители, бивши свещенослужители, спекулантки, фототехници.

За какво тогава му бяха на Филип Филипovich бележките?

Един поглед и още първите думи на появилия се пред него му стигаха, за да разбере, че човекът има право, и Филип Филипovich отговаряше и тези отговори бяха винаги безпогрешни.

— Аз — казваше развълнувано една дама — вчера купих два билета за „Дон Карлос“, сложих ги в чантичката, връщам се вкъщи...

Но Филип Филипovich вече натискаше копчето на звънеца и без да поглежда към дамата, казваше:

— Баквалин! Загубени са два билета... ред?

— Единаде...

— На единадесетия ред. Пуснете ги. Настанете ги... Проверете!

— Слушам! — изреваваше Баквалин и дамата вече я нямаше и вече друг лягаше цял върху парапета, хриптеше, че утре заминава.

— Така не бива да се постъпва! — твърдеше озлобено една дама и очите ѝ святкаха. — Той е вече шестнайсетгодишен! Нищо че носи къси панталони...

— Ние не гледаме, госпожо, кой какви панталони носи — отговаряше с метален глас Филя, — по закон деца под петнадесет години не се допускат. Поседни тук, ей сегичка — казваше той в същото време интимно на един голобрад актьор.

— Но моля ви се — крещеше освирепялата дама, — и в същото време пускат три невръстни деца с моряшки панталонки! Аз ще се оплача!

— Тези деца, госпожо — отвръщаше Филя, — бяха костромските лилипути.

Настъпваше пълно мълчание. Очите на дамата угасваха, тогава Филя, ухилен, показваше всичките си зъби така, че дамата потреперваше. Хората, които се мачкаха един друг пред парапета, злобно се кискаха.

Актьор с преbledняло лице, със страдалчески, помътнели очи, изведнъж се строполяваше върху парапета отстрани, шепнеше:

— Адска мигрена...

Филя, без да се учудва, без да се обръща, протягаше ръка назад, отваряше шкафчето на стената, вземаше оттам една кутийка, вадеше от нея прахче, подаваше го на страдалеца, казваше:

— Глътни го с вода... Слушам ви, гражданинко.

Очите на гражданката се изпълваха със сълзи, шапчицата ѝ се свличаше над ухото. Нещастieto на дамата беше голямо. Тя се секнеше в мръсна кърпичка. Оказа се, че вчера, пак от същия „Дон Карлос“ се прибрала вкъщи, гледа — чантичката ѝ я няма. Пък в чантичката имало сто седемдесет и пет рубли, пудриера и носна кърпичка.

— Много лошо, гражданинко — сурово казваше Филя, — парите трябва да се държат в спестовна книжка, а не в чантичка.

Дамата пулеше очи срещу Филя. Тя не очакваше, че ще се отнесат така безсърдечно към нещастieto ѝ.

Но Филя в същия миг отваряше с трясък чекмеджето на масата и след миг измачканата чантичка с пожълтяла метална наяда беше вече в ръцете на дамата. Тя пелтечеше думи на благодарност.

— Филип Филипович, покойникът пристигна — докладваше Баквалин.

В същата минута лампата угасваше, чекмеджетата се затваряха с трясък, Филя навличаше набързо палтото си, пробиваше си път през тълпата и излизаше. Като омагьосан, аз се помъквах подире му. На завоя на стълбата удрях глава о стената и излизах на двора. Пред вратата на канцеларията стоеше камион, обвит с червена лента, а в камиона лежеше пожарникар, вперил затворени очи в есенното небе. Каската блестеше в краката му, а до главата му лежах елхови клонки. Филя, без шапка, с тържествено лице, стоеше до камиона и беззвучно даваше на Кусков, Баквалин и Клювкин някакви разпореждания.

Камионът даде сигнал и излезе на улицата. От входа на театъра веднага долетяха резките звуци на тромбони. Минувачите с вяло изумление спираха, спираше и камионът. Във входа на театъра се виждаше брадат човек с палто, размахващ диригентска палка. По нейна заповед няколко блестящи тръби огласяха улицата с гръмки звуци. После звуците секваха пак така ненадейно, както бяха

възникнали, и златните тръби и русата остра брадичка се скриваха във входа.

Кусков скачаше в камиона, трима пожарникари заставаха до ъглите на ковчега и изпроводен от напътствения жест на Филя, камионът заминаваше за крематориума, а Филя се връщаше в канцеларията.

Огромният град пулсира, сякаш целият е вълни — те ту прииждат, ту се отдръпват. Понякога вълната на Филините посетители отслабваше без всякаква видима причина и Филя си позволяваше да се отпусне в креслото, да се пошегува с някого, да се поразтъпче.

— Пък мен ме пратиха при теб — казва актьор от някакъв друг театър.

— Намерили кого да пратят — гюрултаджия — отговаря Филя и се смее само с бузи (очите на Филя никога не се смееха).

Във Филината стая влиза много хубавичка дама с великолепно ушито палто и черно-кафява лисица на раменете. Филя приветливо се усмихва на дамата и вика:

— Бонжур, Миси!

В отговор дамата радостно се смее. След нея в стаята влиза с разпасана походка около седемгодишен малчуган, със страшно надменна физиономия, изпоцапана с марципан и с три белега от нокти под окото.

Малчуганът тихо хълца през равни интервали. След малчугана влиза пълна и разстроена дама.

— Фуй, Альоша! — възкликва тя с немски акцент.

— Амалия Иванна! — тихо и заканително казва малчуганът и показва скришом на Амалия Ивановна юмрук.

— Фуй, Альош! — тихо казва Амалия Ивановна.

— А, здравей! — възкликва Филя и подава на малчугана ръка.

А той изхълцва, покланя се и удря токове.

— Фуй, Альош — шепне Амалия Ивановна.

— Какво е това под окото ти? — пита Филя.

— Аз — хълцайки, шепне малчуганът, навел глава — се сбих с Жорж.

— Фуй, Альоша — само с устни и съвсем механично шепне Амалия Ивановна.

— Се домаж!^[1] — изревава Филя и вади от масата шоколадче.

Помътнелите от шоколад очи на малчугана в миг припламват, той взима шоколадчето.

— Альоша, ти изял днес четиринайсет — плахо шепне Амалия Ивановна.

— Амалия Ивановна, не лъжете — убеден, че говори тихо, боботи малчуганът.

— Фуй, Альоша!...

— Филя, вие съвсем ме забравихте, безобразнико! — тихо възкликва дамата.

— Нон, мадам, енпосибл! — изревава Филя. — Ме ле зафер тужур!^[2]

Дамата се смее с ромолящ смях, удря Филя с ръкавица по ръката.

— Знаете ли какво — казва въодушевено дамата. — Моята Даря днес е пекла пирожки, елате на вечеря. А?

— Авек plezier!^[3] — възкликва Филя и в чест на дамата пали очите на мечката.

— Как ме изплашихте, вие сте ужасен, Филка! — възкликва дамата.

— Альоша, виж каква мечка — престорено се възхищава Амалия Ивановна, — като да бил жив!

— Пуснете ме! — креци малчуганът и се дърпа към парапета.

— Фуй, Альоша...

— Доведете и Аргуниин! — възклицава дамата, сякаш осенена от вдъхновение.

— Ил жу!^[4]

— Нека дойде след спектакъла — казва дамата, като се обръща с гръб към Амалия Ивановна.

— Же транспорт люи.^[5]

— Е, скъпи, всичко е наред. Ах, Филенка, имам към вас молба. Не можете ли да наредите там нещичко за една старица, за „Дон Карлос“? Може и на галерията. А, гълъбче?

— Шивачка? — пита Филя и гледа дамата с очи, които разбират всичко.

— Какъв сте отвратителен! — възклицава дамата. — Защо непременно шивачка? Тя е вдовица на професор и сега...

— Шие бельо — като насън казва Филя, записвайки в бележника: „Шивач. Ми. странич. галер. 13-и“.

— Как се сетихте? — възкликва дамата, разхубавена.

— Филип Филипович, викат ви в дирекцията на телефона! — реве Баквалин.

— Сега!

— Пък аз в това време ще се обадя на мъжа си — казва дамата.

Филя изскача от стаята, а дамата вдига слушалката, набира номера.

— Кабинетът на завеждащия. Е, как си? Поканих довечера Филя на пирожки. Е, нищо. Ти поспи един час. Да, и Аргунин се натрапи... Е как, не ми е удобно... Хайде, довиждане, гълъбче. Защо гласът ти е някак разстроен? Хайде, целувам те.

Потънал в изкуствената кожа на кушетката и затворил очи, аз мечтаех. „О, какъв свят... свят на наслада и спокойствие...“ Представях си жилището на тази непозната дама. Кой знае защо, ми се струваше, че това е огромно жилище, че на стената в голямото, необятно антре виси картина в златна рамка, че в стаите навсякъде блести паркет. В средната има роял, грамаден ки...

Мечтанията ми бяха прекъснати изведнъж от тих стон и куркане на черва. Отворих очи.

Малчуганът, блед като смъртник, облещил бялото на очите, седи на канапето, проснал крака на пода. Дамата и Амалия Ивановна се спускат към него. Дамата пребледнява.

— Альоша! — вика дамата. — Какво ти е?

— Фуй, Альоша! Какво ти е! — възкликва и Амалия Ивановна.

— Главата ме боли — отговаря малчуганът с вибриращ слаб баритон и шапката му се свлича върху едното око. Той изведнъж издува бузи и още повече пребледнява.

— О, божичко! — вика дамата.

След няколко минути в двора се втурва открито такси, в което лети прав Баквалин.

Извеждат под ръка малчугана от канцеларията, като му изтриват устата с кърпа.

О, чуден свят на канцеларията! Филя! Сбогом! Скоро мен няма да ме има. Спомнете си, спомнете си и вие за мен!

[1] Жалко! (фр.). ↑

[2] Не, невъзможно е, но работата! (фр.). ↑

[3] С удовольствие! (фр.). ↑

[4] Той играе (фр.). ↑

[5] Ще го доведа (фр.). ↑

ГЛАВА 12

СИВЦЕВ ВРАЖЕК

Просто не забелязах как преписахме с Торопецка пиесата. Не бях успял да помисля какво ще става сега и съдбата сама ми го подсказа.

Клювкин ми донесе писмо:

Дълбокоуважаеми Леонтий Сергеевич!...

Защо, дявол да го вземе, все им се ще да бъда Леонтий Сергеевич! Навярно се произнася по-лесно от Сергей Леонтиевич?... Впрочем това не е важно!

Трябва да прочетете пиесата си на Иван Василиевич. Във връзка с това се налага да отидете в Сивцев Вражек на 13-и, в понеделник, в 12 часа на обяд.

Ваш дълбоко предан,
Фома Стриж

Страшно се развълнувах, разбрах, че това писмо е изключително важно.

Реших така: колосана яка, синя връзка, сив костюм. Последното не беше трудно да реша, защото сивият беше единственият ми приличен костюм.

Да се държа учтиво, но с достойнство и, опазил ме господ, без сянка на угодничество.

Тринадесети, както добре си спомням, беше на другия ден и сутринта се видях в театъра с Бомбардов.

Напътствията му ми се видяха извънредно странни.

— Като минете една голяма сива къща — каза Бомбардов, — ще свиете вляво, в една сляпа уличка. Там вече лесно ще се оправите.

Портата, е лята, чугунена, къщата е с колони. Откъм улицата няма вход, ами свийте зад ъгъла към двора. Там ще видите човек с кожух, той ще ви попита: „Какво искате?“ — а вие ще му кажете само две думи: „Поканен съм.“

— Това парола ли е? — попитах. — Ами ако човека го няма?

— Там ще е — каза студено Бомбардов и продължи: — Като завиете, точно срещу човека с кожуха ще видите автомобил без колела, вдигнат на крик, а до него кофа и човек, който мие автомобила.

— Вие днес ли сте ходили там? — попитах развълнувано.

— Бях преди един месец.

— Тогава откъде знаете, че човекът ще мие автомобила?

— Той всеки ден му сваля колелата и го мие.

— Ами Иван Василиевич кога се вози с него?

— Той никога не се вози с него.

— Защо?

— Че къде ще ходи?

— Ами, да речем, в театъра?

— Иван Василиевич идва в театъра два пъти годишно на генерални репетиции и тогава му наемат файтонджията Дрикин.

— И таз добра! Че защо му е файтонджия, като си има автомобил?

— Ами ако шофьорът умре на кормилото от разрив на сърцето, а автомобилът вземе, че налети в някой прозорец, какво ще стане тогава, а?

— Извинете, ами ако конят се подплаши?

— Конят на Дрикин няма да се подплаши. Той върви само бавно. Точно срещу човека с кофата има врата. Влезте и се качете по дървената стълба. После има още една врата. Влезте. Там ще видите черен бюст на Островски. А срещу него бели колони и печка, от черна по-черна, пред която е клекнал човек с валенки и я пали.

Аз се разсмях.

— Сигурен ли сте, че непременно ще бъде там и непременно клекнал?

— Непременно — сухо отвърна Бомбардов, напълно сериозно.

— Любопитно ще е да се провери!

— Проверете. Той ще ви попита тревожно: „Къде?“ А вие ще отговорите...

— Поканен съм?

— Да, да. Тогава той ще ви каже: „Палтото си свалете тук“ — и ще се намерите в антрето, а там ще ви пресрещне фелдшерката и ще ви попита: „Вие за какво идете?“ И вие ще отговорите...

Аз кимнах.

— Иван Василиевич ще ви попита най-напред какъв е бил баща ви. Той какъв е бил?

— Вицегубернатор.

Бомбардов се намръщи.

— Е... не, това май не върви. Не, не. Кажете му: беше банков чиновник.

— А, това вече не ми харесва. Защо трябва да лъжа още от първия миг?

— Ами защото това може да го уплаши, а...

Аз само примигвах.

— ... за вас какво значение има банка ли е, не е ли. После ще ви попита какво мислите за хомеопатията. Кажете, че миналата година сте взимали капки за стомах и много са ви помогнали.

В този момент загърмяха звънци. Бомбардов се разбърза, трябваше да върви на репетиция и по-нататъшните си наставления ми даде накратко.

— Миша Панин не познавате, роден сте в Москва — в скоропоговорка изреждаше Бомбардов, — за Фома кажете, че не ви е харесал. Като почнете да говорите за пиесата, не възразявайте. Там в трето действие има изстрел, не го четете...

— Как да не го чета, като той се самоубива?

Звънците се повториха. Бомбардов хукна към сумрака, отдалеч се чу тихият му вик:

— Изстрела не четете! И хрема нямате!

Съвсем объркан от загадките на Бомбардов, точно в 12 часа бях в малката уличка в Сивцев Вражек.

На двора нямаше човек с кожух, но точно на мястото, за което казваше Бомбардов, стоеше някаква жена със забрадка. Тя ме попита: „Кого търсите?“ и ме изгледа подозрително. Думите „поканен съм“ напълно я задоволиха и аз завих зад ъгъла. Точно на посоченото място стоеше автомобил с цвят на кафе, но с колела, и един човек бършеше с парцал каросерията. До автомобила стоеше кофа и някакво шише.

Следвайки наставленията на Бомбардов, напредвах безпогрешно и се озовах пред бюста на Островски. „Е...“ — помислих си, като се сетих за Бомбардов: в печката весело пламтяха брезови цепеници, а клекнал човек нямаше. Но не успях да се усмихна, и старинната лакирана тъмна дъбова врата се отвори и от нея излезе старче с ръжен в ръка и с кърпени валенки. Като ме видя, то се уплаши и запремига. „Какво, гражданино?“ — попита то. „Поканен съм“ — отговорих, като се опивах от силата на магическите думи. Лицето на старчето просветна и то махна с ръжена към другата врата. Там висеше запалена старинна лампа. Свалих си палтото, сложих под мишница пиесата, почуках на вратата. Зад вратата веднага се чу звук от свалена верига, после се завъртя ключът в ключалката и се подаде жена с бяла кърпа и бяла престилка, „Какво искате?“ — попита тя. „Поканен съм“ — отговорих. Жената ми направи път, пусна ме да вляза и внимателно ме изгледа.

— Навън студено ли е? — попита тя.

— Не, времето е хубаво, циганско лято — отговорих.

— Хрема нямате ли? — попита жената.

Аз трепнах, като си спомних за Бомбардов, и казах:

— Не, нямам.

— Почукайте тук и влезте — каза сухо жената и изчезна. Преди да почукам на тъмната, обкована с метални ивици врата, аз се огледах.

Бяла печка, някакви огромни шкафове. Миришеше на мента и на още някаква дъхава билка. Цареше пълна тишина — и изведнъж я прекъснаха дрезгави удари на часовник. Дванадесет удара, после зад шкафа тревожно изкука кукувица.

Почуках на вратата, натиснах с ръка огромната тежка халка, вратата ме пусна в голяма светла стая.

Вълнувах се, не видях почти нищо освен канапето, на което седеше Иван Василиевич. Беше съвсем същият като на портрета, само че малко по-бодър и по-млад. Черните, леко прошарени мустаци бяха прекрасно засукани. На гърдите му висеше лорнет със златна верижка.

Иван Василиевич ме порази с очарователната си усмивка.

— Много ми е приятно — изрече той с малко завалено „р“, — седнете, моля.

И аз седнах в креслото.

— Вашето име? — попита Иван Василиевич, като ме гледаше доброжелателно.

— Сергей Леонтиевич.

— Много ми е приятно! Е, как се чувствате, Сергей Пафнутиевич? — И като ме гледаше приветливо, Иван Василиевич побарабани с пръсти по масата, на която имаше огризка от молив и чаша вода, кой знае защо, покрита с хартийка.

— Много ви благодаря, добре.

— Може би сте настинали?

— Не съм.

Иван Василиевич някак изпъшка и попита:

— Ами здравето на баща ви как е?

— Баща ми почина.

— Ужасно! — отвърна Иван Василиевич. — А кого викахте? Кой го лекуваше?

— Не мога да ви кажа точно, но струва ми се, професор... професор Янковски.

— Сбъркали сте — каза Иван Василиевич, — трябвало е да повикате професор Плетушков, тогава всичко щеше да е наред.

Изразих на лицето си съжаление, че не сме повикали Плетушков.

— А още по-добре лекуват... хм... хм... хомеопатите — продължи Иван Василиевич, — страшно помагат на всички.

— И той хвърли бърз поглед към чашата. — Вярвате ли в хомеопатията?

„Бомбардов е потресаващ“ — помислих си и занизах неопределено:

— От една страна, разбира се... Аз лично... макар мнозина и да не вярват...

— Напрасно! — каза Иван Василиевич, — петнадесет капки — и преставате да усещате каквото и да било. — Той пак изпъшка и продължи: — А вашият баща, Сергей Панфилич, какъв беше?

— Сергей Леонтиевич — любезно казах аз.

— Хиляди извинения! — възкликна Иван Василиевич. — Та какъв беше?

„Абе няма да лъжа!“ — помислих си аз и казах:

— Той беше вицегубернатор.

Тази новина прогони усмивката от лицето на Иван Василиевич.

— Тъй, тъй, тъй — загрижено каза той, помълча, побарабани и добави: — Е, да пристъпим...

Разгърнах ръкописа, покашлях се, примрях, още веднъж се покашлях и почнах да чета.

Прочетох заглавието, после дългия списък на действащите лица и пристъпих към четенето на първо действие:

— „Светлинки в далечината, потънал в сняг двор, врата към пристройка. От пристройката глухо долита «Фауст», свирен на пиано...”

Случвало ли ви се е да четете някому пиеса на четири очи? Това е много трудно, уверявам ви. Вдигах от време на време поглед към Иван Василиевич, бършех си челото с кърпата.

Иван Василиевич седеше съвсем неподвижно и ме гледаше през лорнета, без да сваля от мен поглед нито за миг. Смути ме извънредно много обстоятелството, че той нито веднъж не се усмихна, макар още в първата картина да имаше смешни места. Актьорите много се смяха, когато им ги прочетох, един дори се смя със сълзи.

А пък Иван Василиевич не само че не се смееше, но дори престана да пъшка. И всеки път, когато вдигнех към него поглед, виждах едно и също: вперения в мен златен лорнет и в него немигащите очи. Поради това почна да ми се струва, че тези смешни места съвсем не са смешни.

Така стигнах до края на първата картина и минах към втората. Сред пълната тишина се чуваше само моят монотонен глас, като че ли поп четеше над мъртвец.

Почна да ме обзема някаква апатия и желание да затворя дебелата тетрадка. Струваше ми се, че Иван Василиевич ще каже със страшен глас: „Това ще има ли някога край?“ Гласът ми преградна, от време на време прочиствах гърлото си с кашлица, четях ту с тенор, ту с глух бас, на два пъти изхвърчаха ненадейни фалцети, но и те никого не разсмяха — нито Иван Василиевич, нито мен.

Известно облекчение внесе внезапната поява на жената в бяло. Тя влезе безшумно. Иван Василиевич погледна бързо часовника. Жената подаде на Иван Василиевич чашка, Иван Василиевич глътна лекарството, отпи вода от чашата, покри я с хартийка и пак погледна часовника. Жената се поклони на Иван Василиевич с дълбок древноруски поклон и надменно излезе.

— Е, продължете — каза Иван Василиевич и аз почнах пак да чета. Далеч изкука кукувица. После някъде зад един параван иззвъня телефон.

— Извинете — каза Иван Василиевич, — обаждат ми се по важна работа от едно учреждение. Да — чу се гласът му иззад паравана, — да... Хм... хм... Това е пак работа на оная шайка. Заповядвам всичко да се пази в най-строга тайна. Довечера при мен ще дойде един верен човек и ще разработим план...

Иван Василиевич се върна и стигнахме до края на пета картина. А в началото на шестата се случи поразително произшествие. Долових с ухо как някъде се тръшна врата, чу се висок и както ми се стори, фалшив плач, вратата — не през която влязох, а друга, навярно водеща към вътрешните стаи, се разтвори широко и в стаята се втурна, изглежда, побеснял от страх, тлъст котарак на ивици. Той профуча край мен към тюленото перде, вкопчи се в него и се закатери нагоре. Тюлтът не издържа тежестта и се разкъса. Като продължаваше да раздира пердето, котаракът стигна догоре и се озърна настървено оттам. Иван Василиевич изтърва лорнета и в стаята се втурна Людмила Силвестровна Пряхина. Котаракът, само като я видя, се опита да се покатери още по-нагоре, но там беше таванът. Животното изпусна кръглия корниз и увисна вцепенено на пердето.

Пряхина се втурна със затворени очи, притиснала юмрук със смачкана и мокра кърпичка към челото си, а в другата ръка държеше дантелена кърпичка, суха и чиста. Като изтича до средата на стаята, тя падна на едно коляно, наведе глава и простря напред ръка, като пленник, който предава мечата си на победителя.

— Няма да мръдна отгук — изкрещя пискливо Пряхина, — докато не получа закрила, учителю мой! Пеликан е предател! Бог вижда всичко, всичко!

В този миг тюлтът изпраця и над котарака зейна половинметрова дупка.

— Марш! — изведнъж отчаяно извика Иван Василиевич и запляска с ръце.

Котаракът се плъзна по пердето, като го разпра до долу, и изскочи от стаята, а Пряхина зариде гръмогласно, закри очите си с ръце и извика, като се давеше в сълзи:

— Какво чувам? Какво чувам?! Нима моят учител и благодетел ме пъди?! Боже, боже! Ти виждаш?!

— Огледайте се, Людмила Силвестровна! — отчаяно завика Иван Василиевич и в това време на вратата се появи и старица, която извика:

— Милочка! Назад! Чужд!...

Сега Людмила Силвестровна отвори очи и видя моя сив костюм в сивото кресло. Тя облеци очи срещу мен и сълзите й, както ми се стори, изсъхнаха в един миг. Тя скочи, прошепна: „Господи...“ и се втурна навън. Веднага изчезна и старицата и вратата се затвори.

Ние с Иван Василиевич помълчахме. След дълга пауза той побарабани с пръст по масата.

— Е, как ви се хареса? — попита той и добави с тъга: — Пердето отиде по дяволите.

Пак помълчахме.

— Вие, разбира се, сте поразен от тази сцена? — попита Иван Василиевич и се окашля.

Окашлях се и аз, раздвижих се неспокойно в креслото и просто не знаех какво да отговоря — сцената ни най-малко не ме поразил. Веднага разбрах, че е продължение на сцената в потилнята и че Пряхина бе изпълнила обещанието си да падне в краката на Иван Василиевич.

— Това беше репетиция — изведнъж заяви Иван Василиевич, — а вие навярно си помислихте, че е просто скандал! Какво ще кажете? А?

— Изумително! — отговорих аз, свеждайки поглед.

— Ние обичаме от време на време да освежим в паметта си някоя сцена... хм... хм... етюдите са много важни. А за Пеликан не вярвайте. Пеликан е изключително доблестен и изключително полезен човек!...

Иван Василиевич погледна със съжаление пердето и каза:

— Е, да продължим!

Не можахме да продължим, защото влезе същата старица, която се бе показала на вратата.

— Леля ми, Настася Ивановна — каза Иван Василиевич.

Аз се поклоних. Симпатичната старица ме погледна приветливо, седна и попита:

— Как сте със здравето?

— Благодаря много — отговорих с поклон, — аз съм напълно здрав.

Помълчахме, лелята и Иван Василиевич погледнаха към пердето и размениха изпълнени с горчивина погледи.

— По каква работа сте дошли при Иван Василиевич?

— Леонтий Сергеевич — обади се Иван Василиевич — ми донесе пиеса.

— Чия пиеса? — попита старицата, като ме гледаше с печални очи.

— Леонтий Сергеевич самият е написал пиеса!

— А защо? — тревожно попита Настася Ивановна.

— Как защо?... Хм... хм...

— Та нима се свършиха вече и пиесите? — попита Настася Ивановна с доброжелателен укор. — Какви хубави пиеси има. И колко много! Да почнеш да ги играеш — за двадесет години не можеш ги изигра. Защо ще се мъчите да пишете?

Тя беше толкова убедителна, че не намерих какво да отвърна. Но Иван Василиевич побарабани и каза.

— Леонтий Леонтиевич е написал съвременна пиеса!

Старицата се разтревожи.

— Ние не недоволстваме от властта — каза тя.

— Че защо да недоволстваме? — подкрепих я и аз.

— А „Плодовете на просвещението“ не ви ли харесват? — тревожно-плахо попита Настася Ивановна. — Толкова хубава пиеса. И за Милочка има роля... — Тя въздъхна, стана:

— Поздравете, моля ви, баща си.

— Бащата на Сергей Сергеевич е починал — осведоми я Иван Василиевич.

— Царство му небесно — каза учтиво старицата, — той, значи, не знае, че съчинявате пиеса? А от какво умря?

— Не са повикали добър лекар — осведоми я Иван Василиевич. — Леонтий Пафнутиевич ми разказа тази печална история.

— А вашето име как е, че май не мога да разбера — каза Настася Ивановна, — ту Леонтий, ту Сергей! Да не би да разрешават вече и имената да се сменят? Тук един си смени фамилното име. Сега върви, че го разбери кой е!

— Казвам се Сергей Леонтиевич — отговорих с пресипнал глас.

— Хиляди извинения — възкликна Иван Василиевич, — аз сбърках!

— Е, няма да ви преча — обади се старицата.

— Този котарак трябва да яде бой — каза Иван Василиевич, — това не е котарак, а бандит. Изобщо не можем да се отървем от бандити — забеляза той интимно, — просто не знаем вече какво да правим!

С настъпващия сумрак дойде и катастрофата.

Аз прочетох:

— „Бахтин (на Петров). Е, сбогом! Много скоро ще ме последваш и ти...

Петров. Какво правиш?!

Бахтин (стреля в слепоочието си, пада, в далечината се чува хармони...).“

— А, това вече е излишно! — възкликна Иван Василиевич.

— Защо е нужно това? Това трябва да се махне незабавно. Но, моля ви, защо ще стреля!

— Но той трябва да свърши със самоубийство — отвърнах аз, след като се покашлях.

— Чудесно! Нека свърши, но да се прободете с кинжал!

— Но, вижте, това става през гражданската война... Кинжалите вече не са се използвали...

— Не, използвали са се — възрази Иван Василиевич, — разправяше ми този... как му беше името... забравих... че са се използвали... Махнете го този изстрел!...

Аз премълчах, като направих по този начин печална грешка, и продължих:

— „(... моника и отделни изстрели. На места се появява човек с винтовка в ръка. Луна...)“

— Боже мой! — възкликна Иван Василиевич. — Изстрели! Пак изстрели! Що за напаст! Вижте какво, Лео... вижте какво... съкратете тази сцена, тя е излишна.

— Аз смятах — казах, като се мъчех да говоря колкото може по-меко — тази сцена за главна... В нея, разбирате ли...

— Пълна заблуда! — отрязва Иван Василиевич. — Тази сцена не само не е главна, но изобщо е излишна. Защо е това? Този вашият, как

му беше името?...

— Бахтин.

— Да, да... е, той ще се намушка някъде там в далечината — Иван Василиевич замахна много силно с ръка, — а у дома му ще отиде друг и ще каже на майката — Бехтеев се намушка.

— Но майка няма — казах слисан, вперил очи в чашата с книжката.

— Непременно трябва да има! Съчинете я. Не е трудно. Отначало на човек му се струва, че е трудно — не е имало майка, и изведнъж се появява, — но това е заблуда, това е много лесно. И ето старицата ридае вкъщи, а този, който е донесъл вестта... Наречете го Иванов...

— Но героят ми е Бахтин! Той има монолози на моста... Аз смятах...

— Тъкмо, Иванов ще произнесе всичките му монолози!... Монолозите ви са добри, те трябва да останат. Иванов ще ги произнесе — ето, Петя се прободде и преди да умре, каза еди-какво си и еди-що си... Много силна сцена ще стане.

— Но какво да правя, Иван Василиевич, та аз на моста имам масова сцена... там се сблъскват масите...

— Ами да се сблъскаат зад сцената. Ние в никакъв случай не бива да присъстваме на това. Ужасно е, когато те се сблъскват на сцената! Имате късмет, Сергей Леонтиевич — каза Иван Василиевич, улучвайки един-единствен път вярно, — че не познавате един човек на име Миша Панин!... (Аз изтръпнах.) Наистина — изумителна личност! Пазим го за черни дни, току-виж, станало нещо, тогава ще го пуснем в обращение... Та и той ни намери една пиеска, „Стенка Разин“, голямо добро ни направи, няма що. Отивам в театъра, приближавам и още отдалече чувам, прозорците бяха отворени — трясък, свиркане, викове, ругатни и стрелят с пушки! Конят едва не се подплаши, помислих, че в театъра има бунт! Ужас! Оказа се, че Стриж репетирал! Казвам на Августа Авдеевна: „Ами вие, казвам, къде гледате? Вие, питам, да не би да искате мен да ме разстрелят? Ами ако тоя Стриж подпали театъра, мен няма да ме погалят с перце, нали?“ Августа Авдеевна, една наистина смела жена, и тя ми отвърща: „Убийте ме, Иван Василиевич, но с тоя Стриж не мога да изляза наглава!“ Този Стриж е цяла чума в театъра. Вие, ако го срещнете, бягайте от него колкото

може по-надалеч, накъдето ви очи видят. (Аз изтръпнах.) Е да, разбира се, всичко това става с благословията на някой си Аристарх Платонич, е, вие не го познавате, слава богу! А вие — изстрели! За тези изстрели знаете ли какво може да ни се случи? Хайде да продължим.

И ние продължихме, а когато вече се стъмваше, аз изрекох с пресипнал глас: „Край.“

И скоро ужас и отчаяние ме обзеха и ми се стори, сякаш съм построил къщичка и тъкмо съм се пренесъл в нея, и покривът се е срутил.

— Много добре — каза Иван Василиевич, когато свърших да чета, — сега трябва да почнете да работите над този материал.

Исках да извикам:

— Какво?!

Но не извиках.

А Иван Василиевич с нарастващо удоволствие почна подробно да ми разказва как да работя върху този материал. Сестрата от пиесата трябваше да бъде превърната в майка. Но тъй като сестрата имаше годеник, а петдесет и пет годишната майка (Иван Василиевич веднага я кръсти Антонина), разбира се, не можеше да има годеник, от пиесата ми изхвъркваше цяла роля, и най-важното, роля, която много ми харесваше.

Сумракът се промъкваше в стаята. Влезе за малко фелдшерката и Иван Василиевич пак пи някакви капки. После някаква сбръчкана старица донесе нощна лампа и стана вечер.

В главата ми настъпи страшна бъркотия. Чукчета удряха в слепоочията ми. От глад нещо се разбълника вътре в мен и стаята от време на време се разлюляваше пред очите ми. Но най-важното беше, че сцената на моста се изпаряваше, а с нея се изпаряваше и моят герой.

Не, навярно най-важното беше, че става, изглежда, някакво недоразумение. Пред очите ми изплува внезапно афишът, на който пиесата вече беше обявена, в джоба ми шумолеше, както ми се струваше, последната непохарчена рубла от получените срещу пиесата. Фома Стриж стоеше уж зад гърба ми и ме уверяваше, че ще пусне пиесата след два месеца, а сега ставаше съвсем ясно, че изобщо няма никаква пиеса и тя трябва да бъде написана отново от начало до край. В лудешки танц пред мен се носеха Миша Панин, Евлампия, Стриж, сценки от потилнята, но нямаше пиеса.

А след това стана нещо съвсем непредвидено и дори, както ми се стори, невероятно.

След като представи (и то много добре) как Бахтин, когото Иван Василиевич категорично прекръсти на Бехтеев, си забива ножа, той изведнъж засумтя и поведе такъв разговор:

— Ето каква пиеса бихте могли да напишете... Огромни пари можете да спечелите отведнъж. Дълбока психологическа драма... Съдбата на артистка. Че уж в някое си царство живее артистка, но цяла банда нейни врагове я гони, преследва и не я оставя на мира... А тя само се моли да бъдат опростени греховете на нейните врагове...

„И вдига скандали!“ — изведнъж в прилив на неочаквана злоба си помислих аз.

— Богу ли се моли, Иван Василиевич?

Този въпрос озадачи Иван Василиевич. Той се поизкашля и отвърна:

— Богу?... Хм... хм... Не, в никакъв случай. Не пишете „богу“... Не богу, а... на изкуството, на което е всецяло предана. А я преследва банда злодеи и тази банда я насъсква разбойникът Черномор. Кажете, че той е заминал за Африка и е предал властта си на една дама Хикс. Ужасна жена. Седи зад едно бюро и е способна на всичко. Ако седнете с нея да пиете чай, внимавайте да не ви сложи такава захар в чайчето, че...

„Божичко, та той говори за Торопецка!“ — помислих си аз.

— ... че ще сръбнете и ще опънете крака. Тя и ужасният престъпник Стриж... тоест... един режисьор...

Седях и гледах тъпо Иван Василиевич. Усмивката постепенно изчезваше от лицето му и изведнъж видях, че очите му съвсем не са добри.

— Вие, както виждам, сте упорит човек — каза той твърде мрачно и задъвка с устни.

— Не, Иван Василиевич, но просто не познавам артистичния свят и...

— Тогава го изучете! Това е много лесно. В нашия театър има такива екземпляри, че само да им се любува човек... Веднага действие и половина от пиесата са ви готови! Такива едни се мотаят, че само трепериш дали няма да отмъкне някой чифт ботуши от гримьорната, или да ти забие кама в гърба.

— Това е ужасно! — произнесох с болен глас и докоснах слепоочието си.

— Виждам, че това не ви увлича... Неподатлив човек сте! Впрочем и вашата пиеса е хубава — изрече Иван Василиевич, като ме гледаше изпитателно, — сега трябва само да я напишете и всичко ще бъде наред...

Тръгнах си с подкосени крака и бучаща глава и погледнах злобно черния Островски. Мърморех нещо, докато слизах по скърцащата дървена стълба, и пиесата, която ми беше опротивяла, тежеше в ръцете ми.

Когато излязох на двора, вятърът духна шапката от главата ми и успях да я уловя чак в една локва. От циганското лято нямаше и помен. Дъждът пръскаше на коси струи, под краката ми жвакаше, мокрите листа падаха от дърветата в градината. Във врата ми се стичаха струйки.

Вървах и шепнях някакви безсмислени проклетия срещу себе си и живота и гледах уличните лампи, които мъждиво светеха в мрежата на дъжда.

На ъгъла на някаква пресечка в една будка за вестници слабо примигваше светлинка. Вестниците, притиснати с тухла, се мокреха на дъжда и, кой знае защо, купих списанието „Ликът на Мелпомена“ с изрисуван мъж в плътно прилепнало трико, с перце на шапчицата и неискрени гримирани очи.

Моята стая ми се видя безкрайно отвратителна. Захвърлих набъбналата от вода пиеса на пода, седнах до масата и притиснах слепоочието си с ръка, за да ми помине. С другата ръка отчупвах късчета черен хляб и ги дъвчех.

Свалих ръка от слепоочието и запрелиствах овлажнелия „Лик на Мелпомена“. Вътре имаше някаква госпожица с кринолин, мярна ми се заглавието „Обърнете внимание“ и още едно — „Самозабравилият се тенор ди грация“, и изведнъж се мярна моето име. Така се изумих, че дори главата ми мина. Ето името ми се мярна още веднъж, и още веднъж, а после се мярна и Лопе де Вега. Нямаше съмнение, пред мен беше фейлетонът „На чужда кола!“ и герой на този фейлетон бях аз. Забравих съдържанието му. Помня смътно началото:

На Парнас беше скучно.

— Бе няма някой новичък да се мерне — каза с прозявка Жан-Батист Молиер.

— Да, скучно е — обади се Шекспир...

Спомням си, че след това се отваряше вратата и влизах аз — чернокос млад човек с много дебела драма под мишницата.

Подиграваха ми се, в това нямаше съмнение — присмиваха ми се злобно всички. И Шекспир, и Лопе де Вега, и ехидният Молиер, който ме питаше дали не съм написал нещо от рода на „Гартюф“, и Чехов, когото от книгите познавах като деликатен човек, но най-закачливо ме подиграваше авторът на фейлетона по име Вълкодав.

Сега ми е смешно, като си спомня, но озлоблението ми беше безкрайно. Разхождах се из стаята, чувствах се невинно оскърбен, несправедливо, без всякакво основание.

Безумните ми мечти да застрелям Вълкодав се сменяха с недоумение: какво всъщност съм виновен?

— Заради афиша! — шепнех си. — Но нима аз съм го писал? Гледай ти! — шепнех аз и си представях как Вълкодав рухва пред мен на пода, облян в кръв.

В този миг замириса на тютюнев нагар от лула, вратата изскърца и в стаята се появи Ликоспастов с мокра мушама.

— Прочете ли? — радостно попита той. — Да, братко, поздравявам те, наредили са те. Е, няма как — като си се хванал на хорото, ще те щипят. Щом го видях, и тръгнах насам, нали приятел в нужда се познава. — И той окачи своята корава като дъска мушама на пирона.

— Кой е този Вълкодав? — глухо попитах аз.

— Защо питаш?

— Ах, ти знаеш!...

— Че ти се познаваш с него.

— Никакъв Вълкодав не познавам!

— Как тъй не познаваш! Че нали аз те запознах... Спомняш ли си, на улицата... Пред оня смешен афиш... Софокъл...

Сега си спомних замисления дебеланко, който гледаше косата ми... „Черна коса!...“

— Какво съм му сторил на тоя кучи син? — попитах възбудено.

Ликоспастов поклати глава:

— Е, братко, не бива така, не бива. Какво гледам, съвсем си се забравил, съвсем си се възгордял. Какво значи това — вече никой да не посмее и думица да ти каже, така ли? Без критика няма да минеш.

— Каква критика е това?! Той се подиграва... Кой е той?

— Той е драматург — отговори Ликоспастов, — пет пиеси е написал. И е добро момче, няма защо да те е яд на него. Е, разбира се, докачен е малко. Всички са докачени.

— Че да не би аз да съм го написал този афиш? Аз ли съм виновен, че имат в репертоара си Софокъл и Лопе де Вега... и...

— Ти все пак не си Софокъл — със зловна усмивка каза Ликоспастов, — аз, братко, от двадесет и пет години пиша — продължи той, — ами на, Софокъл не съм станал. — Той въздъхна.

Почувствах, че нямам какво да отговоря на Ликоспастов. Нямам! Да му кажа: „Не си станал, защото пишеш лошо, а пък аз пиша добре!“ Може ли да се каже така, питам ви? Може ли?

Аз мълчах, а Ликоспастов продължи:

— Разбира се, че сред обществеността този афиш предизвика вълнение. Вече мнозина ме питаха. Разстройва ги това афишче! Да, впрочем не съм дошъл да споря, а като разбрах и за втория ти неуспех, дойдох да те утеша, да си поприказваме като приятели...

— Какъв неуспех?!

— Ами че на Иван Василиевич пиеската ти не му харесала — каза Ликоспастов и очите му светнаха, — чел си му я днес, разправят.

— Това пък откъде го знаят?!

— На мълвата са й бързи краката — каза с въздишка Ликоспастов, който поначало обичаше да се изразява с пословици и поговорки, — ти Настася Иванна Колдибаева познаваш ли я? — И без да дочака отговора ми, продължи:

— Почтена дама, леля на Иван Василиевич. Цяла Москва я тачи, навремето е била кумир на всички. Прочута актриса е била! А в нашата къща живее една шивачка, Ступина Ана. Та тя току-що била при Настася Ивановна, преди малко се прибра. Настася Иванна й разказала. Идва, казала, днес при Иван Василиевич някакъв нов, пиеса му чете, черен един, като бръмбар (веднага се сетих, че си ти). Не му хареса, рекла, на Иван Василиевич. Да, да. Аз нали ти казвах тогава,

спомняш ли си, като ни я чете? Казвах ти, че третото действие е изградено лековато, повърхностно е изградено, ти не се сърди, аз доброто ти мисля. Ама не ме послуша! А Иван Василиевич, той, братле, си разбира от работата, от него не можеш се скри, веднага се е ориентирал. А щом на него не му хареса, значи, пиесата няма да се играе. Та излиза, че ще си останеш само с афишчето. Ще има да ти се смеят: вижте го тоя Еврипид! Настася Ивановна каза, че си се държал много дръзко с Иван Василиевич, а? Ядосал си го? Той почнал да ти дава съвети, а ти си се нацупорил! Нацупорил се! Извинявай, но това е вече прекалено! Не се съобразяваш с положението си! Пиесата ти, разбира се, не е чак такава ценност (за Иван Василиевич), че да се цупориш...

— Да идем в някое ресторантче — тихо казах аз, — не ми се седи вкъщи. Не ми се седи.

— Разбирам! Ах, как те разбирам! — възкликна Ликоспастов. — С удоволствие. Само че... — Той отвори неспокойно портфейла си.

— Аз имам.

След около половин час седяхме в ресторант „Неапол“ до един прозорец пред лежасала покривка. Приятен блондин шеташе около нас, слагаше на масата някакви мезета, говореше умалително, краставиците наричаше „краставички“, хайвера „хайверче, разбирам“, и от него ми стана така топло и уютно, забравих, че навън е непрогледна мъгла и дори престана да ми се струва, че Ликоспастов е змия.

ГЛАВА 13

АЗ ОПОЗНАВАМ ИСТИНАТА

Няма нищо по-лошо, другари, от малодушието и неувереността в себе си. Те именно ме докараха дотам, че почнах да се замислям — дали не трябва наистина да превърна сестрата годеница в майка?

„Невъзможно е наистина — разсъждавах аз — да е казал всичко това ей тъй на. Та той ги разбира тия работи!“

И като хванах писалката, почнах да пиша нещо на листа. Признавам откровено: излезе някаква щуротия. Най-важното беше, че толкова намразих неканената майка Антонина, че щом се появише на хартията, стисках зъби. Разбира се, че нищо не можеше да излезе. Трябва да обичате героите си; в противен случай не съветвам никого да се хваща за перото — ще си имате големи неприятности, да си го знаете.

„Да си го знаете!“ — изхриптях аз, накъсах листа на парченца и се зарекох да не стъпвам в театъра. Мъчително трудно ми беше да си удържа на думата. Все пак искаше ми се да зная как ще свърши всичко това. „Не, нека те ме повикат“ — мислех си аз.

Но мина ден, мина втори, три дена, седмица — не ме викат. „Изглежда, прав беше тоя негодник Ликоспастов — мислех си, — няма да поставят пиесата. На ти сега афиш и «Примамките на Фениса»! Ах, как не ми върви!“

Но има и добри хора на тоя свят, ще кажа, подражавайки на Ликоспастов. Един ден на вратата ми се почука и в стаята влезе Бомбардов. Така му се зарадвах, че чак ме засърбяха очите.

— Всичко това трябваше да се очаква — каза Бомбардов, седнал на перваза и почуквайки с крак парното, — така и стана. Нали ви предупредих!

— Но помислете, помислете само, Пьотър Петрович! — възкличавах аз. — Как да не прочета изстрела? Как да не го прочета?!

— Е хубаво, прочетохте го! Браво! — сурово каза Бомбардов.

— Аз няма да се отрека от героя си — казах злобно.

— Не беше нужно да се отричате...

— Но моля ви!

Задъхан, разказах на Бомбардов всичко: и за майката, и за Петя, който трябваше да обсеби любимите монолози на героя, и за кинжала, който особено ме изкарваше от кожата.

— Как ви харесват такива идеи — разпалено попитах аз.

— Безсмислица — отвърна Бомбардов и, кой знае защо, се озърна.

— Ами тогава!...

— Точно затова не е трябвало да спорите — тихо каза Бомбардов, — а да отговорите така: много съм ви благодарен, Иван Василиевич, за вашите напътствия, непременно ще се постарая да ги изпълня. Не бива да се възразява, разбирате ли, или не? На Сивцев Вражек не се възразява.

— Тоест как така? Никой и никога не възразява?

— Никой и никога — натъртвайки всяка дума, отговори Бомбардов — не е възразявал, не възразява и няма да възразява.

— Каквото и да каже той?

— Каквото и да каже.

— Ами ако каже, че моят герой трябва да замине за Пенза? Или че тази майка Антонина трябва да се обеси? Или че тя пее с контраалтов глас? Или че тази печка е черна? Какво трябва да отговоря тогава?

— Че тази печка е черна.

— Ами каква ще бъде тя на сцената?

— Бяла с черно петно.

— Чудовищно, нечувано!...

— Не е чак толкова страшно, живеем някак — отвърна Бомбардов.

— Но моля ви! Нима Аристарх Платонович не може нищо да му каже?

— Аристарх Платонович не може нищо да му каже, защото Аристарх Платонович не говори с Иван Василиевич от хиляда осемстотин осемдесет и пета година.

— Как е възможно?

— Скарали са се през хиляда осемстотин осемдесет и пета година и оттогава не се срещат и не разговарят дори по телефона.

— Свят ми се вие! Но как съществува тогава театърът?

— Съществува, както виждате, и прекрасно си съществува. Те са си разделили сферите. Ако, да речем, Иван Василиевич е проявил интерес към вашата пиеса, Аристарх Платонович няма и да я погледне, и обратното. Следователно не съществува почва, върху която биха могли да се сблъскат. Много мъдра система.

— Господи! И за проклетия Аристарх Платонович е в Индия. Ако беше тук, щях да се обърна към него...

— Хм — каза Бомбардов и погледна през прозореца.

— Но невъзможно е да се работи с човек, който никого не слуша!

— Не, той слуша. Слуша трима души: Гавриил Степанович, леля си Настася Ивановна и Августа Авдеевна. Това са трите лица на земното кълбо, които могат да повлияят на Иван Василиевич. Но ако който и да било друг освен посочените лица се опита да повлияе на Иван Василиевич, ще постигне само това, че Иван Василиевич ще направи обратното.

— Но защо?!

— Той не вярва никому.

— Но това е страшно!

— Всеки велик човек си има приумици — примирително каза Бомбардов.

— Добре. Разбрах и смятам положението за безнадеждно. Ако в името на това пиесата ми да бъде поставена трябва да я обезобразя така, че да я лиша от смисъл, по-добре да не се играе! Не искам публиката да ме сочи с пръст, като види как човек от двадесетия век, който има в ръцете си пистолет, се пробожда с кинжал!

— Нямаше да ви сочи, защото нямаше да има никакъв кинжал. Вашият герой щеше да се застреля като всеки нормален човек.

Аз притихнах.

— Ако се бяхте държали кротко — продължи Бомбардов, — ако се вслушвахте в съветите, ако се бяхте съгласили и с кинжала, и с Антонина, нямаше да има нито едното, нито другото. За всичко си има пътища и начини.

— Но какви са тези начини?

— Тях ги знае Миша Панин — със задгробен глас отвърна Бомбардов.

— А сега, значи, всичко е загубено? — попитах аз, изтерзан.

— Трудничко, трудничко ще бъде — печално отговори Бомбардов.

Мина още седмица, но от театъра нямаше никакви новини. Раната ми почна постепенно да заздравява и единствено непоносимо ми беше ходенето в „Корабоплаването“ и необходимостта да пиша очерци.

Но изведнъж... О, тази проклета дума! Потъвайки в небитието, отнасям със себе си непреодолимия, малодушен страх пред тази дума. Боя се от нея, както и от думата „изненада“, както от думите „Търсят ви по телефона“, „Телеграма за вас“ или „Ако обичате, да отидете в кабинета“. Твърде добре ми е известно какво идва след тези думи.

И тъй изведнъж и съвсем внезапно на вратата ми застана Демян Кузмич, удари токове и ми връчи покана да благоволя да се явя утре в четири часа в театъра.

Утре не валеше. Утре беше ден със силен есенен студ. Потропвайки с токове по асфалта, развълнуван отивах в театъра.

Първото, което ми се хвърли в очи, беше файтонджийски кон, охранен като носорог, и спаружено старче на капрата. И без да знаая защо, разбрах тутакси, че това е Дрикин. Това ме развълнува още повече. В театъра ме порази някаква възбуда, която личеше във всичко. В канцеларията на Филя нямаше никого, а всичките му посетители, тоест по-точно най-упоритите от тях, киснеха на двора, трепереха от студ и надничаха от време на време през прозореца. Някои дори почукваха по стъклото, но безрезултатно. Потропах на вратата, тя се откряна, през пролуката се мярна окоето на Баквалин, чух гласа на Филя:

— Веднага го пусни!

И ме пуснаха. Чакащите на двора направиха опит да се вмъкнат след мен, но вратата се затвори. Аз се строполих на стълбичката, бях вдигнат от Баквалин и се озовах в канцеларията. Филя не седеше на своето място, а беше в предната стая. Филя беше с нова връзка, като сега си спомням — на капки; Филя беше избръснат някак необикновено гладко.

Той ме поздрави някак особено тържествено, но с оттенък на известна печал. Нещо ставаше в театъра, и то нещо важно, усещах го, както навярно бикът усеща, когато го карат на заколение, нещо важно, в което аз, представете си, играя главната роля.

Това пролича дори от кратките думи на Филя, отправени тихо, но заповеднически към Баквалин:

— Поемете палтото!

Поразиха ме куриерите и разпоредителите. Нито един от тях не седеше на едно място, всички бяха в състояние на тревожно движение, съвсем непонятно за непосветен човек. Демян Кузмич например притича в тръс край мен, задмина ме и се качи безшумно на балкона. Едва се скри от погледа ми, и откъм балкона изтича надолу Кусков, също в тръс, и също изчезна. През сумрачното долно фоайе претича Клюквин и кой знае защо, дръпна завесата на един от прозорците, а другите остави открити и безшумно изчезна.

Баквалин профуча край мен към бюфета по безшумното войнишко сукно, а от бюфета изтича Пакин и изчезна в залата.

— Горе, ако обичате, с мен — ми каза Филя, като ме съпровождаше учтиво.

Отивахме горе. Още някой прелетя безшумно край нас и се качи в галерията. Почна да ми се струва, че край мен сноват сенките на мъртъвци.

Когато вече се приближавахме безмълвно към вратата на потилнята, видях Демян Кузмич, застанал пред нея. Някаква фигурка в сако понечи да се устреми към вратата, но Демян Кузмич тихичко изскимтя и се разпъна на кръст пред вратата, фигурката отскочи и се стопи някъде в полумрака на стълбата.

— Пуснете го! — прошепна Филя и изчезна.

Демян Кузмич се облегна с цялата си тежест на вратата, тя ме пусна да мина и... още една врата — и се озовах в потилнята, където нямаше полумрак. На бюрото на Торопецка гореше лампа. Торопецка не пишеше, а седеше и гледеше един вестник. Тя ми кимна.

А пред вратата на директорския кабинет седеше Менажраки със зелен джемпър, с брилянтено кръстче на шията и с голяма връзка блестящи ключове на кожения лачен колан.

Тя каза „насам“ и аз се озовах в ярко осветена стая.

Първото, което забелязах, беше скъпата мебел от карелска бреза със златни инкрустации, гигантското писалище от същото дърво и черния Островски в ъгъла. На тавана пламтеше полилей, по стените пламтяха старинни лампи. Изведнъж ми се стори, че от рамките на портретната галерия са излезли портретите и напират срещу мен.

Познах Иван Василиевич, седнал на канапето пред кръгла масичка, на която имаше сладко в купичка. Познах Княжевич, познах по портретите още няколко души, между тях и подчертано представителна дама с алена блузка и кафяв, обсипан с копчета като със звезди жакет, върху който беше наметната самурена кожа. Малката шапчица беше сложена предизвикателно върху прошарената коса на дамата, очите ѝ блестяха под черните вежди, блестяха и пръстите, отрупани с тежки брилянтени пръстени.

Впрочем в стаята имаше и лица, невлезли в галерията. До облегалката на канапето стоеше същият лекар, който бе спасявал по време на припадъка Милочка Пряхина, сега той държеше чашка, а до вратата стоеше със същия страдалчески израз на лицето бюфетчията.

Голямата кръгла маса встрани беше застлана с покривка с невиджана белота. Светлините трептяха върху кристала и порцелана, светлини се отразяваха мрачно в бутилките нарзан, мярна ми се нещо червено, навярно хайвер. Многобройното общество, разположено в креслата, се раздвижи при влизането ми и в отговор на моя поклон те също ми се поклониха.

— А, Лео!... — понечи да каже Иван Василиевич.

— Сергей Леонтиевич — бързо вметна Княжевич.

— Да... Сергей Леонтиевич, заповядайте! Седнете, моля! — Иван Василиевич ми стисна здраво ръката. — Не бихте ли хапнали нещо? Или бихте желали да обядвате, да закусите? Моля, без церемонии! Ние ще почакаме. Нашият Ермолай Иванович е магьосник, само да му се каже и... Ермолай Иванович, ще се намери ли нещичко за обед?

В отговор на това магьосникът Ермолай Иванович постъпи така: изви нагоре очи, та остана само бялото, после ги върна на мястото им и ми отправи молещ взор.

— Или може би нещо за пиене? — продължи да ме гощава Иван Василиевич. — Нарзан? Лимонада? Клюквен сок? Ермолай Иванович! — сурово каза Иван Василиевич. — Имаме ли достатъчни запаси клюква? Моля ви да проверите най-точно.

В отговор Ермолай Иванович се усмихна срамежливо и сведе глава.

— Ермолай Иванович, Впрочем... хм... хм... е вълшебник. В най-тежките времена той спаси с есетра от глад целия театър! Иначе

всички до един щяха да загинат. Актьорите го обожават!

Ермолай Иванович не се възгордя от описания подвиг, напротив, някаква мрачна сянка легна върху лицето му.

С ясен, твърд, звучен глас заявих, че съм закусил и обядвал, и се отказах в категорична форма и от нарзана, и от клюквата.

— Тогава може би паста? Пастите на Ермолай Иванович са прочути в целия свят!...

Но аз с още по-звучен и по-силен глас (след това Бомбардов, на когото някои от присъстващите разказали всичко, ме имитираше и казваше: „Ами гласът ви бил един!“ — „Де какъв?“ — „Дрезгав, злобен, тънък...“) се отказах и от пастите.

— Като казахте паста — обади се изведнъж с кадифен бас един извънредно изящно облечен и вчесан блондин, седнал до Иван Василиевич, — та си спомних как се бяхме събрали у Пручевин. И най-неочаквано пристига великият княз Максимилиан Петрович... Умряхме си от смях... Иван Василиевич, вие нали познавате Пручевин? Аз после ще ви разкажа този комичен случай.

— Познавам Пручевин — отвърна Иван Василиевич, — страшен мошеник. Родната си сестра докара до просяшка тояга... И така...

В този момент вратата пусна още един човек, когото го нямаше в галерията — а именно Миша Панин. „Да, той е убиец...“ — помислих си, гледайки лицето на Миша.

— А, уважаеми Михаил Алексеевич! — възкликна Иван Василиевич и протегна ръка на влезлия. — Заповядайте! Настанете се в креслото. Позволете да ви запозная — обърна се Иван Василиевич към мен, — това е нашият скъп Михаил Алексеевич, изпълняващ у нас извънредно важни функции. А това е...

— Сергей Леонтиевич! — весело се намеси Княжевич.

— Именно той!

Без да издаваме, че вече се познаваме, и без да се отказваме от това запознанство, ние с Миша просто си стиснахме ръцете.

— И тъй, да почваме! — обяви Иван Василиевич и всички погледи се впериха в мен, та чак изтръпнах. — Кой иска да се изкаже? Иполит Павлович!

Изключително представителен човек, облечен с много вкус, с къдрици като гарваново крило, намести на окото си монокъл и насочи погледа си към мен. После си наля нарзан, изпи чашата, избърса уетата

си с копринена кърпа, поколеба се дали да пие още, изпи втора чаша и тогава заговори.

Той имаше чудесен, мек, школуван глас, убедителен и стигащ право до сърцето.

— Вашият роман, Ле... Сергей Леонтиевич, нали така? Вашият роман е много, много хубав... В него... да... как да се изразя — ораторът хвърли кос поглед към голямата маса, на която стояха бутилките с нарзан, а Ермолай Иванович веднага заситни към него и му подаде нова бутилка, — има психологическа дълбочина, изключително вярно са обрисувани героите... Да. Що се отнася до описанията на природата, в тях сте постигнали, бих казал, почти тургеневски върхове! — На това място нарзанът зашумя в чашата, ораторът изпи трета чаша и с едно движение на веждите изхвърли монокъла от околото си.

— Тези — продължи той — описания на южната природа... да... звездните нощи, украинските... после шумящият Днепър... да... както се е изразил Гогол... да... Чуден е Днепър, както помните... ами мирисът на акациите... Всичко това сте го изпипали майсторски.

Погледнах към Миша Панин — той се беше свил в креслото като пребит и очите му бяха страшни.

— Особено... да... впечатление прави това описание на горичката... и на тополите сребристите листа... нали помните?

— До ден-днешен са ми пред очите тези картини от нощта на Днепър, когато бяхме на турне — каза контраалтово дамата със самурената кожа.

— Ах, да, това пътуване — обади се басът до Иван Василиевич и се засмя, — каква пикантна история се случи тогава с генерал-губернатора Дукасов. Помните ли го, Иван Василиевич?

— Помня го. Ужасен чревоугодник! — отговори Иван Василиевич. — Но продължавайте.

— Нищо друго не може да се каже за вашия роман... да... да... освен комплименти... но... извинете ме... сцената си има свои закони!

Иван Василиевич ядеше сладко и слушаше с удоволствие речта на Иполит Павлович.

— В пиесата си не сте успели да предадете целия аромат на вашия Юг, на тези знойни нощи. Ролите са останали психологически незавършени, което се е отразило особено върху ролята на Бахтин... —

Тук ораторът, който знае защо, много се обиди, дори изпръхтя: — П... п... и аз... да... какво да ви кажа — ораторът почука с монокъла по една папка и аз познах в нея своята пиеса, — тя просто не може да се играе... извинете... — вече съвсем обидено завърши той — извинете!

Погледите ни се срещнаха. И в моя говорещият прочете, предполагам, изумление и злоба.

Работата е там, че в романа ми нямаше нито акации, нито сребристи тополи, нито шумящ Днепър, нито... с една дума, нямаше нищо подобно.

„Той не го е чел! Той не е чел моя роман — бучеше в главата ми, — а си позволява да говори за него! Той дрънка нещо за украински нощи... Защо са ме извикали тук?!“

— Кой още желае да се изкаже? — бодро попита Иван Василиевич, обхващайки с поглед присъстващите.

Настъпи неловко мълчание. Никой не пожела да се изкаже. Само откъм ъгъла се чу глас:

— Ехо-хо...

Обърнах глава и видях в ъгъла пълен възрастен човек с тъмна риза. Смътно си спомних лицето му по портрета... Очите му гледаха меко, изобщо лицето му изразяваше скука, отдавнашна скука. Когато го погледнах, той отместа очи.

— Искате да кажете нещо, Фьодор Владимирович? — обърна се Иван Василиевич към него.

— Не — отвърна оня.

Мълчанието придоби странен характер.

— Може би вие бихте желали?... — обърна се Иван Василиевич към мен.

С далеч не звучен, далеч не бодър, далеч не ясен глас — аз самият разбирам това — казах така:

— Доколкото разбрах, пиесата ми се е оказала неподходяща и моля да ми бъде върната.

Тези думи предизвикаха, който знае защо, вълнение. Креслата се раздвижиха, някой се наведе към мен иззад гърба ми и каза:

— Но защо говорите така! Извинете!

Иван Василиевич погледна сладкото, а после, с изумление, околните.

— Хм... хм... — и той забарабани с пръсти — ние приятелски ви казваме, че да играем вашата пиеса — значи да ви направим страшна пакост! Ужасна пакост! Особено ако с нея се заеме Фома Стриж. Вие самият ще си проклинате живота и нас ще прокълнете...

След пауза казах:

— В такъв случай моля да ми я върнете.

И в този миг съвсем ясно прочетох в очите на Иван Василиевич злоба.

— Ние имаме договор — чу се изведнъж глас отнякъде и иззад гърба на доктора се показва лицето на Гавриил Степанович.

— Но нали вашият театър не иска да я постави, тогава защо ви е?

Към мен се приближи лице с много живи очи зад пенснето и висок тенор каза:

— Нима ще я занесете в театъра на Шлипе? И какво ще изиграят те там? Е, хубаво, по сцената ще се разхождат наперени офицерчета. Кому е нужно това?

— Въз основа на съществуващите законоположения и тълкувания тя не може да отиде в театъра на Шлипе, имаме договор — каза Гавриил Степанович и излезе иззад гърба на доктора.

„Какво става тук? Какво искат те?“ — помислих си и усетих за първи път в живота си как нещо страшно ме души.

— Извинете — казах глухо, — но не разбирам. Вие не искате да я поставите, а казвате, че да я дам на друг театър, не мога. Тогава?

Тези думи оказаха странно въздействие. Дамата със самура размени оскърбен поглед с баса на канапето. Но най-страшно беше лицето на Иван Василиевич. Усмивката изчезна от него, гледаха ме в упор зли огнени очи.

— Ние искаме да ви спасим от страшна опасност! — каза Иван Василиевич. — От една сигурна опасност, която ви дебне.

Пак настъпи мълчание и стана толкова тягостно, че не можеше повече да се понася.

Аз почовърках малко с пръст тапицерията на канапето, станах и се поклоних. Отвърнаха ми всички с изключение на Иван Василиевич, който ме гледаше изумен. Добрах се странишком до вратата, спънах се, излязох, поклоних се на Торопецка, която гледаше с едното око в „Известия“, с другото мен, на Августа Менажраки, която прие поклона ми сухо, и излязох.

Театърът тънеше в полумрак. В бюфета се бяха появили бели петна — подреждаха масите за представлението.

Вратата на зрителната зала беше отворена, спрях за малко и надникнах. Сцената зееше пуста чак до тухлената стена в дъното. Отгоре се спускаше зелена беседка, обвита в бръшлян, отстрани през отворената огромна порта работниците, като мравки, внасяха на сцената широки бели колони.

След минута вече ме нямаше в театъра.

Тъй като Бомбардов нямаше телефон, пратих му същата вечер телеграма със следното съдържание:

„Елате помен. Без вас ще полудея, не разбирам.“

Не искаха да приемат такава телеграма и я приеха едва след като заплаших, че ще се оплача в „Корабоплаване“.

На другата вечер седяхме с Бомбардов пред наредената маса. Жената на майстора, за която вече споменавах, донесе блини.

На Бомбардов му хареса моята идея да направя помен, хареса му и стаята, приведена в пълен ред.

— Вече се успокоих — казах аз, след като гостът ми поутоли малко глада си — и искам само едно — да разбере какво беше това. Просто ме мъчи любопитство. Такива странни неща не бях виждал.

В отговор Бомбардов похвали блините, огледа стаята и каза:

— Вие трябва да се ожените, Сергей Леонтиевич. Да се ожените за някоя симпатична, нежна жена или девойка.

— Този разговор вече е описан от Гогол — отвърнах, — тъй че да не го повтаряме. Кажете ми какво беше това?

Бомбардов сви рамене:

— Нищо особено, просто съвещание на Иван Василиевич със старейшините на театъра.

— Тъй. Коя е дамата със самура?

— Маргарита Петровна Таврическа, артистка от нашия театър, от групата на най-старите или основоположниците. Известна е с това, че покойният Островски през хиляда осемстотин и осемдесета година видял как играе Маргарита Петровна — тя дебютирала — и казал: „Много добре.“

По-нататък научих от събеседника си, че всички в кабинета били от основоположниците, свикани спешно на заседание по повод моята

пиеса, и че Дрикин бил предупреден предишния ден и дълго чистил коня и мил файтона с карбол.

После попитах кой беше тоя, дето разказа за великия княз Максимилиан Петрович и за чревоугодника генерал-губернатор, и научих, че е най-младият от основоположниците.

Трябва да кажа, че отговорите на Бомбардов се отличаваха с явна съдържаност и предпазливост. Като забелязах това, помъчих се да го притисна с въпросите си така, че да изтръгна от госта си не само формални и сухи отговори като „роден еди-кога си, име и презиме еди-какво си“, но все пак някакви характеристики. Умирах от любопитство да науча нещо за хората, които се бяха събрали тогава в дирекцията. От техните характеристики трябваше да се роди, както смятах, обяснението защо се държаха така на това загадъчно заседание.

— Та тоя Горностаев (който разказа за генерал-губернатора) добър актьор ли е? — попитах аз, наливайки вино на Бомбардов.

— Ами... — отговори Бомбардов.

— Не, „ами“ не е достатъчно. Ето например за Маргарита Петровна се знае, че Островски е казал „много добре“. Все пак има на какво да се опре човек! А какво значи това „ами“. Може би Горностаев се е прославил с нещо?

Бомбардов ми хвърли крадешком изпитателен поглед, бавеше някак отговора...

— Какво да ви кажа? Хм, хм... — И като пресуши чашата си, каза: — Ето съвсем наскоро Горностаев ни порази с едно чудо... — И почна да полива блина с масло и толкова дълго го полива, че аз възкликнах:

— За бога, не ме мъчете!

— Прекрасно вино е напареули — добави все пак Бомбардов, изпитвайки търпението ми, и продължи така: — Тя тая работа стана преди четири години. Беше ранна пролет и като днес си спомням, Герасим Николаевич беше тогава някак особено весел и възбуден. Но това явно не е било на добро! Някакви планове кроеше, теглеше го нанякъде, дори се подмлади. А той, трябва да ви кажа, страстно обича театъра. Спомням си, тогава все казваше: „Ех, поизостанах аз, преди следях театралния живот на Запада, всяка година ходех в чужбина и то се знае, бях в течение на всичко, което ставаше в театрите в Германия, във Франция! Какво Франция, представяте ли си, чак в Америка съм

прескачал с цел да проуча постиженията им в театъра.“ — „Ами вие — казват му — подайте заявление и заминете.“ Усмихна се с такава една мека усмивка. „В никакъв случай — отговаря, — не са сега такива времената да подава човек заявление! Нима ще допусна заради мен държавата да харчи ценна валута? По-добре някой инженер да замине или стопански деец!“

Здрав, истински човек! Та така значи (Бомбардов вдигна чашата си към лампата, още веднъж похвали виното)... Та мина месец, настъпи вече истинска пролет. И тогава връхлетя бедата. Отишъл един ден Герасим Николаевич в кабинета на Августа Авдеевна. Мълчи. Тя го погледнала, видяла, че е разстроен, лицето му бледо като салфетка, в очите траур. „Какво ви е, Герасим Николаевич?“ — „Нищо — отговаря, — не ми обръщайте внимание.“ Приближил се към прозореца, побарабанил с пръсти по стъклото, почнал да си свирка нещо много тъжно и ужасно познато. Вслушала се — траурният марш от Шопен. Не издържала, сърцето ѝ се свило от мъка по човечеството, почнала да настоява: „Какво има? Какво се е случило?“

Обърнал се към нея, усмихнал се криво и рекъл: „Закълнете се, че никому няма да кажете!“ Тя, разбира се, веднага се заклела. „Идвам от лекар и той откри, че имам саркома на белия дроб.“ Обърнал се и излязъл.

— Да, това е лошо... — тихо казах аз и ми стана тежко на душата.

— Дума да няма! — потвърди Бомбардов. — Е, Августа Авдеевна веднага го казала под секрет на Гавриил Степанович, той — на Иполит Павлович, той — на жена си, жена му — на Евлампия Петровна; накъсо казано, след два часа дори калфите в шивашкия цех знаеха, че артистичната дейност на Герасим Николаевич е свършена и че може веднага да му се поръча венец. След три дни актьорите вече гадаели в бюфета на кого ще дадат ролите на Герасим Николаевич.

В това време Августа Авдеевна вдигнала телефона — и на Иван Василиевич. Само след три дена Августа Авдеевна се обажда на Герасим Николаевич и казва: „След малко идвам у вас.“ И наистина отишла. Герасим Николаевич лежи на дивана с китайски халат, блед като самата смърт, но горд и спокоен.

Августа Авдеевна е делова жена и направо му хвърлила на масата червения паспорт и чек.

Герасим Николаевич трепнал и казал:

— Вие сте лоши хора. Та аз не съм искал това! Какъв смисъл да умирам в чужбина?

Августа Авдеевна е издръжлива жена и истински секретар! Тя се направила, че не чува думите на умиращия, и извикала:

— Фадей!

А Фадей е верният и предан слуга на Герасим Николаевич.

И Фадей тутакси се появил.

— Влакът тръгва след два часа. Одеялото на Герасим Николаевич! Бельото му. Куфарът. Несесерът. Колата ще дойде след четиридесет минути.

Обреченият само въздъхнал, махнал с ръка.

Има някъде там — или на швейцарската граница, или в Швейцария, с една дума, в Алпите... — Бомбардов потърка челото си — с една дума, не е важно. На височина три хиляди метра над морското равнище — високопланинска клиника на световноизвестния професор Кли. Там пращат само безнадеждни случаи. Или се оправя, или мре! По-зле няма да стане, а понякога ставали чудеса. Кли настанявал такива безнадеждни на открита веранда, срещу снежните върхове, правил им някакви инжекции със саркоматин, карал ги да дишат кислород и имало случаи, когато Кли успявал да забави смъртта с цяла година.

След петдесет минути, по желание на Герасим Николаевич, колата минала край театъра и Демян Кузмич след това разправяше, че го видял как вдига ръка и благославя театъра, а после колата продължила към Белоруско-Балтийската гара.

После дойде лятото и се разнесе слух, че Герасим Николаевич починал. Е, поприказвахме, поохкахме... Но нали е лято... Актьорите вече се пръснаха, почваха турнетата... Та кой знае колко голяма скръб май нямаше... Чакахме всеки ден да докарат тялото на Герасим Николаевич... В това време актьорите се разпръснаха, сезонът свърши. А трябва да ви кажа, че нашият Плисов...

— Този симпатичният с мустаците, нали? — попитах. — Дето е в галерията?

— Точно той — потвърди Бомбардов и продължи: — Та той получи командировка за Париж да изучава театралната машинария. Получи значи веднага документите си и потегли. Плисов, трябва да ви

кажа, работи като вол, а в своя въртящ се кръг е просто влюбен. Завиждаха му страшно. Всеки го блазни да иде в Париж... „Какъв щастливец!“ — казаха всички. Щастливец или не, ама си взе документчетата и запраши за Париж точно когато дойде съобщението за смъртта на Герасим Николаевич. Плисов е голям чешит и да вземе, знаеш, да иде в Париж и да не види дори Айфеловата кула. Ентусиаст. Цялото време киснал в трюмовете под сцените, изучил всичко, каквото трябвало, купил фенери, всичко честно си изпълнил. Дошло време да си тръгва. И тогава решил най-сетне да се поразходи из Париж, поне да го зърне, преди да се прибере в отечеството. Ходил, ходил, пътувал с автобуси, с хората се разбирал най-вече с мучене, най-сетне огладнял като звяр, а бил някъде, дявол го знае къде. „Я — рекъл си — да се отбия в някое ресторантче, да хапна.“ Гледа — светлини. Разбира, че е някъде извън центъра, изглежда, няма да е скъпо. Влиза. Наистина средна работа ресторантче. Поглежда — и както си стоял, замръзнал.

Гледа: на една масичка седи със смокинг, с цвете в петелката покойният Герасим Николаевич и с него някакви две францужойки просто се превиват от смях. А пред тях на масата бутилка шампанско в кофичка с лед и някакви плодове.

Плисов се олюлял и се облегнал на рамката на вратата. „Не може да бъде — мисли си, — сторило ми се е! Не може Герасим Николаевич да е тук и да се смее така. Той може да е само на едно място, в Новодевическото гробище!“

Стои, облещил очи, срещу този човек, който така ужасно прилича на покойния, а оная става и на лицето му се изписва отначало нещо като тревога, на Плисов дори му се сторило, че е май недоволен от появата му, но после се изяснило, че Герасим Николаевич просто бял ужасно учуден. Герасим Николаевич, а бил именно той, веднага прошепнал нещо на своите францужойки и те току изчезнали.

Плисов се опомнил едва когато Герасим Николаевич го разцелувал. И веднага всичко се изяснило. Слушайки Герасим Николаевич, Плисов само възкликнал: „Ами!“ То наистина чудеса.

Докарали Герасим Николаевич в тия Алпи в такова състояние, че Кли поклатил глава и казал само: „Хм...“ Е, настанили Герасим Николаевич на оная веранда. Инжектирали му оная препарат. Сложили му кислородна възглавница. Отначало състоянието на болния се влошило, и то така се влошило, че както признали после на Герасим

Николаевич, Кли правел най-неприятни предположения за утрешния ден. Защото сърцето му отслабнало. Но утрешният ден минал благополучно. Повторили инжекцията. На другия ден бил още по-добре. А след това — просто да не повярваш. Герасим Николаевич седнал на кушетката, после си рекъл: „Я да се поразходя.“ Не само асистентите, ами и Кли опулил очи. С две думи, след още един ден Герасим Николаевич се разхождал по верандата, лицето му порозовяло, появил му се апетит... температура 36,8, пулс нормален, от болките нито следа.

Герасим Николаевич разправял, че идвали да го гледат хора от околните селища. Идвали лекари от градовете, Кли изнесъл доклад, крещял, че такива случаи стават веднъж на хиляда години. Искали да поместят снимката на Герасим Николаевич в медицинските списания, но той отказал категорично — „Не обичам да се вдига шум!“

Тогава Кли казва на Герасим Николаевич, че няма защо да седи повече в Алпите и че го праща в Париж да си отдъхне там от изживените вълнения. И ето, Герасим Николаевич се озовал в Париж. А французоите — обяснил Герасим Николаевич — били две млади местни, парижки начинаещи лекарки, които се канели да пишат статия за него. Мда, такива ми ти работи.

— Да, това е поразително! — забелязах аз. — Но все пак не разбирам как се е отървал!

— Тъкмо там е чудото я — отвърна Бомбардов, — оказа се, че в резултат още на първата инжекция саркомата на Герасим Николаевич почнала да се разсейва и се разсеяла!

Плеснах с ръце.

— Я виж ти — възкликнах. — Та нали такива случаи няма!

— Случва се веднъж на хиляда години — отвърна Бомбардов и продължи: — Но почакайте, това не е всичко. Есента пристигна Герасим Николаевич, с нов костюм, напълнял, почернял — парижките лекари го пратили след Париж и на океана. В бюфета нашите се лепяха по Герасим Николаевич като мухи — да слушат разказите му за океана, за Париж, за алпийските лекари и прочие. Е, както обикновено сезонът почна, Герасим Николаевич игра, и то прилично, и това продължи до март... А през март идва изведнъж Герасим Николаевич на репетиция на „Лейди Макбет“ с бастунче. „Какво има?“ — „Нищо, пробожда ме, кой знае защо, в кръста.“ Е, пробождало го! Ще го пободе и ще спре.

Да, ама не спира. И все се усилва... облъчване с ултравиолетови лъчи — не помага... Безсъние, не може да спи по гръб. Почна да се топи пред очите ни. Пантопон. Не помага! Отива, разбира се, на лекар. И представяте ли си...

Бомбардов направи умело пауза и такива очи, че тръпки полазиха по гърба ми.

— И представете си... докторът го прегледал, понамачкал го, попримигал... Герасим Николаевич му казва: „Докторе, не протакайте, не съм жена, толкова съм видял и патил... кажете — тя ли е?“ Тя! — лавна дрезгаво Бомбардов и пресуши чашата си. — Саркомата се появила отново! Нападнала десния бъбрек, почнала да яде Герасим Николаевич! То се знае — сензация. По дяволите репетициите, веднага — вкъщи. Е, този път беше вече по-леко. Сега имаше надежда. Пак за три дена паспорт, билет, в Алпите, при Кли. Той посрещнал Герасим Николаевич като близък. И как не! Саркомата на Герасим Николаевич направила на професора реклама в целия свят! Пак на верандата, пак инжекция — и пак същата история! След денонощие болката утихва, след две Герасим Николаевич се разхожда по верандата, а след три моли Кли — не може ли да поиграе тенис! Какво става в клиниката — не можете да си представите. Цели ешелони с болни се устремяват при Кли! Почнали да строят още една болнична сграда. Кли, толкова сдържан чужденец, целунал три пъти Герасим Николаевич и го пратил на почивка, както си му е редът, само че този път в Ница, после в Париж и накрая в Сицилия.

И пак пристигна наесен Герасим Николаевич — ние тъкмо се бяхме върнали от турне в Донбас — освежен, бодър, здрав, само костюмът му друг, миналата есен беше шоколадов, а сега сив на ситни каренца. Близо три дена разказва за Сицилия и как буржоата играят на рулетка в Монте Карло. Казва, че било отвратително зрелище. Пак сезон — и пак напролет същата история, само че на друго място. Рецидив, но под лявото коляно. Пак Кли, после Мадейра и като завършек — Париж.

Но сега вече почти нямаше вълнения по повод пристъпите на саркомата. Всички разбраха, че Кли е намерил спасителното средство. Оказа се, че с всяка изминала година под въздействието на инжекциите устойчивостта на саркомата отслабва и Кли се надява и дори е уверен, че още три-четири сезона, и организмът на Герасим Николаевич ще

почне сам да се справя с опитите на саркомата да образува ново огнище. И наистина, по-миналата година се прояви само с леки болки в синусите, но при Кли веднага изчезнала. Само че сега Герасим Николаевич е под най-строго и непрекъснато наблюдение и независимо дали има болки, или не — през април си го пращат.

— Чудо — казах аз и кой знае защо, въздъхнах.

През това време нашият пир, както се казва, навлизаше в разгара си. Главите ни се замаяха от виното напареули, разговорът потече поживо и най-важното — по-откровено. „Ти си много интересен, наблюдателен, зъл човек — мислех аз за Бомбардов — и страшно ми харесваш, но си хитър и потаен, а такъв те е направил животът в театъра...“

— Не бъдете такъв! — помолих изведнъж своя гост. — Кажете ми, защото, признавам си — тежко ми е... нима пиесата ми е толкова лоша?

— Вашата пиеса — каза Бомбардов — е хубава пиеса. И точка.

— Но защо, защо тогава станаха тези странни и страшни за мен неща в кабинета? Пиесата ли не им хареса?

— Не — каза Бомбардов с твърд глас, — напротив. Всичко стана тъкмо защото им хареса. И извънредно много им хареса.

— Но Иполит Павлович...

— Най-много се хареса именно на Иполит Павлович — тихо, но уверено натърти Бомбардов и стори ми се, долових в очите му съчувствие.

— Да полудее човек... — прошепнах.

— Няма защо да полудявате... Просто вие не знаете какво значи театър. Има сложни машини на този свят, но театърът е най-сложната...

— Говорете! Говорете! — извиках и се хванах за главата.

— Пиесата толкова се хареса, че предизвика дори паника — почна Бомбардов, — затова ви и сполетя всичко това. Щом я прочетоха, щом старейшините чуха за нея, веднага набелязаха дори разпределението на ролите. Бахтин трябваше да се играе от Иполит Павлович, Петров искаха да дадат на Валентин Конрадович.

— На кой... Вал... да не е този, дето...

— Ами да... той.

— Но извинете! — не извиках, ами изкрещях аз. — Та нали...

— Ами да, ами да... — каза явно разбиращият ме от половин дума Бомбардов. — Иполит Павлович е на шестдесет и една, Валентин Конрадович — на шестдесет и две години... Вашият най-възрастен герой Бахтин колко годишен е?

— Двадесет и осем!

— Ето на. А като разпратиха на старейшините екземпляри от пиесата, не мога да ви опиша какво стана. Такова чудо не е бивало в нашия театър през петдесетте години, откакто съществува. Те всички просто се обидиха.

— На кого? На този, който е разпределил ролите?

— Не. На автора.

Оставаше ми само да облека очи, което и направих, а Бомбардов продължи:

— На автора. И наистина, групата на старейшините е разсъждавала така: ние търсим, жадни сме за роли, ние, основоположниците, бихме се радвали да покажем цялото си майсторство в съвременна пиеса и... те ти, булка, Спасовден! Идва сивият костюм и носи пиеса, в която героите са момченца! Значи, ние не можем да я играем?! Какво, той за подигравка ли я е донесъл?! Най-младият от основоположниците — Герасим Николаевич — е на петдесет и седем.

— Но аз съвсем не претендирам пиесата ми да се играе от основоположниците! — развиках се аз. — Нека я играят младите!

— Виж го ти колко бил хитър! — възкликна Бомбардов и лицето му стана сатанинско. — Значи нека Аргунин, Галин, Елагин, Благосветлов, Стренковски да излизат, да се покланят — браво! Бис! Ура! Вижте, добри хора, колко хубаво играем! А основоположниците значи ще седят и смутено ще се усмихват — значи ние сме вече излишни? Значи нас вече могат да ни пратят в приют? Хи, хи, хи! Хитро! Хитро!

— Всичко ми е ясно! — викнах, като се мъчех да крещя и аз със сатанински глас. — Всичко ми е ясно!

— Какво неясно може да има! — отсече Бомбардов. — Иван Василиевич нали ви е казал, че годеницата трябва да се превърне в майка, тогава ще играе Маргарита Павловна или Настася Ивановна...

— Настася Ивановна?!

— Не сте театрален човек — с оскърбителна усмивка се обади Бомбардов, но защо ме оскърбяваше, не обясни.

— Кажете ми само — заговорих разпалено — на кого са искали да дадат ролята на Ана?

— На Людмила Силвестровна Пряхина, то се знае.

Изведнъж, кой знае защо, побеснях:

— Каквооо? Какво казахте?! На Людмила Силвестровна?!

— Скочих от масата. — Вие се шегувате!

— Че защо пък? — с весело любопитство попита Бомбардов.

— Колко годишна е?

— А, това, прощавайте, никой не знае.

— Ана е деветнадесетгодишна! Деветнадесет! Разбирате ли? Но дори това не е най-важното. Най-важното е, че тя не може да я играе!

— Ана ли?

— Не само Ана, а изобщо нищо.

— Но извинете!

— Не, вие извинете! Актриса, която иска да покаже как плаче потиснат и обиден човек и го представя така, че котаракът полудява и разкъсва пердето, не може нищо да играе.

— Котаракът е идиот — отвърна Бомбардов, като се наслаждаваше на беса ми, — той има затлъстяло сърце, миокардит и неврастения. Нали по цели дни лежи на кревата, не вижда хора, ами, то се знае, уплашил се е.

— Добре, котаракът е неврастеник, съгласен съм! — виках аз. — Но той има верен усет и прекрасно разбира сцената. Той е доловил фалша! Разбирате ли, отвратителния фалш. Бил е шокиран! Изобщо какво значеше цялата тая комедия?

— Станал е гаф — поясни Бомбардов.

— Какво значи тази дума?

— „Гаф“ на нашия език значи всяка бъркотия, която стане на сцената. Актьорът изведнъж сбърка текста или завесата падне не навреме, или...

— Разбрах, разбрах...

— В дадения случай и двете са направили гаф — и Августа Авдеевна, и Настася Ивановна. Първата, като ви е пустила при Иван Василиевич, без да предупреди Настася Ивановна, че ще отидете. А втората с това, че преди да пусне Людмила Силвестровна на сцената,

не е проверила има ли някого при Иван Василиевич. Августа Авдеевна, разбира се, е по-малко виновна — Настася Ивановна била отишла да купува гъби...

— Ясно, ясно — повтарях аз, като се мъчех да изтръгна от себе си мефистофелски смях, — абсолютно всичко е ясно! Та така, вашата Людмила Силвестровна не може да играе.

— Но моля ви се! Московчани твърдят, че навремето си тя е играла прекрасно...

— Лъжат вашите московчани! — извиках. — Тя представя плач и мъка, а очите ѝ са зловни! Подскача и вика „циганско лято!“, а очите ѝ са тревожни! Смее се, а на този, който я слуша, тръпки му лазят по гърба, като да са му налели нарзан във врата! Тя не е актриса!

— И все пак! Тя от тридесет години изучава знаменитата теория на Иван Василиевич за въплътяването...

— Не познавам тази теория! Според мен теорията не ѝ е помогнала!

— Ще кажете може би, че и Иван Василиевич не е актьор?

— О, не, не! Само като показва как Бахтин се промушва с кинжала — и ахнах: очите му станаха мъртви! Той се строполи върху канапето и аз видях самоубиец. Доколкото може да се съди по тази сцена, а може, както може великият певец да се познае по една изпята от него фраза, той е изключително явление на сцената! Само че просто не мога да разбера онова, което той каза за съдържанието на пиесата.

— Всичко е мъдро казано!

— Кинжалът!

— Разберете, че още щом сте седнали и сте отворили тетрадката, той вече е престанал да ви слуша. Да, да. Той е съобразявал как да разпредели ролите, как да подреди основоположниците, как да направи така, че те да играят във вашата пиеса, без да накърнят престижа си... А пък вие четете за някакви си изстрели. Работя в нашия театър от десет години и са ми казвали, че се е стреляло един-единствен път през хиляда деветстотин и първа година, и то крайно несполучливо. В пиесата на този... на, забравих... известен автор... е, няма значение... с една дума, двама нервни герои се карали за наследство, карали се, карали се, докато най-сетне единият не гръмнал в другия с пистолет, но не го улучил... Докато траели обикновените репетиции, един работник вместо изстрела пляскал с ръце, а на генералната стрелял

вече истински зад кулисите. Е, и Настася Ивановна припаднала — тя никога през живота си не била чувала изстрел, а Людмила Силвестровна изпаднала в истерия. Оттогава — край на изстрелите. В пиесата направили промяна: героят не стрелял, ами замахвал с лейка и викал: „Ще те убия, негоднико!“, и тропал с крака, а от това според Иван Василиевич пиесата само спечелила. Авторът жестоко се обидил на театъра и три години не говорил с директорите, но Иван Василиевич останал непоклатим...

Пиянската нощ течеше, моите пориви ставаха все по-слаби и аз вече не възразявах шумно на Бомбардов, а повечето задавах въпроси. След соления хайвер и съомгата в устата ни пламтеше огън, утолявахме жаждата си с чай. Стаята се изпълни с дим като мляко, през отвореното горно прозорче нахлуваше струя мразовит въздух, но тя не освежаваше, а само изстудяваше.

— Кажете ми, кажете — молех с глух, слаб глас, — защо в такъв случай, щом пиесата явно няма да мине при тях, не искат да я дам в друг театър? За какво им е? За какво?

— Хубава работа? Как за какво? Много ли ще му е приятно на нашия театър да поставят под носа му нова пиеса, и то такава, дето може да има успех! От къде на къде! Вие нали сте вписали в договора, че няма да дадете пиесата на друг театър?

Сега пред очите ми заподскачаха безброй огненозелени надписи „авторът няма право“ и някакви думи „в случай че“... и хитроумните фигурки на параграфите, спомних си кожения кабинет, стори ми се, че замириса на парфюм.

— Проклет да е! — изхриптях.

— Кой?!

— Проклет да е! Гавриил Степанович!

— Орел! — възкликна Бомбардов и зачервените му очи засвяткаха.

— Пък какъв е хрисимичък и все за душата приказва!...

— Заблуда, бълнуване, глупости, липса на наблюдателност! — възклициваше Бомбардов, очите му пламтяха, пламтеше и цигарата му, димът излизаше на кълба от ноздрите му. — Орел, кондор. Той е кацнал върху скала, вижда на четиридесет километра далеч. И само да се мерне точица, само да помръдне, той се вдига във въздуха и

изведнъж се спуска като стрела! Жален вик, хриптене... и ето вече се е вдигнал във висините и жертвата е в ноктите му!

— Вие сте поет, дявол да ви вземе! — хриптях аз.

— А вие — прошепна Бомбардов с тънка усмивка — сте зъл човек! Ех, Сергей Леонтиевич, предсказвам ви, трудно ще ви бъде...

Думите му ме уязвиха. Смятах, че съвсем не съм зъл човек, но веднага си спомних и думите на Ликоспастов за вълчата усмивка...

— Значи — казах с прозявка, — значи пиесата ми няма да бъде поставена? Значи всичко е загубено?

Бомбардов втренчено ме погледна и каза с неочаквана за него топлота в гласа:

— Пригответе се да изтърпите всичко. Няма да ви лъжа. Няма да я поставят. Освен ако стане чудо...

Вън започваше отвратително есенно мъгливо разсъмване. И въпреки гадните огризки, купищата фасове в чинийките, сред цялото това безобразие, понесен още веднъж навярно от някаква последна вълна, започнах монолога за златния кон.

Исках да покажа на моя слушател как святкат искрици по златните хълбоци на коня, как от сцената лъха студ и някакъв специфичен мирис, как през салона преминава смях... Но не това беше главното. След като в увлечението си счупих една чинийка, аз разпалено се мъчех да убедя Бомбардов, че щом съзрях коня, и веднага разбрах сцената и всичките й тайни, до най-дребните. Че много, много отдавна, може би в детинството си или може би дори преди още да съм бил роден, вече съм мечтал, смътно съм тъгувал по нея. И ето, аз дойдох!

— Аз съм нов — крещях, — аз съм нов! Аз съм неизбежният, аз дойдох!

Някакви колела се въртяха в пламтящия ми мозък, изскачаше Людмила Силвестровна, надаваше вой, махаше с дантелена кърпичка.

— Тя не може да играе! — в злобно изстъпление хриптях аз.

— Но извинете!... Та не бива...

— Моля да не ми се възразява — казах сухо, — вие сте й свикнали, а аз съм нов, погледът ми е остър и свеж! Аз я виждам цяла-целеничка...

— Но...

— И никаква те... теория няма да помогне! Ето на, оня, мъничкия, чипоносия, дето играе чиновничето, ръцете му бели, гласът пресипнал, на него теория не му трябва, и на оня, дето играе убиеца с черните ръкавици... и на него не му трябва теория!

— Аргунин... — глухо стигна до мен през завесата от дим.

— Не съществуват никакви теории! — крещях аз в пристъп на крайна самонадеяност, дори скърцах със зъби, и изведнъж съвсем неочаквано видях върху сивото си сако голямо мазно петно със залепнало парченце лук. Озърнах се безпомощно. От нощта нямаше и помен. Бомбардов угаси лампата и в синевата почнаха да се очертават всички предмети в цялото си безобразие.

Нощта беше изядена, нощта си отиде.

ГЛАВА 14

ТАЙНСТВЕНИТЕ ЧУДОТВОРЦИ

Странно е устроена човешката памет. Ето на, уж всичко това стана неотдавна, а ми е невъзможно да възстановя събитията стройно и последователно. Изпаднаха звена от веригата! Някои неща, като си ги спомням, просто запламтяват пред очите ми, а останалото се е накъсало, разпиляло и в паметта ми е останала само някаква пепел и някакъв дъждец. Впрочем то си е наистина пепел. Дъждец? Дъждец? Е, значи месецът, който почна след пиянската нощ, е бил ноември. Естествено, валише дъжд, примесен с лепкав сняг. Вие, предполагам, познавате Москва? Значи няма защо да я описвам. Много неприятно е по московските улици през ноември. И в учрежденията също е неприятно. Но това би било половин беда, лошото е, когато вкъщи е неприятно. С какво, кажете ми, се махат петна от дрехи? Какви ли не опитах, какво ли не правих. И странно: полееш го например с бензин — великолепен резултат, петното сякаш се стопява, стопява и изчезва. Човек се чувства щастлив, защото нищо не тормози така, както петно на дрехата. Мръсно, лошо, нервира. Окачиш самото на пирона, на сутринта станеш — петното си стои на мястото и мирише слабо на бензин. Същото става и след врялата вода, слабия чай, одеколона. Дяволска работа! Почваш да се ядосваш, получаваш тик, но си безпомощен. Не, явно е, че който си е лепнал веднъж петно на дрехата, ще си ходи с него чак докато изгние и бъде захвърлен завинаги самият костюм. На мен сега ми е вече все едно, но на вас ще пожелая петната да бъдат колкото може по-малко.

И тъй, вадих петното, но не го извадих, после, спомням си, все ми се късаха връзките на обувките, кашлях, ходех всеки ден в „Корабоплаване“, страдах от влагата и от безсъние, четях както ми паднеше, и дявол знае какво. А нещата се стекоха така, че около мен вече нямаше хора. Ликоспастов, кой знае защо, замина за Кавказ, моя приятел, от когото бях откраднал пистолета, го преместиха на работа в Ленинград, а Бомбардов се разболя от възпаление на бъбреците и го взеха в болница. Ходех от време на време да го видя, но на него,

разбира се, не му беше до разговори за театъра. Пък и той разбираше, естествено, че след случая с „Черен сняг“ не бива да докосва тази тема — виж бърбреците — да, защото за тях все пак могат да се кажат разни утешителни неща. Затова говорехме именно за бърбреците и дори си спомняхме на смях и за Кли, но ни беше някак тъжно.

Впрочем всеки път, когато виждах Бомбардов, аз си спомнях за театъра, но намирах у себе си достатъчно воля да не го питам за нищо. Дадох си дума изобщо да не мисля за театъра, но тази клетва, разбира се, е глупава. Невъзможно е да си забраниш да мислиш. Но можеш да си забраниш да разпитваш за театъра. И това аз си забраних.

А театърът като да беше умрял и никакъв не се обаждаше. От него не идваха никакви вести. От хората, повтарям, се откъснах. Обикалях букинистите, приляках често в сумрака, ровех из прашните списания и, спомням си, видях една чудесна картина... триумфална арка...

В това време дъждовете спряха и съвсем неочаквано сви студ. Прозорецът на моята мансарда се покри с ледени шарки и докато седях до него и стоплях с дъха си една монета, а после я отпечатвах върху заледената повърхност, разбрах, че да пишеш пиеси и да не ги поставяш, е невъзможно.

Но вечер изпод пода долиташе валс, все един и същ (някой го разучаваше), и този валс пораждаше картинки в кутийката, твърде странни и необичайни. Така например все ми се струваше, че долу има свърталище на пушачи на опиум и дори се оформяше нещо, което произволно наричах мислено „трето действие“. А именно: сивосинкав дим, жена с асиметрично лице, някакъв човек във фрак, отровен от дима, и друг човек с лимонено лице и разногледни очи, който се приближава крадешком към него с остра кама. Удар с камата, поток кръв. Фантазии, както виждате! Глупости! И къде да занеса пиеса с такава трето действие?

Аз и не записвах измисленото. Възниква, разбира се, един въпрос и той възниква преди всичко у самия мен — защо човек, който е закопал сам себе си в една мансарда, който е преживял голям неуспех и на всичкото отгоре е меланхолик (разбирам това, не се тревожете), не е направил втори опит да се самоубие?

Признавам си откровено: първият опит ми вдъхна някакво отвращение към този насилствен акт. Това, що се отнася до мен. Но

дълбоката причина, разбира се, не е тази. На всяко нещо му идва времето. Впрочем да не се разпростираме на тази тема.

А колкото до външния свят, да се откъсна напълно от него, беше невъзможно, защото, когато получавах от Гавриил Степанович по петдесет, по сто рубли, бях се абонира за три театрални списания и за „Вечерна Москва“.

Книжките на тези списания пристигаха, кажи-речи, редовно. Като преглеждах рубриката „Театрални вести“, непрекъснато се натъквах на новини за моите приятели.

Така на петнадесети декември прочетох:

„Известният писател Измаил Александрович Бондаревски завършва пиесата «Монмартърски ножове», из живота на емиграцията. Според слуховете авторът ще даде пиесата си на Стария театър.“

На седемнадесети разгърнах вестника и се натъкнах на следното съобщение:

„Известният писател Е. Агапъонов усилено работи върху комедията «Девер» по поръчка на Театъра на Задружната кохорта.“

На двадесет и втори:

„В беседа с нашия кореспондент драматургът Клинкер сподели, че пише пиеса, която има намерение да предостави на Независимия театър. Алберт Албертович събщи, че пиесата му представлява широко разгърнато платно на гражданската война при Касимово. Пиесата се нарича условно «Пристъп».“

След това сякаш заваля град: и на двадесет и първи, и на двадесет и четвърти, и на двадесет и шести. Във вестника на трета колона възмътно изображение на млад човек с необикновено мрачна глава, който сякаш иска да набоде някого с рога, и съобщение, че това е И. С. Прок. Драма. Завършва третото действие.

Жвенко Онисим. Анбакомов. Четири, пет действия.

На втори януари се обидих. Прочетох:

„Консултантът М. Панин свика в Независимия театър съвещание на група драматурзи. Тема — написване на съвременна пиеса за Независимия театър.“

Бележката беше озаглавена „Откога, откога е време!“ и в нея бяха изразени съжаление и укор спрямо Независимия театър, че само той между всички театри още не е поставил нито една съвременна пиеса, отразяваща нашата епоха. „А тъкмо той — пишеше вестникът, —

тъкмо той и най-вече той, Независимият театър, както никоой друг е в състояние да представи достойно пиеса на съвременен драматург, ако с това се заемат такива майстори като Иван Василиевич и Аристарх Платонович.“

Следваха справедливи укори и по адрес на драматурзите, които още не са си дали труд да създадат произведение, достойно за Независимия театър.

Бях свикнал да си говоря сам.

— Извинете — мърморех, нацупил обидено устни, — как така никоой не бил написал пиеса? Ами мостът? Ами хармониката? Кръвта върху изпотъпкания сняг?

Вън свистеше виелицата, а на мен ми се струваше, че там сред виелицата стои все този проклет мост, че хармониката пее и се чуват сухи изстрели.

Чаят стинеше в чашата ми, от страницата на вестника ме гледаше лице с бакенбарди. Отдолу беше поместена телеграма, пратена от Аристарх Платонович до съвещанието:

„Телом в Калкута, духом с вас.“

— Я виж ти какъв живот кипи там, боботи като водопад — шепнех с прозявка, — а аз съм като погребан.

Нощта изтича, изтича и утрешният ден, ще изтекат всичките, колкото са ми отредени, и няма да остане нищо освен несполука.

Като куцуках и разтривах болното си коляно, аз се замъквах до дивана, почвах да свалям сакото, потръпвах от студ, навивах часовника.

Така минаха много нощи, аз ги помня, но някак всичките в едно — не можех да спя от студ. А дните сякаш се заличиха от паметта ми — нищо не помня.

Така се точеше времето до края на януари и ето вече ясно си спомням един сън, който ми се присъни през нощта на двадесети срещу двадесет и първи.

Огромна зала в дворец и уж вървя през тази зала. В свещниците горят и димят свещи, тежки, мазни, златисти. Облечен съм странно, краката ми в изпънато трико, като че ли не съм в нашия век, а в петнадесетия. Вървя през залата, на колана ми — кинжал. Цялата прелест на съня беше не в това, че явно аз съм там господарят, а в кинжала, от който явно се бояха придворните, застанали край вратата.

Дори вино не може да опияни, както този кинжал, и като се усмихвах, не, като се смеех насън, вървах безшумно към вратата.

Сънят беше толкова прекрасен, че като се събудих, известно време още се смях.

И тогава на вратата се почука и аз отидох да отворя, наметнат с одеяло, като шляпах със скъсаните си чехли, и ръката на съседката се провря през пролуката и ми подаде плик. На него блестяха златните букви НТ.

Разкъсах го, той и сега лежи пред мен, разкъсан напърно (ще го отнеса със себе си!). В плика имаше лист, също със златни готически букви, и с едрият тлъст почерк на Фома Стриж пишеше:

Скъпи Сергей Леонтиевич,
Незабавно в театъра! Утре почвам да репетирам
„Черен сняг“ в 12 часа на обед.

Ваш Ф. Стриж

Седнах с разкривена усмивка на дивана, втренчен диво в листа, и си мислех за кинжала, после, кой знае защо, за Людмила Силвестровна и гледах голите си колене.

В това време на вратата се потропа властно и весело.

— Да — казах.

Сега в стаята влезе Бомбардов. Блед, прежълтял от болестта, той изглеждаше по-висок и с променен, пак от нея, глас каза:

— Вече знаете? Нарочно се отбих да ви видя.

И застана пред него в цялата си голота и нищета, влачейки по пода вехтото одеяло, аз го целунах и изтървах листа.

— Как се случи това? — попитах и се наведох към пода.

— Това дори аз не мога да разбера — отвърна ми моят скъп гост — и никой няма да го разбере, нито някога ще научи. Мисля, че са го направили Панин и Стриж. Но как са го направили — не се знае, защото то надхвърля човешките сили. С една дума, това е чудо.

ЧАСТ ВТОРА

ГЛАВА 15

Като тънка змия, проточена през целия партер, на пода лежеше електрически проводник и стигаше кой знае къде. Той подхранваше малка лампа върху масичката, сложена на средната пътека на партера. Лампата даваше точно толкова светлина, колкото да освети листа хартия върху масичката и мастилницата. Върху листа беше нарисувана чипоноса муцуна, до муцуната лежеше още прясна кора от портокал и пепелник, пълен с фасове. Шишето с вода блестеше матово извън светлия кръг.

Партерът беше така потънал в полумрак, че хората, които влизаха отвън, тръгваха пипнешком, хващаха се за облегалките на столовете, докато очите им свикнат.

Сцената беше отворена и слабо осветена отгоре, откъм чигата. На сцената имаше някакъв декор, обърнат с гръб към публиката, и на него пишеше: „Вълци и овце — 2“. Имаше едно кресло, бюро, две табуретки. В креслото седеше работник с рубашка и сако, а на едната табуретка — млад човек със сако и панталон, но препасан с ремък, на който висеше сабя с георгиевски темляк.

В салона беше задушно, навън май отдавна беше в разгара си.

Имаше антракт по време на репетиция — актьорите бяха отишли в бюфета да закусят. Аз останах. Събитията през последните месеци ми се бяха отразили, чувствах се като пребит, все ми се искаше да поседна и да седя дълго и неподвижно. Впрочем това състояние нерядко се редуваше с изблици на нервна енергия и тогава ми се искаше да се движа, да обяснявам, да говоря и да споря. Сега се намирах в първото състояние. Под абажура на лампата се стелеше гъст дим, калпачето го всмукваше и после той изчезваше някъде нагоре.

Мислите ми се въртяха все около едно и също — около моята пиеса. От деня, в който Фома Стриж ми прати съдбоносното писмо, животът ми се измени до неузнаваемост. Сякаш един човек се бе родил отново, сякаш и стаята му бе станала друга, макар да беше все същата стая, сякаш и хората, които го заобикаляха, бяха станали други, и в

град Москва той, този човек, изведнъж бе получил право на съществуване, бе придобил смисъл и дори значение.

Но мислите ми бяха приковани само към едно, към пиесата, тя запълваше всичкото ми време, дори сънищата, защото ми се присънваше вече поставена с някакви фантастични декори, присънваше ми се свалена от репертоара, присънваше ми се провалена или спечелила огромен успех. Във втория случай, спомням си, се играеше върху наклонено скеле, по което актьорите се пръскаха като бояджии, те играеха с фенери в ръце и час по час запяваха песни. Кой знае защо и авторът беше с тях, разхождаше се по несигурните дъски свободно, като муха по стена, а под него имаше липи и ябълки, защото пиесата се играеше в градина, изпълнена с възбудена публика.

В първия случай най-често ми се присънваше вариант, при който авторът, тръгнал за генералната репетиция, е забравил да си обуе панталона. Първите крачки по улицата правеше смутено, с някаква надежда, че ще успее да мине незабелязан, и дори приготвяше оправдание за минувачите — нещо за току-що взетата вана и че панталонът бил уж зад кулисите. Но положението ставаше все по-лошо и нещастният автор залепваше за тротоара, търсеше някой вестникар, не намираще, искаше да си купи палто, но нямаше пари, скриваше се в един вход и разбираше, че е закъснял за генералната...

— Ваня! — долиташе слабо от сцената — Дай жълта!

В крайната ложа на галерията, която беше до самия портал на сцената, нещо светваше, от ложата косо падаше конусовиден лъч, върху пода на сцената пламваше кръгло жълто петно, пълзеше, поемаше в себе си ту кресло с изтъркана тапицерия и облегалки с олющена позлата, ту чорлав реквизитор с дървен свещник в ръка.

Колкото повече приближаваше края на антракта, толкова повече се раздвижваше сцената. Вдигнатите високо, увиснали в безброй редици платнища под шнурбодена изведнъж оживяваха. Едно се вдигаше нагоре и оголваше изведнъж редица от хилядосвещови лампи, които ми заслепяваха очите. Друго пък, кой знае защо, слизаше надолу, но преди да стигне пода, изчезваше. В кулисите се появяваха тъмни сенки, жълтият лъч се скриваше, всмукан в ложата. Някъде ковяха с чукове. Появяваше се човек в цивилен панталон, но с шпори и звънтейки с тях, минаваше по сцената. После някой викаше, наведен към пода на сцената, свил ръка на фуния:

— Гнобин! Давай!

Тогава всичко на сцената почват почти безшумно да се предвижда в страни. Ето, тя повлече реквизитора и той се скри със своя свещник, преплуваха креслото и масата. Някой скочи върху тръгналия кръг срещу движението, забалансира, за да запази равновесие, и изчезна. Бученето се засили и на мястото на изчезналата обстановка се появиха странни, сложни дървени съоръжения от небоядисани стръмни стълби, греди и капаци. „Иде мостът“ — мислех си и, който знае защо, изпитвах вълнение всеки път, когато той заставаше на мястото си.

— Гнобин, стоп! — викаха на сцената. — Гнобин, дай назад!

Мостът спираше. После на шнурбодена, плисвайки светлина в уморените ми очи, се оголваха тумбести лампи, пак се скриваха и отгоре се спускаше грубо нацапано платно, заставаше косо. „Будката...“ — мислех си; объркан в геометрията на сцената, нервничех, мъчех се да си представя как ще изглежда всичко това, когато вместо маркирания декор, направен от каквото падне, събрано от други пиеси, ще се издигне най-сетне истински мост. В кулисите припламваха облещени прожектори с козирки, топла, жива вълна от светлина заля сцената отдолу: „Пусна рампата...“

Присвивах очи в тъмното към фигурата, която се приближаваше с енергична крачка към режисьорската маса.

„Романус иде, значи ей сега ще се случи нещо...“ — мислех си, като се пазех с длан от светлината на лампата.

И наистина, след малко над мен стърчеше раздвоена брадичка, в полумрака святкаха възбудените очи на диригента Романус. На ревера на Романус блестеше юбилейната значка с буквите НТ.

— Се нон е веро, е бен тровато^[1], а може би и по-силно дори! — почна както винаги Романус, очите му шареха, пламтяха като на вълк в степта. Романус търсеше жертва и тъй като не намери, седна до мен.

— Как ви харесва това? А? — попита ме Романус, присвивайки очи.

„Ще ме забърка сега в някакъв разговор, ох, ще ме забърка...“ — мислех си и се гърчех до лампата.

— Не, бъдете така добър и си кажете мнението — каза Романус, като ме пронизваше с поглед, — то е особено интересно, защото сте

писател и не може да се отнасяте равнодушно към безобразията, които стават тук.

„И колко умело го прави...“ — мислех си и така се измъчвах, че чак тялото ме сърбеше.

— Да удари концертмайстора, и при това жена, с тромбона по гърба? — питаше разпалено Романус. — А, не. Да има да взема! Тридесет и пет години съм на сцената, но такова нещо не бях виждал. Стриж да не мисли, че музикантите са свине и могат да се натикат в кочина! Интересно как изглежда това от писателска гледна точка?

Нямаше как да продължавам да мълча.

— Но какво е станало?

Романус само това чакаше. Със звучен глас, като се стареше да го чуят работниците, които се трупаха любопитно край рампата, Романус почна да разправя, че Стриж бил натикал музикантите в джоба на сцената, където е невъзможно да се свири по следните причини: първо — тясно е, второ — тъмно е, трето — в салона не се чува нито звук, четвърто — той няма къде да застане, музикантите не го виждат.

— Наистина, има хора — гръмогласно съобщаваше Романус, — които разбират от музика не повече, отколкото някои животни...

„Да те вземе дяволът!“ — мислех си аз.

— ... от кладенчова вода!

Усилията на Романус се увенчаваха с успех — от кабината на електротехника се чуваше кискане, подаваше се глава.

— Наистина, такива хора трябва не да се занимават с режисура, а да продават квас при Новодевическото гробище!... — крещеше забравилият се вече Романус.

Кискането се повтаряше.

По-нататък ставаше ясно, че безобразията, допуснати от Стриж, имали последствия. Тромбонистът така ударил в тъмното с тромбона концертмайстора Ана Ануфриевна Денжина по гърба, че...

— Рентгенът ще покаже как ще свърши това!

Романус добавяше, че ребра могат да се трошат не в театъра, а в кръчмата, където впрочем някои получават своето артистично образование.

Ликуващото лице на монтьора цъфна в отвора на кабината, устата му се дереше от смях.

Но Романус твърди, че тая работа няма да остане така. Той е посъветвал Ана Ануфриевна какво да прави. Ние, слава богу, живеем в съветската държава, напомняше Романус, и у нас не е позволено да се трошат ребрата на профсъюзните членове. Той е посъветвал Ана Ануфриевна да подаде заявление до профкомитета.

— Наистина, виждам по очите ви — продължи Романус, като впиваше поглед в мен и се мъчеше да ме хване в кръгчето светлина, — не сте напълно убеден, че нашият бележит председател на профкомитета разбира от музика колкото Римски-Корсаков или Шуберт.

„Ама че тип!“ — мислех си аз.

— Но моля ви се!... — казвах, като се мъчех гласът ми да звучи сурово.

— Е, не, да бъдем откровени! — възкликваше Романус, като ми стискаше ръката. — Вие сте писател! И прекрасно разбирате, че Митя Малокрошечни, ако ще двайсет пъти да е председател, едва ли ще различи обой от виолончело или Бахова fuga от фокстрота „Алилуя“.

И Романус изразяваше радостта си по повод на това, че пак добре, дето най-близкият му приятел...

— ... особено на чашка!...

Към теноровото кискане в кабината на електротехника се присъединяваше дрезгав бас. Над кабината ликуваха вече две глави.

... Антон Калошин помага на Малокрошечни да се оправя с въпросите на изкуството. То впрочем и не е трудно, защото, преди да дойде в театъра, Антон е служил в пожарната команда, където е свирил на тръба. Да не беше Антон — Романус главата си дава, — някой от режисьорите много лесно би сбъркал увертюрата към „Руслан“ с най-обикновено „Со святъши упокой“!

„Този човек е опасен — мислех аз, гледайки Романус. — Сериозно опасен. Средства за борба с него няма!“

Да не бил Калошин, можели да накарат музиканта да свири повесен на чигата с главата надолу, защото Иван Василиевич не се вестява в театъра; но въпреки това ще трябва да платят на Ана Ануфриевна за изпотрошените ѝ ребра. Романус я посъветвал да се отбие и в съюза, да разбере как гледат там на такива работи, за които наистина може да се каже:

— Се нон е веро, е бен тровато, а може би и по-силно дори!

Отзад се чуха меки стъпки, идеше избавлението.

До масата стоеше Андрей Андреевич. Андрей Андреевич беше първи помощник-режисьор в театъра и на него беше възложена пиесата „Черен сняг“.

Андрей Андреевич, пълен, набит блондин на около четиридесет години, с живи, много опитни очи, познаваше добре работата си. А тази работа беше трудна.

Андрей Андреевич, облечен по случай месец май не с обичайния тъмен костюм и жълти обувки, а със синя сатенена риза и брезентени жълтеникави обувки, се приближи към масата с неизменната папка под мишница.

Очите на Романус запламтяха по-силно и още неуспял Андрей Андреевич да нагласи папката под лампата, скандалът избухна.

Той почна с думите на Романус:

— Категорично протестирам против насието над музикантите и моля в протокола да бъде вписано това, което става!

— Какви насилия? — попита Андрей Андреевич със служебен тон и веждата му едва забележимо трепна.

— Ако поставяме пиеси, които приличат повече на опера... — почна Романус, но се усети, че авторът седи до него, и продължи, след като разкриви в усмивка обърнатото си към мен лице — което е и правилно! Защото нашият театър разбира голямото значение на музиката в драмата!... То... аз моля да бъде отредено на оркестъра място, където би могъл да свири!

— Отредено му е място в джоба — каза Андрей Андреевич, като се правеше, че разгръща папката по неотложна работа.

— В джоба? Няма ли да е по-добре в дупката на суфльора? Или в стаята на реквизиторите?

— Вие казахте, че в оркестрината не може да се свири.

— В оркестрината! — изпищя Романус. — И повтарям, че не може. И в бюфета не може за сведение.

— За сведение и аз зная, че в бюфета не може — каза Андрей Андреевич и сега потрепери другата му вежда.

— Вие знаете — отвърна Романус и като се убеди, че Стриж още го няма в партера, продължи: — Защото сте стар труженик и разбирате от изкуство, което не може да се каже за някои от режисьорите...

— Въпреки това обърнете се към режисьора. Той е проверил как звучи...

— За да провери човек как звучи, той трябва да притежава известен апарат, с помощта на който може да се провери, например уши! Но ако някому като дете...

— Отказвам да продължа разговора в такъв тон — каза Андрей Андреевич и затвори папката.

— Какъв тон?! Какъв тон? — изуми се Романус. — Обръщам се към писателя, нека той потвърди възмущението си от това как се осакатяват тук музикантите!

— Извинете... — почнах аз, срещайки изумения поглед на Андрей Андреевич.

— Не, моля ви се! — закрещя Романус на Андрей Андреевич.

— Ако помощникът, който е длъжен да познава сцената като петте си пръста...

— Моля да не ме учите как трябва да познавам сцената — каза Андрей Андреевич и скъса шнурчето на папката.

— Налага се! Налага се — с язвителна усмивка изхриптя Романус.

— Ще запиша в протокола какво говорите! — каза Андрей Андреевич.

— И аз ще се радвам, че сте го записали!

— Моля ви да ме оставите на мира! Вие дезорганизиранте работниците по време на репетиция!

— Моля да впишете и тези думи! — извика с фалцет Романус.

— Моля, не крещете!

— И аз ви моля да не крещите!

— Моля, не крещете! — повтори със святкащи очи Андрей Андреевич и изведнъж бясно изрева: — Ей, чигаджиите! Какво правите там?! — И се втурна по стълбичката на сцената.

По пътеката вече бързаше Стриж, а зад него се появиха тъмните силуети на актьорите.

Спомням си началото на скандала със Стриж.

Романус забърза насреща му, хвана го под ръка и заговори:

— Фома! Зная, че ти цениш музиката и че вината не е твоя, но те моля и настоявам помощникът да не смее да се подиграва с музикантите!

— Ей, вие, чигаджиите! — крещеше на сцената Андрей Андреевич. — Къде е Бабильов?!

— Бабильов обядва — долетя от шнурбодена глух глас.

Актьорите наобиколиха в кръг Романус и Стриж.

Беше горещо, беше месец май. Вече стотици пъти тези хора, чиито лица изглеждаха загадъчни в сумрака над абажура, бяха се мазали с грим, бяха се превъплътявали, бяха се вълнували, изтощавали... Те се бяха изморили през сезона, те нервничеха, капризничеха, заяждаха се. Романус им достави огромно и приятно развлечение.

Едрият синеок Скавронски потриваше радостно ръце и мърмореше:

— Тъй, тъй, тъй... Давай! Гръм и мълнии! Всичко си му кажи, Оскар!

Това даде резултати.

— Моля да не ми крещите! — изведнъж изрева Стриж и удари с пиесата по масата.

— Не аз, ти викаш! — изпищя Романус.

— Правилно! Гръм и мълнии! — забавляваше се Скавронски и насърчаваше ту Романус: — Правилно, Оскар! Ребрата са ни по-скъпи от всички тези спектакли! — ту Стриж: — Че актьорите да не са по-долно качество от музикантите! Ти, Фома, обърни внимание на този факт!

— Да имаше сега квас — каза с прозявка Елагин — и да не трябваше да репетираме... Но кога най-сетне ще свърши тая кавга!

Кавгата продължи още известно време, от кръга, обгръщащ лампата, се носеха викове и димът се вдигаше нагоре.

Но мен вече не ме интересуваше. Изтривайки потното си чело, аз стоях до рампата, гледах как художничката от макетния цех Аврора Госие обикаля въртящия се кръг с линейка, как я допира до пода. Лицето на Госие беше спокойно, леко печално, устните ѝ стиснати. Светлата коса на Госие ту припламваше като подпалена, когато тя се навеждаше към края на рампата, ту гаснеше и ставаше като пепел. И аз размишлявах, че всичко, което става сега, което се влачи така мъчително, всичко ще получи своя завършек...

В това време кавгата свърши.

— Хайде, момчета! Хайде! — викаше Стриж. — Губим време!

Патрикеев, Владичински, Скавронски вече се разхождаха по сцената между реквизиторите. Към сцената се отправи и Романус. Появата му не мина безследно. Той се приближи към Владичински и го попита загрижено не намира ли, че Патрикеев прекалено злоупотребява с похватите на буфоната, вследствие на което публиката ще се засмее тъкмо когато Владичински трябва да произнесе изключително важната реплика: „А аз къде ще заповядаме да отида? Аз съм самотен и болен...“

Владичински пребледня като смъртник и след минута и актьорите, и работниците, и реквизиторите се бяха строили край рампата и слушаха как си разменят ругатни отдавнашните врагове Владичински и Патрикеев. Владичински, човек с атлетическо телосложение, блед по природа, а сега още по-блед от злоба, беше свил юмруци и като се стараеше мощният му глас да звучи страшно, без да гледа Патрикеев, казваше:

— Аз ще се заема по принцип с този въпрос! Отдавна е време да се обърне внимание на циркаджиите, които с разни трикове позорят името на театъра!

Комикът Патрикеев, който на сцената играеше смешни млади хора, а в живота беше изключително чевръст, ловък и набит, се мъчеше да придаде на лицето си презрителен и в същото време страшен израз и затова очите му изразяваха печал, а лицето му — физическа болка, отговаряше с хриплив глас:

— Моля ви да не се забравяте! Аз съм актьор в Независимия театър, а не кинозаятчия като вас!

Романус стоеше зад кулисите и очите му святкаха доволно, гласът на Стриж, който викаше от първите редове, надвикваше гласовете на спорещите:

— Спрете незабавно! Андрей Андреевич! Звънете на Строев да побърза! Къде е той? Вие ми проваляте производствения план!

Андрей Андреевич натискаше с привично движение копчетата върху таблото пред мястото на помощника и някъде далеч зад кулисите, и в бюфета, и във фойето тревожно и пронизително звъняха звънци.

А в това време Строев, който се беше разбърбил в потилнята на Торопецка, бързаше към салона, като вземаше по две стъпала. На сцената той влезе не през салона, а отстрани, през вратата към сцената,

промъкна се до мястото на помощника, а оттам на рампата, като подрънкваше тихичко с шпорите, сложени на цивилни обувки, и майсторски се запреструва, че отдавна е дошъл.

— Къде е Строев? — виеше Стриж. — Звънете му, звънете! Настоявам кавгата да бъде прекратена!

— Звъня! — отговаряше Андрей Андреевич. В този момент той се обърна и видя Строев. — Звъня ви да побързате! — сурово каза Андрей Андреевич и звънът в театъра тутакси утихна.

— На мен? — обади се Строев. — Защо трябва да ме викате със звънци? Аз съм тук от десет минути, ако не и четвърт час... минимум... Мама... миа... — Той прочисти гърлото си с кашлица.

Андрей Андреевич пое въздух, но не каза нищо, само го погледна многозначително. А поетия въздух използва, за да извика:

— Моля излишните да слязат от сцената! Започваме!

Всичко се успокои, реквизиторите си отидоха, актьорите се пръснаха по местата си. Зад кулисите Романус поздрави шепнешком Патрикеев, че така мъжествено и правдиво е възразил на Владичински — отдавна било време да го поставят на мястото му.

[1] И да не е истина, добре е намерено (итал.). ↑

ГЛАВА 16

СПОЛУЧЛИВА ЖЕНИТБА

През юни стана още по-горещо, отколкото през май.

Това съм запомнил, а останалото по някакъв странен начин се е размазало в паметта ми. Впрочем никакви откъслеци са останали. Спомням си например файтона на Дрикин пред входа на театъра, самия Дрикин на капрата в сив ватен кафтан и учудените лица на шофьорите, които трябваше да заобикалят файтона на Дрикин.

Спомням си още голяма зала, в която бяха сложени в безредие столове, на столовете седяха актьори. А около маса, покрита със сукно — Иван Василиевич, Стриж, Фома и аз.

През този период опознах Иван Василиевич по-отблизо и мога да кажа, че помня това време като много напрегнато. Причината е, че бях насочил всичките си усилия, за да направя на Иван Василиевич добро впечатление, и си имах много грижи.

През ден давах на Дуся сивия си костюм да го изглади и редовно ѝ плащах по десет рубли за това.

Намерих един вход, към който беше долепена паянтова стаичка, направена сякаш от картон, и от някакъв набит човек с два брилянтени пръстена на ръцете купих двадесет колосани якички и всеки ден, като тръгнах за театъра, си слагах чиста. Освен това, вече не във вход, а в държавен универсален магазин закупих шест ризи: четири бели и една на лилави райета, една на синкави каренца, осем вратовръзки с различен десен. От някакъв човек, който независимо от времето седеше без шапка на един ъгъл в центъра на града до стойка с накачени по нея връзки за обувки, се снабдих с две бурканчета жълта боя и сутрин взимах от Дуся четката и чистех жълтите си обувки, а после ги лъсках с пешовете на халата си.

Тези неимоверни, чудовищни разходи ме докараха дотам, че за две нощи съчиних малък разказ, озаглавен „Бълха“, и с този разказ в джоба обикалях в свободното от репетиции време редакциите на седмичните списания и на вестниците и се опитвах да го продам. Почнах от „Корабоплаването“, където харесаха разказа, но отказаха да

го поместят по съвсем основателната причина, че той няма нищо общо с речното корабоплаване. Дълго и скучно ще бъде да разказвам как обикалях редакциите и как ми отказваха. Спомням си само, че, кой знае защо, навсякъде ме посрещаха неприязнено. Особено добре съм запомнил някакъв пълен човек с пенсне, който не само че отхвърли решително моето произведение, но ми прочете нещо като конско евангелие.

— Във вашия разказ се долавя намигане — каза ми пълният човек и видях, че той ме гледа с отвращение.

Трябва да се оправдая. Пълният се заблуждаваше. В разказа нямаше никакво намигане, но (сега мога да направя това) трябва да си призная, че разказът беше скучен, нелеп и издаваше автора си напълно; авторът не умееше да пише разкази, нямаше необходимата дарба за това.

Въпреки това стана чудо. След като обикалях с разказа в джоба три седмици и след като ходих на „Варварка“, „Воздвиженка“, на „Нистие Пруди“, на Страстния булевард и дори, спомням си, на „Плюшчиха“, неочаквано продадох съчинението си в малката уличка „Златоустинска“, която излиза на „Мясницка“, ако не се лъжа, на петия етаж, на някакъв човек с голяма бенка на бузата.

Като получих пари и запуших огромната дупка, аз се върнах в театъра, без който вече не можех да живея, както морфинистът без морфин.

С горчивина в душата трябва да призная, че всичките ми усилия отидоха на вятъра и дори, за мой ужас, дадоха обратен резултат. Буквално с всеки изминал ден все по-малко и по-малко се харесвах на Иван Василиевич.

Би било наивно да се мисли, че залагах всичко на жълтите обувки, в които се отразяваше пролетното слънце. Не! Това беше хитра, сложна игра, в която влизаше например такъв похват като произнасянето на думите с тих глас, дълбок и проникновен. Този глас се придружаваше от прям, открит, честен поглед и лека усмивка на устните (съвсем не угодническа, а простидушна). Бях идеално вчесан, така избръснат, че при прокарване на долната част на китката по бузата не се усещаше ни най-малката грапавина, съжденията, които произнасях, бяха кратки, умни, поразяващи с познаването на въпроса — но нищо не излизаше. Отначало Иван Василиевич се усмихваше,

когато ме срещаше, после взе да се усмихва все по-рядко и по-рядко и най-сетне изобщо престана да се усмихва.

Тогава почнах нощем да репетирам. Взимах малко огледалце, слагах го пред себе си, отразявах се в него и почвах да говоря:

— Иван Василиевич, вижте какво: според мен кинжалът не може да бъде използван...

И всичко вървеше от добре по-добре. На устните ми трептеше пристойна и скромна усмивка, погледът ми в огледалото беше пряк и умен, челото ми беше чисто, пътят минаваше като бял конец през черната ми глава. Всичко това не можеше да не даде резултат и все пак ставаше все по-зле и по-зле. Аз изнемогнах, слабеех и малко позанемарих външността си. Позволявах си да слагам по два пъти една и съща якичка.

Една нощ реших да направя проверка и произнесох монолога си без огледалото, а после изкривих очи, надникнах крадешком за проверка в огледалото и се ужасих.

Гледаше ме лице с намръщено чело, озъбено и с очи, в които се четеше не само тревога, но и задна мисъл. Хванах се за главата, разбрах, че огледалото ме бе подлъгало и измамило и го захвърлих на пода. От него изскочи триъгълно парче. Казват, че е лош знак, ако се строши огледало. А какво да се каже за безумец, който сам чупи своето огледало?

— Кретен, кретен — извиках аз и тъй като говоря със завалено „р“, стори ми се, че в нощната тишина изграчи врана, — значи, биваше ме само пред огледалото, но щом го магнах, престанах да се контролирам и лицето ми се оказа подчинено на моята мисъл и... ех, дявол ме взел!

Не се съмнявам, че записките ми, ако изобщо попаднат в нечии ръце, ще направят на читателя не много приятно впечатление. Той ще си помисли, че пред него стои лукав, двуличен човек, който с някаква користна цел се е стремил да направи на Иван Василиевич добро впечатление.

Не бързайте да съдите. Сега ще ви кажа каква беше користта.

Иван Василиевич упорито и настойчиво се мъчеше да изхвърли от пиесата онази сцена, в която се самоубива Бахтин (Бехтеев), където светеше луна, където свиреха на хармоника. Но аз знаех, виждах, че тогава пиесата ще престане да съществува. А тя трябваше да

съществува, защото знаех, че в нея има истина. Характеристиките, дадени на Иван Василиевич, бяха пределно ясни. Да, признавам, те бяха излишни. аз го опознах и разбрах още през първите дни и ми беше ясно, че никаква борба с Иван Василиевич не е възможна. Оставаше ми един-единствен изход: да направя така, че той да ме изслуша. Естествено, за това бе необходимо той да вижда пред себе си приятен човек. Ето защо седях пред огледалото. Мъчех се да спася изстрела, исках хората да чуят как страшно пее хармониката на моста, когато върху снега под луната се разлива кървавото петно. Искаше ми се да видят черния сняг. Нищо повече не исках.

И отново заграчи враната:

— Кретен! Трябваше да проумееш главното! Как можеш да се харесаш на един човек, ако той самият не ти харесва? Ти какво си мислиш? Че ще измамиш някого? Ти си настроен против него, а ще се мъчиш да внушиш симпатия към себе си? Никога няма да успееш, колкото и да се превземаш пред огледалото.

А Иван Василиевич не ми харесваше. Не ми хареса и леля му Настася Ивановна, никак не ми хареса и Людмила Силвестровна. А това са неща, които се чувстват!

Файтонът на Дрикин означаваше, че Иван Василиевич идва в театъра на репетициите на „Черен сняг“.

Всеки ден по обед Пакин дотичваше с лек тръс в тъмния партер, усмихнат от ужас и с галоши в ръцете. След него вървеше Августа Авдеевна с карирано одеяло в ръце. След Августа Авдеевна — Людмила Силвестровна с тетрадка и дантелена кърпичка.

В партера Иван Василиевич си обуваше галошите, сядаше на режисьорската маса, Августа Авдеевна намяташе върху раменете на Иван Василиевич одеялото и на сцената започваше репетиция.

През време на репетицията Людмила Силвестровна, която се настаняваше близо до режисьорската маса, записваше нещо в тетрадката и от време на време издаваше възклицания на възхита — тихичко.

Вече дойде време да дам обяснение. Причината за моята неприязън, която се мъчех глупаво да скрия, беше съвсем не в одеялото или в галошите и дори не в Людмила Силвестровна, а в това, че Иван Василиевич, който от петдесет години се занимаваше с режисура, бе

изобретил широко известна и според всеобщото мнение гениална теория за това как актьорът трябва да готви ролята си.

Нито за миг не се съмнявам, че теорията беше наистина гениална, но ме докара до отчаяние прилагането на тази теория на практика.

Залагам си главата, че ако доведях отнякъде на репетиция непосветен човек, той би се изумил безкрайно.

Патрикеев играеше в пиесата ми роля на дребен чиновник, влюбен в жена, която не му отговаря с взаимност.

Ролята беше смешна и Партикеев я играеше извънредно смешно и с всеки ден все по-хубаво. Беше толкова добър, че почна да ми се струва — не, това не е Патрикеев, а именно онзи чиновник, когото бях измислил. Патрикеев е съществувал пред чиновника и аз по някакво чудо съм го налучкал.

Щом файтонът на Дрикин се появи пред театъра и Иван Василиевич бе загърнат в одеялото, почна работа именно с Патрикеев.

— Е, да започваме — каза Иван Василиевич.

В партера се възцари благоговейна тишина и развълнуваният Патрикеев (вълнението му се изрази в това, че очите му станаха плачливи) изигра с актрисата сцената на любовното обяснение.

— Тъй — каза Иван Василиевич и очите му заблестяха живо през стъклата на лорнета, — това нищо не струва.

Ахнах в душата си и в стомаха ми нещо се скъса. Не си представях, че е възможно да се изиграе поне мъничко по-добре, отколкото го бе изиграл Патрикеев. „И ако той постигне това — помислих си, гледайки с уважение Иван Василиевич, — ще призная, че наистина е гениален.“

— Нищо не струва — повтори Иван Василиевич, — на какво прилича това? Някакви фокуси и непрекъснато преиграване. Как се отнася той към тази жена?

— Обича я, Иван Василиевич! Ах, колко я обича! — завика Фома Стриж, който следеше цялата тази сцена.

— Добре — обади се Иван Василиевич и пак се обърна към Патрикеев: — А вие помислили ли сте върху това какво значи пламенна любов?

В отговор Патрикеев измънка дрезгаво нещо от сцената, но какво именно — беше невъзможно да се разбере.

— Пламенната любов — продължи Иван Василиевич — се изразява в това, че мъжът е готов на всичко заради любимата — и заповяда: — Дайте тук един велосипед!

Заповедта на Иван Василиевич бе посрещната от Стриж с възторг и той завика тревожно:

— Ей, реквизиторите! Велосипед!

Реквизиторът докара на сцената поовехтял велосипед с олющена рамка. Патрикеев го погледна плачливо.

— Влюбеният прави всичко в името на своята любима — говореше звучно Иван Василиевич, — яде, пие, ходи и се вози...

Замирайки от любопитство и интерес, надникнах в карираната тетрадка на Людмила Силвестровна и видях, че тя пише с детски почерк: „Влюбеният прави всичко в името на своята любима...“

— ... та ето, бъдете така добър да се повозите с велосипеда заради вашето любимо момиче — разпореди се Иван Василиевич и лапна ментово бонбонче.

Не откъсвах поглед от сцената. Патрикеев се натовари върху съоръжението, актрисата, изпълняваща ролята на възлюбената, седна в едно кресло, притискайки към корема си огромна лакирана старомодна чанта с пискюли. Патрикеев натисна педалите и заобикаля неуверено около креслото, поглеждайки с едно око към дупката на суфльора, в която се страхуваше да не падне, и с другото — към актрисата.

В салона всички се заусмихваха.

— Нищо подобно — заяви Иван Василиевич, когато Патрикеев спря, — какво сте облещили очи в реквизитора? Вие заради него ли карате колело?

Патрикеев потегли отново, този път втренчил и двете очи в актрисата, но не можа да завие и се озова зад кулисите.

Когато го върнаха, хванали велосипеда за кормилото, Иван Василиевич не призна и втория опит за сполучлив, и Патрикеев опита трети път, извил глава към актрисата.

— Ужасно! — каза с горчивина Иван Василиевич. — Мускулите са напрегнати, вие не си вярвате. Отпуснете мускулите, охлабете ги! Главата ви е неестествена, такава глава не убеждава.

Патрикеев потегли с наведена глава, гледайки изпод вежди.

— Халосен курс, вие карате празен, вие не сте изпълнен с вашата възлюблена.

И Патрикеев потегли пак, и после пак. Единият път подкара с ръка на кръста и с дързък поглед, отправен към любимата. Като въртеше кормилото с една ръка, той направи рязък завой и налетя на актрисата, с мръсната гума ѝ изцапа полата и тя уплашено извика. Извика и Людмила Силвестровна в партера. След като се осведоми не е ли ранена актрисата и не ѝ ли е нужна медицинска помощ и като разбра, че нищо страшно не се е случило, Иван Василиевич прати отново Патрикеев да обикаля в кръг и той направи много обиколки, докато най-сетне Иван Василиевич не се осведоми не е ли уморен, Патрикеев отвърна, че не се е изморил, но Иван Василиевич каза, че вижда, че Патрикеев е изморен, и го освободи.

На мястото на Патрикеев дойдоха група гости. Отидох в бюфета да пуша и когато се върнах, видях, че чантата на актрисата е на пода, а тя самата седи върху ръцете си, същото са направили и тримата гости и гостенката, същата онази Вешнякова, за която беше писано от Индия. Те всички се опитваха да произнесат репликите, които бяха в пиесата на това място, но все не можеха да продължат, защото Иван Василиевич всеки път спираше произнеслия нещо и обясняваше къде е грешката му. Затрудненията и на гостите, и на Патрикеевата възлюблена се увеличаваха от това, че всеки миг им се искаше да си измъкнат ръцете и да направят жест.

Като видя моето изумление, Стриж ми обясни шепнешком, че Иван Василиевич нарочно е лишил актьорите от ръце, за да свикнат да влагат смисъла в думите и да не си помагат с ръцете.

Препълнен с впечатления от новите, чудни неща, аз се връщах след репетицията вкъщи и разсъждавах така:

Да, всичко това е странно. Но е странно само защото съм профан в тези неща. Всяко изкуство си има свои закони, тайни и похвати. На дивака например ще му се види смешно и странно, че човек си чисти зъбите с четка, пълнейки устата си с тебешир. На непросветения му изглежда чудно, че лекарят, вместо да пристъпи веднага към операцията, прави с болния един куп странни неща, например взима кръв за изследване и тям подобни.

Най-силно жадувах да видя на следващата репетиция края на историята с велосипеда, тоест ще успее ли Патрикеев да се вози „за нея“.

Но на следния ден никой не обели зъб за велосипеда и аз видях други, не по-малко чудни неща. Същият Патрикеев трябваше да поднесе букет на възлюбената. С това почнаха в дванадесет часа по обед и продължиха до четири.

При това поднасяше букета не само Патрикеев, но подред и всички останали: и Елагин, който играеше генерала, и дори Адалберт, който изпълняваше ролята на главатар на бандитска шайка. Това много ме учуди. Но Фома и този път ме успокои, като ми обясни, че Иван Василиевич постъпва както винаги извънредно мъдро, като обучава отведнъж цял куп хора на някакъв сценичен похват. И наистина Иван Василиевич придружаваше урока с интересни и поучителни разкази за това как трябва да се поднася букет на дамите и кой как е поднасял. Сега научих, че най-добре са правели това пак същият онзи Комаровски-Бионкур (Людмила Силвестровна възкликна, нарушавайки дисциплината на репетиция: „Ах, да, да, Иван Василиевич, не мога да го забравя!“) и един италиански баритон, с когото Иван Василиевич се запознал в Милано през 1889 година.

Аз наистина не познавам този баритон, но мога да кажа, че най-добре поднасяше букет самият Иван Василиевич. Той се увлече, качи се на сцената и показа близо тринадесет пъти как трябва да се поднася този приятен подарък. Изобщо почнах да се убеждавам, че Иван Василиевич е изключителен и наистина гениален актьор.

На другия ден закъснях за репетицията и когато дойдох, видях, че на сцената седят една до друга на столове Ольга Сергеевна (актрисата, която играеше героинята) и Вешнякова (гостенка), и Елагин, и Владичински, и Адалберт, и няколко души, които не познавах, и по командата на Иван Василиевич „едно, две, три“ вадят от джобовете невидими портфейли, броят в тях невидими пари и ги скриват пак.

Когато този етюд свърши (а поводът за него бил, че в тази картина Патрикеев брой пари), почна друг етюд. Андрей Андреевич извика на сцената цял куп хора, те седнаха на столовете и почнаха с невидими писалки върху невидима хартия и маси да пишат писма и да ги залепват (пак заради Патрикеев). Същината беше в това, че писмото трябваше да бъде любовно.

Този етюд се запомни с едно недоразумение: между пишещите по погрешка попадна един реквизитор.

Иван Василиевич, който насърчаваше излизащите на сцената и не познаваше добре по лице новопостъпилите тази година в дублиращия състав, въввлече в съчиняването на въздушното писмо и младия къдрокос реквизитор, който се мотаеше в края на сцената.

— А вие какво чакате — завика му Иван Василиевич, — специална покана ли искате?

Реквизиторът седна на един стол и почна заедно с всички да пише във въздуха и да си плюнчи пръстите. Според мен правеше го не по-зле от останалите, но се усмихваше сконфузено и беше се изчервил.

Това предизвика рязката забележка на Иван Василиевич:

— Тоя веселяк от края кой е? Как се казва? Той иска може би да постъпи в цирка? Какво е това несериозно държане!

— Той е реквизитор! Реквизитор е, Иван Василиевич! — застана Фома и Иван Василиевич притихна, а реквизитора го пуснаха да си върви по живо, по здраво.

И се заредиха дни на непрекъснат труд. Много нещо ми видяха очите. Видях как тълпа актьори, предвождана от Людмила Силвестрова (която впрочем не участваше в пиесата), тичаше с викове по сцената и се залепваше за невидими прозорци.

Защото в същата картина, където бяха и букетът, и писмото, имаше сцена, когато героинята ми изтичва до прозореца, защото е съзряла през него далечни отблясъци от пожар.

И това бе дало повод за голям етюд. Този етюд се разрасна неимоверно и ще кажа откровенно, накара ме да изпадна в най-мрачно настроение.

Иван Василиевич, в чиято теория фигурираше между другото и откритието, че на репетициите текстът не играе никаква роля и че характерите в пиесата трябва да се изграждат, като се играе свой собствен текст, Иван Василиевич бе заповядал на всички да преживяват заревото на пожара.

Поради това всеки, който тичаше към прозореца, викаше онова, което на него му се струваше необходимо да вика.

— Ох, боже, божичко! — се чуваше най-често.

— Кое гори? Какво става? — възкликваше Адалберт.

Чувах мъжки и женски гласове, които викаха:

— Спасявайте се! Къде има вода? Магазинът на Елисеев гори! (Дявол знае на какво приличаше всичко това!) Помощ! Спасявайте

децата! Това е взрив. Викнете пожарната! Загиваме!

Сред цялата тази врява се извисяваше пискливият глас на Людмила Силвестровна, която крещеше пък нещо съвсем безсмислено:

— О, боже мой! О, боже всемогъщи! Какво ще стане със сандъците ми?! А брилянтите, а брилянтите ми!

Навъсен като облак, гледах как Людмила Силвестровна кърши ръце и си мислех, че героинята на моята пиеса произнася само:

— Погледнете... пожар... — и го произнася великолепно — и че нямам никакво желание да чакам да се учи да изживява този пожар Людмила Силвестровна, която изобщо не участва в пиесата. Дивашките крясъци за някакви сандъци, които нямаха нищо общо с пиесата, така ме ядосваха, че получавах тикове.

Към края на третата седмица от заниманията с Иван Василиевич ме обзе отчаяние. За него имаше три повода. Първо, направих аритметично изчисление и се ужасих. Репетирахме трета седмица и все една и съща картина. А пиесата имаше седем картини. Значи, ако се сложат само по три седмици на картина...

— О, господи! — шепнех в безсъница, като се мятах вкъщи на дивана. — Три по седем... двадесет и една седмици или пет... да, пет, ако не и шест месеца! Че кога ще почне да се играе моята пиеса?! След една седмица ще почне мъртвият сезон и репетиции няма да има до септември! Божичко! Септември, октомври, ноември...

Нощта бързо изтичаше и се съмваше. Прозорецът беше отворен, но не идваше хлад. Ходех на репетиции с мигрена, прежълтях и отслабнах.

Вторият повод за отчаяние беше още по-сериозен. На тази тетрадка мога да доверя тайната си: аз се усъмних в теорията на Иван Василиевич. Да! Страшно е да се произнесе, но е така.

Зловещи подозрения почнаха да се прокрадват в душата ми още към края на първата седмица. Към края на втората вече знаех, че тази теория, изглежда, е неприложима към моята пиеса. Патрикеев не само че не почна по-добре да поднася букета, да пише писмото или да се обяснява в любов. Не! Той стана някак скован и сух и вече не беше смешен. И най-важното, изведнъж го хвана хрема.

Когато съобщих опечален на Бомбардов за последното обстоятелство, той се усмихна и рече:

— Е, хремата му скоро ще мине. Той се чувства вече по-добре и вчера и днес игра в клуба билиард. Като свършите репетициите на тази картина, и хремата му ще мине. Пригответе се: и други ще хванат хрема. И пръв, струва ми се, Елагин.

— Ах, дявол да го вземе! — извиках, започвайки да разбирам.

Предсказанието на Бомбардов и този път се сбъдна. Един ден по-късно Елагин изчезна от репетициите и Андрей Андреевич записа за него в протокола: „Освободен от репетиция. Хрема.“ Същата беда постигна и Адалберт. Същото изречение в протокол. След Адалберт — Вешнякова. Скърцах със зъби, добавях в сметките си още един месец за хремите. Но не осъждах нито Адалберт, нито Патрикеев. И наистина защо трябва главатарят на разбойниците да губи време в крясъци за несъществуващ пожар в четвърта картина, когато неговите разбойнически и необходими за него неща го зовяха да работи върху картина трета, а също и пета.

И докато Патрикеев си пиеше бирицата и играеше с маркьора американка^[1], Адалберт репетираше „Разбойници“ от Шилер в клуба на Красная Пресна, където ръководеше драматичен кръжок.

Да, тази система явно беше неприложима към моята пиеса и дори нещо повече, изглежда, беше вредна за нея. Скарването между две действащи лица в четвърта картина повлече след себе си репликата:

— Ще те извикам на дуел!

И цяла нощ се заканвах сам на себе си да си отсека ръцете, задето бях написал тази триж проклета реплика.

Веднага щом бе произнесена, Иван Василиевич много се оживи и заповяда да донесат рапири. Пребледнях. И дълго гледах как Владичински и Благосветлов дрънчат с рапирите и треперех при мисълта, че Владичински ще извади на Благосветлов окото.

В това време Иван Василиевич разказваше как Комаровски-Бионкур и синът на московския градоначалник се дуелирали с шпаги.

Но работата беше не в този проклет син на градоначалника, а в това, че Иван Василиевич все по-настойчиво ми предлагаше да включа в своята пиеса сцена на дуел с шпаги.

Отнесох се към това като към тежка шега и какво изпитах, когато коварният и вероломен Стриж каза, че ме моли след една седмичка сцената с дуела да бъде „нахвърляна“! Почнах да споря, но Стриж

твърдо настояваше на своето. До пълно изстъпление ме докара бележката в неговата режисьорска тетрадка: „Тук ще има дуел.“

И със Стриж си развалих отношенията.

В печал и възмущение се въртах нощем от хълбок на хълбок. Чувствах се оскърбен.

— На Островски май нямаше да смее да му вписва дуели — мърморех аз — и нямаше да позволи на Людмила Силвестровна да крещи за някакви сандъци!

И чувство на дребнава завист към Островски терзаеше драматурга. Но всичко това се отнасяше, тъй да се каже, към един частен случай, към моята пиеса. А имаше и нещо по-важно. Изнурен от любов към Независимия театър, прикрепен сега към него като бръмбар с карфица, аз ходех вечер на представления. И постепенно подозренията ми се превърнаха в твърда увереност. Просто започнах да си мисля: ако теорията на Иван Василиевич е безпогрешна и чрез неговите упражнения актьорите могат да придобият дарбата на превъплъщението, тогава, естествено, във всяко представление всеки от актьорите трябва да потапя зрителя в абсолютна илюзия. И така да играе, та зрителят да забрави, че това пред него е сцена...

1936–1937 г.

[1] Игра на билиард с определени условия. — Б.пр. ↑

АВТОБИОГРАФИЯ

Син съм на професор от Киевската духовна академия, роден съм на 3 май^[1] 1891 година в Киев.

През 1909 година завърших киевската Първа гимназия, а през 1916 година — Медицинския факултет на Киевския университет.

През 1916–1917 година работих като лекар в едно земство на Смоленска губерния.

През 1918–1919 година живях в Киев, почнах да се занимавам с литература, а наред с това и с частна медицинска практика.

През 1919 година окончателно изоставих медицината.

През 1920 година живях във Владикавказ, работих в подотдела за изкуство и написах за местния театър първите си пиеси.

От 1921 година мое постоянно местожителство стана Москва.

През 1921–1924 година работих в Москва в литературния отдел на Главнолитпросвет, сътрудничих на вестници като хроникьор, по-късно като очеркист (във вестник „Гудок“ и други), почнах да печатам във вестници и списания първите си къси разкази.

През 1925 година излезе моят роман „Бяла гвардия“ (списание „Россия“^[2]) и сборникът разкази „Дяволиада“ (изд. „Ньодра“).

През 1926 година Московският художествен театър постави пиесата ми „Дните на семейство Турбини“, през същата година театър „Вахтангов“ в Москва постави пиесата ми „Квартирата на Зойка“.

През 1928 година Московският камерен театър постави пиесата ми „Пурпурният остров“.

През 1930 година бях приет на работа в Московския художествен театър като асистент-режисьор.

През 1932 година Московският художествен театър представи пиесата ми „Мъртви души“ по Гогол, с моето участие като асистент-режисьор.

През 1932–1936 година продължих да работя като асистент-режисьор в МХАТ, известно време бях и актьор (играх ролята на председателя на съда в спектакъла „Пикуикският клуб“ по Дикенс).

През 1936 година МХАТ постави пиесата ми „Молиер“, участвах пак като асистент-режисьор. През същата година Театърът на сатирата в Москва подготви пиесата ми „Иван Василиевич“, свалена след генералната репетиция.

През 1936 година, след като пиесата ми „Молиер“ бе свалена от репертоара, подадох оставката си от МХАТ и бях приет на работа в Държавния академичен Большой театър на Съюза на ССР в Москва на длъжност либретист и консултант, длъжност, която заемам и понастоящем.

През същата година за Държавния академичен Большой театър написах либрето за операта „Минин и Пожарски“, която понастоящем се подготвя за поставяне с мое участие.

През 1937 година написах за Большой театър оперното либрето „Черно море“.

Освен гореизброените пиеси автор съм на пиесите: „Бяг“, „Александър Пушкин“ и други. Превеждан съм на френски, английски, немски, италиански, шведски и чешки език.

Москва, 20 март 1937 г.^[3]

Архив на писателя

[1] 15 май по нов стил. ↑

[2] В списание „Россия“ са публикувани 1-ата и 2-ата част на романа; 3-ата част е останала неиздадена поради закриване на списанието. ↑

[3] М. Булгаков е починал на 10 март 1940 г. в Москва. — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.